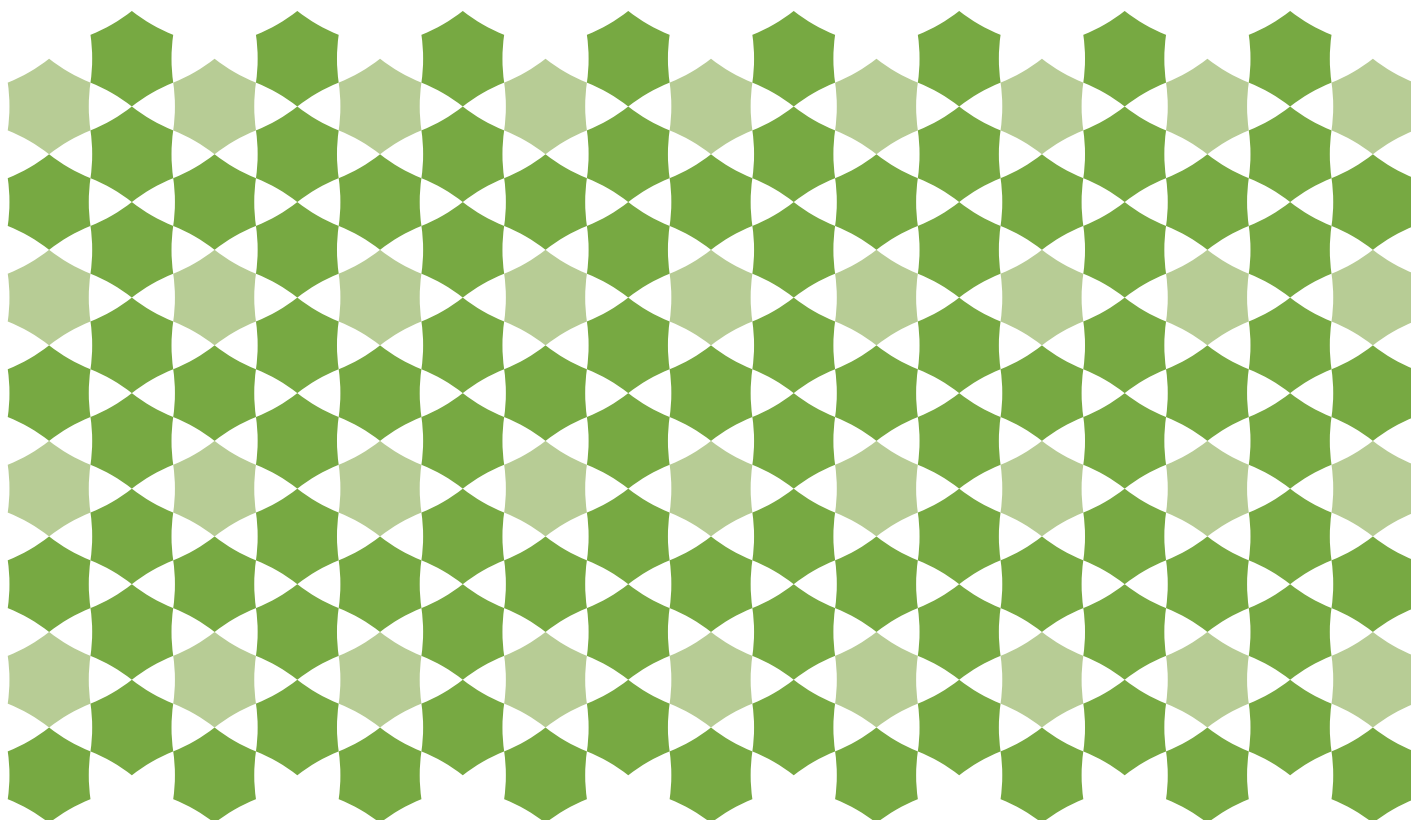

Universitets och högskolors arbete med att främja en hållbar utveckling

En tematisk utvärdering, del 1

Rapport 2017:12

Universitets och högskolors arbete med att främja en hållbar utveckling
En tematisk utvärdering, del 1

Utgiven av Universitetskanslersämbetet 2017

Författare: Yvonne Fors, Henrik Holmquist, Per Helldahl, Anna Lundh, Thomas Öst
Grafisk form: Consid Communication

Universitetskanslersämbetet • Löjtnantsgatan 21 • Box 7703, 103 95 Stockholm
tfn 08-563 085 00 • fax 08-563 085 50 • e-post registrator@uka.se • www.uka.se

Innehåll

Sammanfattning	5
UKÄ:s beslut	9
Beslut	9
Tematisk utvärdering av universitets och högskolors arbete med att främja en hållbar utveckling	9
Beslut	14
Tematisk utvärdering av främjande av hållbar utveckling vid Mittuniversitetet	14
Bilaga till beslut: Samlat omdöme och omdöme per aspektområde	15
Universitetskanslersämbetets reflektioner	27
Metod och bedömningsprocess	29
En tematisk utvärdering av hållbar utveckling	29
Utvärderingens utgångspunkter och uppläggning	29
Aspektområden, perspektiv och bedömningsgrunder	30
Bedömningsprocessen	31
Bedömning, yttrande och beslut	31
Den nationella bilden	32
Uppföljning	32
Rapportens övergripande upplägg	33
Bedömargruppen	33
Bedömargruppens yttrande	35
Missiv	37
Tematisk utvärdering av hållbar utveckling vid svenska universitet och högskolor	37
Rapportens fortsatta disposition och avgränsning	39
Bakgrund till högskolornas uppgift att främja en hållbar utveckling	40
Inledning	40
Politiska initiativ i omvärlden avseende hållbar utveckling och utbildningsområdet	41
Årtiondet för utbildning för hållbar utveckling	42
Bestämmelsen i högskolelagen tar form	43
Att lära för hållbar utveckling	44
Med uppdrag att främja en hållbar utveckling	44
Hållbar utveckling – fortsatt relevant för utbildningsområdet	45
Agenda 2030 och de globala målen	46
Lärande för hållbar utveckling – introduktion och centrala begrepp	47
Utvärderingsresultat på nationell nivå	49
Styrning och organisation	49
Miljö, resurser och område	53
Utformning, genomförande och resultat	58
Generella tendenser i utfallet, olika förutsättningar – olika möjligheter	61
Lärdomar: Universitets och högskolors egen analys	64
Betydelsen av ledning och styrning	64
Förankring och stöd	65
Utmaningar som återstår	66
Lärdomar och utmaningar: Lärosäten som erhöll det lägre omdömet	67

Reflektioner och analys	68
Ledning och styrning	68
Ledningens roll: Mål och uppföljning	68
God exempel: Integrering av hållbar utveckling i undervisning	71
Samverkan för omställning – studenter, arbetsliv och lärosäte	74
Internationalisering	79
Om utvärderingar	80
Bedömguppens slutsatser och rekommendationer	83
Till lärosätena	83
Till Sveriges universitets- och högskoleförbund (SUHF)	86
Till regeringen	86
Referenslista	88
Bilaga 1: Anmälda jäv	91
Bilaga 2: Aspektområden och bedömningsgrunder	92
Aspektområde: Styrning och organisation	92
Bedömningsgrunder:	92
Aspektområde: Miljö, resurser och område	92
Bedömningsgrunder:	92
Aspektområde: Utformning, genomförande och resultat	92
Bedömningsgrunder:	92

Bedömguppen yttranden om lärosätena finns i rapportens del 2.

Sammanfattning

I mars 2016 fick Universitetskanslersämbetet (UKÄ) i uppdrag av regeringen att, utifrån de bestämmelser som anges i högskolelagen (1992:1434), genomföra en utvärdering av universitets och högskolors arbete med att främja en hållbar utveckling. Hållbar utveckling innebär att nuvarande och kommande generationer tillförsäkras en hälsosam och god miljö, ekonomisk och social välfärd samt rättvisa. UKÄ har genomfört uppdraget i form av en tematisk utvärdering med fokus på utbildningsdelen av lärosätenas verksamhet. Syftet med utvärderingen är att bidra med kunskap och nationella jämförelser av hur lärosätena arbetar med temat hållbar utveckling, samt presentera de resultat som hittills uppnåtts inom detta område. Förhoppningsvis kan utvärderingen också få betydelse för lärosätenas utvecklingsarbete.

Det främsta underlaget för bedömningen är de självvärderingar där lärosätena beskriver sitt arbete för att främja hållbar utveckling, sina rutiner för uppföljning och återkoppling samt hur de på ett systematiskt sätt bidrar till att säkra och utveckla arbetet med hållbar utveckling i utbildningarna. En bedömargrupp har granskat självvärderingarna och gett lärosätena återkoppling där goda exempel lyfts fram, såväl som identifierade utvecklingsområden. Med stöd av bedömargruppens yttrande har UKÄ beslutat om ett omdöme för varje lärosäte. De två omdömesnivåerna är att lärosätet antingen har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning eller att lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling. Beslutet kommer inte att innebära några sanktioner för lärosätena. Bedömargruppen sammanfattar sina generella observationer och reflektioner om lärosätenas arbete med hållbar utveckling, samt ger rekommendationer i en nationell bild.

Bestämmelsen i högskolelagen om att universitet och högskolor ska främja en hållbar utveckling infördes 2006. När lärosätenas arbete nu utvärderas ungefär tio år senare kan bedömargruppen konstatera att det är en blandad bild som framträder. Till det positiva hör att de flesta lärosätena kan ge exempel på kurser eller utbildningsprogram där hållbar utveckling har integrerats. Mer bekymmersamt är att cirka hälften inte har lärosätetsövergripande mål för hållbar utveckling på plats och att ännu färre utför systematisk uppföljning av dessa mål eller arbetar med kompetensutveckling för sina lärare. Flera lärosäten har med anledning av denna utvärdering påbörjat arbetet inom dessa områden. Även om dessa kommer sent bör det givetvis ändå ses som positivt att arbetet nu är igång. Totalt sett så har omkring en fjärdedel av lärosätena fått omdömet "en väl utvecklad process" för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning. Bedömargruppen anser därför att lärosätenas arbete med att främja en hållbar utveckling måste bli tydligare och nu ske i ett högre tempo. Eftersom hållbar utveckling är att betrakta som en ständigt pågående process, kan det också konstateras att alla lärosäten har fortsatt behov av utveckling oavsett vilken sammantagen bedömning lärosätena fått i denna granskning.

Bedömargruppen kunde konstatera att lärosätena valt olika tidpunkt och angreppssätt för att påbörja arbetet, och delvis även utgått från olika givna förutsättningar. Flera lärosäten diskuterade olika definitioner av begreppet hållbar utveckling, något som beskrevs både som en utmaning men ibland även som något inspirerande. UKÄ:s utvärdering av hållbar utveckling inom högre utbildning omfattar olika aspektområden som granskas utifrån tillhörande bedömningsgrunder. Det första aspektområdet *Styrning och organisation* avhandlar huruvida lärosätets övergripande mål för hållbar utveckling finns fastställda. Dessa mål ska omfatta alla utbildningsnivåer och vara förankrade inom lärosätet, vilket cirka hälften av lärosätena ansågs kunna redovisa. En positiv bedömning sammanfaller ofta med förekomsten av ledande instanser eller funktioner med ett tydligt åtgärdsansvar för hållbar utveckling utöver mer översiktliga visionsdokument. Aspektområdet *Styrning och organisation* handlar även om huruvida det sker en systematisk uppföljning och utveckling av arbetet för hållbar utveckling. Här identifierade bedömargruppen den sammantaget svagaste punkten i granskningen där nära tre femtedelar av lärosätena ansågs ha utvecklingsbehov.

Aspektområdet *Miljö, resurser och område* berör bl.a. huruvida lärosätet aktivt arbetar med att säkerställa den pedagogiska kompetensen hos personalen i frågor som berör hållbar utveckling, vilket drygt en tredjedel bedöms göra. I självvärderingarna beskriver cirka en fjärdedel av lärosätena att högskolepedagogiska kurser anordnas för undervisande personal, men dessa är inte alltid obligatoriska. Alla innehåller inte heller några väsentliga inslag om hållbar utveckling. Vid ett par av de större lärosätena beskrivs webbaserade verktyglådor som exempel på arbetsmaterial att tillgå för engagerad undervisande personal inom lärande för hållbar utveckling. Andra exempel som ges är seminarier, utbildningsdagar och nätverk på temat. I enstaka fall sägs kompetens kring hållbar utveckling ha varit ett uttalat önskemål vid nyrekrytering till lärosätet. Mindre lärosäten med ett smalare utbildningsutbud beskriver ibland bristen på resurser och tid som en särskild utmaning. Samtidigt återfinns många goda exempel just från de mindre lärosätena, där vikten av öppna kollegiala dialoger gärna lyfts fram. Organisatoriska utmaningar vid integreringen och förankringen av hållbar utveckling nämns också i flera självvärderingar, inte minst vid förekomsten av en decentraliserad organisationsstruktur.

En viss skillnad råder mellan lärosäten beträffande samverkan med studenter i arbetet med hållbar utveckling, där drygt två femtedelar fått det högre omdömet. Det har dock varit svårt för bedömargruppen att urskilja någon tydlig skillnad som beror på lärosätets storlek. Medan ett mindre lärosäte kan innebära en närmare kontakt och fortlöpande informella samtal med studenterna, har de större lärosätena ofta bättre möjligheter att skjuta till resurser till specifika samarbeten utöver den studentrepresentation i olika råd och nämnder som föreskrivs i högskolelagen och högskoleförordningen.

Drygt hälften av landets lärosäten har samverkat med arbetslivet i arbetet med hållbar utveckling. Detta sker inte minst genom deltagande i olika centrumbildningar och utvecklingscentra där externa aktörer medverkar. Inom vissa professionsutbildningar och ämnesområden förekommer adjungerade professorer med kompetens inom hållbar utveckling, och

vilka är yrkesverksamma inom näringslivet. Ämnesmässigt avgränsade lärosäten beskriver ofta ett stort branschinflytande, och att samverkan då uppstår som en direkt följd av detta. Samverkan med arbetslivet kan också ske inom ramen för forskarskolor, men i vilken grad detta samarbete berör hållbar utveckling framgår inte alltid tydligt. Centrumbildningar och andra ämnes- och lärosätesövergripande funktioner används även som exempel på interdisciplinär samverkan, såsom också programöverskridande kurser och särskild resurstilldelning för tvärvetenskapliga projekt kring hållbar utveckling. Samverkan med studenter, arbetsliv och inte minst mellan olika discipliner ser bedömargruppen som viktigt för främjandet av hållbar utveckling. Samtidigt bedöms denna typ av samverkan, i synnerhet med studenter, ofta som en outnyttjad undervisningsresurs vid många lärosäten. Från många lärosäten ges det sammantagna intrycket av att de har god insikt om komplexiteten i den problematik som kan bemötas genom en interdisciplinär ämnesundervisning. Dock visar underlaget att framför allt pedagogiken vid lärosätena behöver utvecklas till att bli mer processorienterad kring frågor om hållbar utveckling.

Lärosätena uppvisar som helhet bäst resultat inom aspektområdet *Utformning, genomförande och resultat*. Mer än två tredjedelar får omdömet att de har en väl utvecklad process, vilket kan bero på att det här frågas efter exempel på utbildningar där hållbar utveckling integrerats och att lärosätena kan redovisa ett fritt urval. Lärosätenas ombads inte att ge information om andelen studenter som får ta del av dessa utbildningar, så det framgår i de flesta fall inte. Däremot ombads lärosätena beskriva om och hur detta arbete utvecklas och följs upp, samt ge exempel där aktuell forskning förekommer. Få lärosäten gav konkreta beskrivningar, till exempel om och hur olika föreläsare samverkar kring kursinnehåll, eller huruvida syntesen av olika ämnesperspektiv lämnas till studenterna att utföra. Utvärderingen blir således mer fokuserad på att beskriva innehåll framför arbetssätt. Didaktisk forskning såväl som lärosätets självvärderingar påvisar att implementeringsprocessen från forskningsrön och policy till praktik kan vara komplicerad. Bedömargruppen noterar att flera av de större och medelstora lärosätena ger exempel från framförallt lärarprogram och teknikutbildningar, där hållbar utveckling ingår i de nationella examensmålen. När det gäller frågor om systematisk uppföljning kan bedömargruppen konstatera att hälften av lärosätena här uppvisar utvecklingsbehov då redogörelserna ofta kretsar kring kvalitetssäkring och uppföljningsverksamhet i allmänhet och inte specifikt kring integrering av hållbar utveckling i utbildning. Dock antyder självvärderingsmaterialet att även mer informella kommunikationsvägar kan medföra värdefull kvalitetsutveckling inom området.

Det finns internationell forskning som pekar på vikten av ledningens roll för integrering av hållbar utveckling i högre utbildning. Många lärosäten uttrycker betydelsen av ett tydligt, kontinuerligt stöd och en drivkraft från ledningshåll för att integrationen av hållbar utveckling i utbildningarna ska bli framgångsrik. Detta kräver både kunskap och engagemang, och det är framförallt lärosätets ledning som kan välja att avsätta resurser, sätta upp lärosätesövergripande mål och till dessa knyta en systematik för uppföljning. Exempel finns när aktiviteter startar eller avstannar i samband med byte av rektorer eller annan personal med intresse för hållbar utveckling. I denna

utvärdering framkommer att de lärosäten som fått omdömet "väl utvecklad process" ofta har centrala instanser med ansvar för hållbar utveckling. Detta innebär ett stöd för redan engagerade medarbetare och kan verka pådrivande, vilket ibland kan vara en nödvändighet för att processen inte ska stanna vid policydokumenten. Det finns även en koppling till tillämpningen av miljöledningssystem, vars syfte är att organisationen ska förbättra sin miljöprestanda, uppfylla bindande miljökrav och bidra till att de nationella miljömålen samt FN:s globala mål för hållbar utveckling uppnås. Av de statliga lärosäten vars miljöledningssystem klassats högst i Naturvårdsverkets ranking har en majoritet även fått det högre omdömet i UKÄs utvärdering. Förekomsten av systematisk uppföljning verkar vara avgörande för att processerna ska fungera. Vad gäller hållbar utveckling har detta varit en utmaning för många lärosäten.

Av de lärosäten som bedöms ha en väl utvecklad process inom samtliga aspektområden förekommer flera större högskolor och universitet. Ett större lärosäte kan i många fall erbjuda en större mångfald av ämnesområden och fler utbildningar att lyfta positiva exempel ifrån. Samtidigt kan de kortare beslutsvägarna vid ett mindre lärosäte underlätta processen med att arbeta med hållbar utveckling i utbildning, särskilt om detta omnämns i examensmålen för utbildningen och det finns även några mindre lärosäten bland de som bedöms ha en väl utvecklad process. Gällande de mindre lärosätena har exempelvis de med inriktning mot omvårdnad i viss utsträckning relaterat främst till social hållbarhet, vilket innebär en begränsning utifrån högskolelagens skrivning, medan vissa lärosäten med konstnärlig inriktning istället valt att förhålla sig till designerns roll och ansvar i samhällsomvandlingen för hållbar utveckling. Begreppet utbildning för hållbar utveckling bygger (dock) på att de tre dimensionerna, de ekonomiska, sociala och miljömässiga förhållanden behandlas på ett integrerat sätt.

En uppföljning av utvärderingen för att kommunicera resultaten och lärdomar av utvärderingen kommer att ske i form av en nationell konferens i början av 2018 till vilken samtliga lärosäten bjuds in.

Bedömargruppen yttranden om lärosätena finns i rapportens del 2.

UKÄ:s beslut

Beslut

Tematisk utvärdering av universitets och högskolors arbete med att främja en hållbar utveckling

Den 17 mars 2016 fick Universitetskanslersämbetet (UKÄ) i uppdrag av regeringen att genomföra en utvärdering av universitets och högskolors arbete med att främja en hållbar utveckling utifrån det krav i högskolelagen (1992:1434) som anger att universitet och högskolor i sin verksamhet ska främja en hållbar utveckling som innebär att nuvarande och kommande generationer tillförsäkras en hälsosam och god miljö, ekonomisk och social välfärd och rättvisa (1 kap. 5 §).

UKÄ har genomfört utvärderingen som en tematisk utvärdering. I och med detta har UKÄ gjort avgränsningen att fokusera utvärderingen på utbildning.

För utvärderingen har UKÄ efter ett sedvanligt nomineringsförfarande utsett en bedömargrupp bestående av sakkunniga, student- och doktorand-representanter och arbetslivsföreträdare. Bedömargruppen lämnar i sitt yttrande en bedömning av tre aspektområden samt ett förslag till samlat omdöme för varje lärosäte. Aspektområdena är Styrning och organisation, Miljö, resurser och område samt Utformning genomförande och resultat. Bedömningsgrunderna som sorterar under aspektområdena har tagits fram och beslutats av UKÄ efter att synpunkter har inhämtats från bedömargruppen och från lärosätena. De underlag som bedömningarna grundas på är lärosätenas självvärderingar. Bedömarna har inte deltagit i beredning eller bedömning av ärenden där de uppgett jäv.

UKÄ delar bedömargruppens bedömningar av aspektområdena (Bilaga 1 till beslutet). Med stöd av bedömargruppens yttrande beslutar UKÄ om något av följande samlade omdömen:

- Lärosätet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning.
- Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling.

Universitetskanslersämbetet beslutar att ge följande samlade omdömen.

Beckmans Designhögskola

Lärosätet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning.

Blekinge tekniska högskola

Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling.

Chalmers tekniska högskola

Lärosätet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning.

Ericastiftelsen

Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling.

Ersta Sköndal Bräcke högskola

Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling.

Försvarshögskolan

Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling.

Gammelkroppa skogsskola

Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling.

Gymnastik- och idrottshögskolan

Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling.

Göteborgs universitet

Lärosätet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning.

Handelshögskolan i Stockholm

Lärosätet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning.

Högskolan Dalarna

Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling.

Högskolan i Borås

Lärosätet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning.

Högskolan i Gävle

Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling.

Högskolan i Halmstad

Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling.

Högskolan i Skövde

Lärosätet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning.

Högskolan Kristianstad

Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling.

Högskolan Väst

Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling.

Johannelunds teologiska högskola

Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling.

Karlstads universitet

Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling.

Karolinska institutet

Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling.

Konstfack

Lärosätet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning.

Kungl. Konsthögskolan

Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling.

Kungl. Musikhögskolan i Stockholm

Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling.

Kungl. Tekniska högskolan

Lärosätet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning.

Linköpings universitet

Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling.

Linnéuniversitetet

Lärosätet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning.

Luleå tekniska universitet

Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling.

Lunds universitet

Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling.

Malmö högskola

Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling.

Mittuniversitetet

Se separat beslut.

Mälardalens högskola

Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling.

Newmaninstitutet

Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling.

Röda Korsets Högskola

Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling.

Skandinavians Akademi för Psykoterapiutveckling

Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling.

Sophiahemmet Högskola

Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling.

Stiftelsen Högskolan i Jönköping

Lärosätet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning.

Stiftelsen Stockholms Musikpedagogiska Institut

Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling.

Stockholms konstnärliga högskola

Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling.

Stockholms universitet

Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling.

Svenska Institutet för Kognitiv Psykoterapi

Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling.

Sveriges lantbruksuniversitet

Lärosätet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning.

Södertörns högskola

Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling.

Teologiska högskolan, Stockholm

Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling.

Umeå universitet

Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling.

Uppsala universitet

Lärosätet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning.

Örebro Teologiska Högskola

Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling.

Örebro universitet

Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling.

Beslut i detta ärende har fattats av generaldirektör Anders Söderholm efter föredragning av utredaren Henrik Holmquist i närvaro av enhetschefen Lisa Jämtsved Lundmark, avdelningschefen Karin Järplid Linde, kommunikationschefen Agneta Rolfer och strategi- och planeringsansvarige Per Westman.

Anders Söderholm

Henrik Holmquist

Kopia till: Bedömargruppen

Beslut

Tematisk utvärdering av främjande av hållbar utveckling vid Mittuniversitetet

Universitetskanslersämbetet delar bedömargruppens bedömningar av aspektområdena (Bilaga 1 till beslutet). Med stöd av bedömargruppens yttrande beslutar UKÄ att ge följande samlade omdöme till Mittuniversitetet: Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling.

Beslut i detta ärende har fattats av ställföreträdande generaldirektör Annika Pontén efter föredragning av utredaren Henrik Holmquist, i närvaro av enhetschefen Lisa Jämtsved Lundmark och avdelningschefen Karin Järplid Linde.

Annika Pontén

Henrik Holmquist

Kopia till: Bedömargruppen

Bilaga till beslut: Samlat omdöme och omdöme per aspektområde

Beckmans Designhögskola

Universitetskanslersämbetet instämmer i bedömargruppens ställningstagande att:

- Lärosätet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning avseende aspektområdet Styrning och organisation.
- Lärosätet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning avseende aspektområdet Miljö, resurser och område.
- Lärosätet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning avseende aspektområdet Utformning, genomförande och resultat.

Beckmans Designhögskola har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning.

Blekinge tekniska högskola

Universitetskanslersämbetet instämmer i bedömargruppens ställningstagande att:

- Lärosätet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning avseende aspektområdet Styrning och organisation.
- Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling avseende aspektområdet Miljö, resurser och område.
- Lärosätet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning avseende aspektområdet Utformning, genomförande och resultat.

Blekinge tekniska högskolas process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling.

Chalmers tekniska högskola

Universitetskanslersämbetet instämmer i bedömargruppens ställningstagande att:

- Lärosätet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning avseende aspektområdet Styrning och organisation.
- Lärosätet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning avseende aspektområdet Miljö, resurser och område.
- Lärosätet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning avseende aspektområdet Utformning, genomförande och resultat.

Chalmers tekniska högskola har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning.

Ericastiftelsen

Universitetskanslersämbetet instämmer i bedömargruppens ställningstagande att:

- Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling avseende aspektområdet Styrning och organisation.
- Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling avseende aspektområdet Miljö, resurser och område.
- Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling avseende aspektområdet Utformning, genomförande och resultat.

Ericastiftelsens process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling.

Ersta Sköndal Bräcke högskola

Universitetskanslersämbetet instämmer i bedömargruppens ställningstagande att:

- Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling avseende aspektområdet Styrning och organisation.
- Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling avseende aspektområdet Miljö, resurser och område.
- Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling avseende aspektområdet Utformning, genomförande och resultat.

Ersta Sköndal Bräcke högskolas process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling.

Försvarshögskolan

Universitetskanslersämbetet instämmer i bedömargruppens ställningstagande att:

- Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling avseende aspektområdet Styrning och organisation.
- Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling avseende aspektområdet Miljö, resurser och område.
- Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling avseende aspektområdet Utformning, genomförande och resultat.

Försvarshögskolans process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling.

Gammelkroppa skogsskola

Universitetskanslersämbetet instämmer i bedömargruppens ställningstagande att:

- Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling avseende aspektområdet Styrning och organisation.
- Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling avseende aspektområdet Miljö, resurser och område.
- Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling avseende aspektområdet Utformning, genomförande och resultat.

Gammelkroppa skogsskolas process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling.

Gymnastik- och idrottshögskolan

Universitetskanslersämbetet instämmer i bedömargruppens ställningstagande att:

- Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling avseende aspektområdet Styrning och organisation.
- Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling avseende aspektområdet Miljö, resurser och område.
- Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling avseende aspektområdet Utformning, genomförande och resultat.

Gymnastik- och idrottshögskolans process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling.

Göteborgs universitet

Universitetskanslersämbetet instämmer i bedömargruppens ställningstagande att:

- Lärosätet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning avseende aspektområdet Styrning och organisation.
- Lärosätet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning avseende aspektområdet Miljö, resurser och område.
- Lärosätet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning avseende aspektområdet Utformning, genomförande och resultat.

Göteborgs universitet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning.

Handelshögskolan i Stockholm

Universitetskanslersämbetet instämmer i bedömargruppens ställningstagande att:

- Lärosätet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning avseende aspektområdet Styrning och organisation.
- Lärosätet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning avseende aspektområdet Miljö, resurser och område.
- Lärosätet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning avseende aspektområdet Utformning, genomförande och resultat.

Handelshögskolan i Stockholm har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning.

Högskolan Dalarna

Universitetskanslersämbetet instämmer i bedömargruppens ställningstagande att:

- Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling avseende aspektområdet Styrning och organisation.
- Lärosätet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning avseende aspektområdet Miljö, resurser och område.
- Lärosätet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning avseende aspektområdet utformning, genomförande och resultat.

Högskolan Dalarnas process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling.

Högskolan i Borås

Universitetskanslersämbetet instämmer i bedömargruppens ställningstagande att:

- Lärosätet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning avseende aspektområdet Styrning och organisation.
- Lärosätet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning avseende aspektområdet Miljö, resurser och område.
- Lärosätet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning avseende aspektområdet Utformning, genomförande och resultat.

Högskolan i Borås har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning.

Högskolan i Gävle

Universitetskanslersämbetet instämmer i bedömarens ställningstagande att:

- Lärosätet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning avseende aspektområdet Styrning och organisation.
- Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling avseende aspektområdet Miljö, resurser och område.
- Lärosätet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning avseende aspektområdet Utformning, genomförande och resultat.

Högskolan i Gävles process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling.

Högskolan i Halmstad

Universitetskanslersämbetet instämmer i bedömarens ställningstagande att:

- Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling avseende aspektområdet Styrning och organisation.
- Lärosätet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning avseende aspektområdet Miljö, resurser och område.
- Lärosätet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning avseende aspektområdet Utformning, genomförande och resultat.

Högskolan i Halmstads process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling.

Högskolan i Skövde

Universitetskanslersämbetet instämmer i bedömarens ställningstagande att:

- Lärosätet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning avseende aspektområdet Styrning och organisation.
- Lärosätet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning avseende aspektområdet Miljö, resurser och område.
- Lärosätet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning avseende aspektområdet Utformning, genomförande och resultat.

Högskolan i Skövde har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning.

Högskolan Kristianstad

Universitetskanslersämbetet instämmer i bedömarens ställningstagande att:

- Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling i utbildningen är i behov av utveckling avseende aspektområdet Styrning och organisation.
- Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling i utbildningen är i behov av utveckling avseende aspektområdet Miljö, resurser och område.
- Lärosätet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning avseende aspektområdet Utformning, genomförande och resultat.

Högskolan Kristianstads process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling.

Högskolan Väst

Universitetskanslersämbetet instämmer i bedömargruppens ställningstagande att:

- Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling avseende aspektområdet Styrning och organisation.
- Lärosätet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning avseende aspektområdet Miljö, resurser och område.
- Lärosätet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning avseende aspektområdet Utformning, genomförande och resultat.

Högskolan Västs process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling.

Johannelunds teologiska högskola

Universitetskanslersämbetet instämmer i bedömargruppens ställningstagande att:

- Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling avseende aspektområdet Styrning och organisation.
- Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling avseende aspektområdet Miljö, resurser och område.
- Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling avseende aspektområdet Utformning, genomförande och resultat.

Johannelunds teologiska högskolas process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling.

Karlstads universitet

Universitetskanslersämbetet instämmer i bedömargruppens ställningstagande att:

- Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning avseende aspektområdet Styrning och organisation är i behov av utveckling.
- Lärosätet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning avseende aspektområdet Miljö, resurser och område.
- Lärosätet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning avseende aspektområdet Utformning, genomförande och resultat.

Karlstads universitets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling.

Karolinska institutet

Universitetskanslersämbetet instämmer i bedömargruppens ställningstagande att:

- Lärosätet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning avseende aspektområdet Styrning och organisation.
- Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling avseende aspektområdet Miljö, resurser och område.
- Lärosätet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning avseende aspektområdet Utformning, genomförande och resultat.

Karolinska institutets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling.

Konstfack

Universitetskanslersämbetet instämmer i bedömargruppens ställningstagande att:

- Lärosätet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning avseende aspektområdet Styrning och organisation.
- Lärosätet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning avseende aspektområdet Miljö, resurser och område.
- Lärosätet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning avseende aspektområdet Utformning, genomförande och resultat.

Konstfack har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning.

Kungl. Konsthögskolan

Universitetskanslersämbetet instämmer i bedömargruppens ställningstagande att:

- Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling avseende aspektområde Styrning och organisation.
- Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling avseende aspektområdet Miljö, resurser och område.
- Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling avseende aspektområdet Utformning, genomförande och resultat.

Kungl. Konsthögskolans process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling.

Kungl. Musikhögskolan i Stockholm

Universitetskanslersämbetet instämmer i bedömargruppens ställningstagande att:

- Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling avseende aspektområdet Styrning och organisation.
- Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling avseende aspektområdet Miljö, resurser och område.
- Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling avseende aspektområdet Utformning, genomförande och resultat.

Kungl. Musikhögskolan i Stockholms process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling.

Kungl. Tekniska högskolan

Universitetskanslersämbetet instämmer i bedömargruppens ställningstagande att:

- Lärosätet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning avseende aspektområdet Styrning och organisation.
- Lärosätet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning avseende aspektområdet Miljö, resurser och område.
- Lärosätet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning avseende aspektområdet Utformning, genomförande och resultat.

Kungl. Tekniska högskolan har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning.

Linköpings universitet

Universitetskanslersämbetet instämmer i bedömargruppens ställningstagande att:

- Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling avseende aspektområdet Styrning och organisation.
- Lärosätet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning avseende aspektområdet Miljö, resurser och område.
- Lärosätet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning avseende aspektområdet Utformning, genomförande och resultat.

Linköpings universitets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling.

Linnéuniversitetet

Universitetskanslersämbetet instämmer i bedömargruppens ställningstagande att:

- Lärosätet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning avseende aspektområdet Styrning och organisation.
- Lärosätet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning avseende aspektområdet Miljö, resurser och område.
- Lärosätet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning avseende aspektområdet Utformning, genomförande och resultat.

Linnéuniversitetet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning.

Luleå tekniska universitet

Universitetskanslersämbetet instämmer i bedömargruppens ställningstagande att:

- Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling avseende aspektområdet Styrning och organisation.
- Lärosätet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning avseende aspektområdet Miljö, resurser och område.
- Lärosätet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning avseende aspektområdet Utformning, genomförande och resultat.

Luleå tekniska universitets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling.

Lunds universitet

Universitetskanslersämbetet instämmer i bedömargruppens ställningstagande att:

- Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling avseende aspektområdet Styrning och organisation.
- Lärosätet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning avseende aspektområdet Miljö, resurser och område.
- Lärosätet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning inom aspektområdet Utformning, genomförande och resultat.

Lunds universitets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling.

Malmö högskola

Universitetskanslersämbetet instämmer i bedömargruppens ställningstagande att:

- Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling avseende aspektområdet Styrning och organisation.
- Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling avseende aspektområdet Miljö, resurser och område.
- Lärosätet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning avseende aspektområdet Utformning, genomförande och resultat.

Malmö högskolas process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling.

Mittuniversitetet

Universitetskanslersämbetet instämmer i bedömargruppens ställningstagande att:

- Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling avseende aspektområdet Styrning och organisation.
- Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling avseende aspektområdet Miljö, resurser och område.
- Lärosätet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning avseende aspektområdet Utformning, genomförande och resultat.

Mittuniversitetets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling.

Mälardalens högskola

Universitetskanslersämbetet instämmer i bedömargruppens ställningstagande att:

- Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling avseende aspektområdet Styrning och organisation.
- Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling är i behov av utveckling avseende aspektområdet Miljö, resurser och område.
- Lärosätet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning avseende aspektområdet Utformning, genomförande och resultat.

Mälardalens högskolas process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling.

Newmaninstitutet

Universitetskanslersämbetet instämmer i bedömargruppens ställningstagande att:

- Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling avseende aspektområdet Styrning och organisation.
- Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling avseende aspektområdet Miljö, resurser och område.
- Lärosätet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning avseende aspektområdet Utformning, genomförande och resultat.

Newmaninstitutets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling.

Röda Korsets Högskola

Universitetskanslersämbetet instämmer i bedömargruppens ställningstagande att:

- Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling avseende aspektområdet Styrning och organisation.
- Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling avseende aspektområdet Miljö, resurser och område.
- Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling avseende aspektområdet Utformning, genomförande och resultat.

Röda Korsets Högskolas process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling.

Skandinavien Akademi för Psykoterapiutveckling

Universitetskanslersämbetet instämmer i bedömargruppens ställningstagande att:

- Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling avseende aspektområdet Styrning och organisation.
- Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling avseende aspektområdet Miljö, resurser och område.
- Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling avseende aspektområdet Utformning, genomförande och resultat.

Skandinavien Akademi för Psykoterapiutvecklings process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling.

Sophiahemmet Högskola

Universitetskanslersämbetet instämmer i bedömargruppens ställningstagande att:

- Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling avseende aspektområdet Styrning och organisation.
- Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling avseende aspektområdet Miljö, resurser och område.
- Lärosätet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning avseende aspektområdet Utformning, genomförande och resultat.

Sophiahemmet Högskolas process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling.

Stiftelsen Högskolan i Jönköping

Universitetskanslersämbetet instämmer i bedömargruppens ställningstagande att:

- Lärosätet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning avseende aspektområdet Styrning och organisation.
- Lärosätet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning avseende aspektområdet Miljö, resurser och område.
- Lärosätet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning avseende aspektområdet Utformning, genomförande och resultat.

Stiftelsen Högskolan i Jönköping har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning.

Stiftelsen Stockholms Musikpedagogiska Institut

Universitetskanslersämbetet instämmer i bedömargruppens ställningstagande att:

- Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling avseende aspektområdet Styrning och organisation.
- Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling avseende aspektområdet Miljö, resurser och område.
- Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling avseende aspektområdet Utformning, genomförande och resultat.

Stiftelsen Stockholms Musikpedagogiska Instituts process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling.

Stockholms konstnärliga högskola

Universitetskanslersämbetet instämmer i bedömargruppens ställningstagande att:

- Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling avseende aspektområdet Styrning och organisation.
- Lärosätet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning avseende aspektområdet Miljö, resurser och område.
- Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling avseende aspektområdet Utformning, genomförande och resultat.

Stockholms konstnärliga högskolas process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling.

Stockholms universitet

Universitetskanslersämbetet instämmer i bedömargruppens ställningstagande att:

- Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildningen är i behov av utveckling avseende aspektområdet Styrning och organisation.
- Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildningen är i behov av utveckling avseende aspektområdet Miljö, resurser och område.
- Lärosätet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning avseende aspektområdet Utformning, genomförande och resultat.

Stockholms universitets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling.

Svenska Institutet för Kognitiv Psykoterapi

Universitetskanslersämbetet instämmer i bedömargruppens ställningstagande att:

- Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling avseende aspektområdet Styrning och organisation.
- Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling avseende aspektområdet Miljö, resurser och område.
- Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling avseende aspektområdet Utformning, genomförande och resultat.

Svenska Institutet för Kognitiv Psykoterapis process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling.

Sveriges lantbruksuniversitet

Universitetskanslersämbetet instämmer i bedömargruppens ställningstagande att:

- Lärosätet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning avseende aspektområdet Styrning och organisation.
- Lärosätet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning avseende aspektområdet Miljö, resurser och område.
- Lärosätet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning avseende aspektområdet Utformning, genomförande och resultat.

Sveriges lantbruksuniversitet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning.

Södertörns högskola

Universitetskanslersämbetet instämmer i bedömargruppens ställningstagande att:

- Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling avseende aspektområdet Styrning och organisation.
- Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling avseende aspektområdet Miljö, resurser och område.
- Lärosätet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning avseende aspektområdet Utformning, genomförande och resultat.

Södertörns högskolas process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling.

Teologiska Högskolan, Stockholm

Universitetskanslersämbetet instämmer i bedömargruppens ställningstagande att:

- Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling avseende aspektområdet Styrning och organisation.
- Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling avseende aspektområdet Miljö, resurser och område.
- Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling avseende aspektområdet Utformning, genomförande och resultat.

Teologiska Högskolan, Stockholms process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling.

Umeå universitet

Universitetskanslersämbetet instämmer i bedömargruppens ställningstagande att:

- Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling avseende aspektområdet Styrning och organisation.
- Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling avseende aspektområdet Miljö, resurser och område.
- Lärosätet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning avseende aspektområdet Utformning, genomförande och resultat.

Umeå universitets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling.

Uppsala universitet

Universitetskanslersämbetet instämmer i bedömarens ställningstagande att:

- Lärosätet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning avseende aspektområdet Styrning och organisation.
- Lärosätet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning avseende aspektområdet Miljö, resurser och område.
- Lärosätet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning avseende aspektområdet Utformning, genomförande och resultat.

Uppsala universitet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning.

Örebro Teologiska Högskola

Universitetskanslersämbetet instämmer i bedömarens ställningstagande att:

- Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling avseende aspektområdet Styrning och organisation.
- Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling avseende aspektområdet Miljö, resurser och område.
- Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling avseende aspektområdet Utformning, genomförande och resultat.

Örebro Teologiska Högskolas process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling.

Örebro universitet

Universitetskanslersämbetet instämmer i bedömarens ställningstagande att:

- Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling avseende aspektområdet Styrning och organisation.
- Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling avseende aspektområdet Miljö, resurser och område.
- Lärosätet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning avseende aspektområdet Utformning, genomförande och resultat.

Örebro universitets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling.

Universitetskanslers- ämbetets reflektioner

Rapporten är den första tematiska utvärderingen i Universitetskanslers-ämbetets kvalitetssäkringssystemet 2017 – 2022. UKÄ:s förhoppning är att rapporten kommer att bidra till utveckling av arbetet med att främja hållbar utveckling på lärosätena. I granskningen har 47 högskolor och universitet ingått. Det är en mycket stor bredd i utvärderingen. Lärosäten med cirka 30 000 studenter såväl som enskilda utbildningsanordnare med cirka 10 studenter har ingått. Gemensamt för alla lärosäten är att de lyder under högskolelagen där det stadgas att hållbar utveckling ska främjas i högskolornas arbete. För enskilda utbildningsanordnare gäller att de lyder under första kapitlet i högskolelagen.

I utvärderingen kunde de flesta lärosätena ge exempel på kurser eller utbildningsprogram där hållbar utveckling har integrerats. Dock har tre fjärdedelar av lärosätena behov av att utveckla sina processer. Det kan gälla lärosätesövergripande mål för hållbar utveckling på plats, behovet av mer systematisk uppföljning av dessa mål eller en utveckling av arbetet med kompetensutveckling vad avser hållbar utveckling för lärare.

UKÄ delar bedömargruppens uppfattning att det är viktigt att det finns mål för arbetet, att det sker en systematisk uppföljning av dessa och inte minst att det finns en tydlig ledning och organisation av det arbetet. Vidare anser UKÄ att uppföljning av detta arbete också bör vara en central del i lärosätenas system för kvalitetsarbete. Organisationen av arbetet med hållbar utveckling kan se ut på olika sätt bland annat beroende på lärosätenas storlek och inriktning. Oavsett är det dock viktigt att det finns en uttalad plan för arbetet.

Det är mycket angeläget att ta till vara på initiativ från lärare och utbildningsledare och att sprida exempel som kommer hela organisationen till del. Ledningen bör både agera som lyhörd samordnare av initiativ från engagerade medarbetare och ta initiativ till lärosätesövergripande strategiska satsningar. Lärarna måste själva vara delaktiga i processen och känna ett delansvar.

Olika inslag i lärosätenas utbildningar kan främja en hållbar utveckling oberoende av hur de benämns och det naturliga för många utbildningsområden är att de fokuserat på den dimension av hållbar utveckling som direkt berörs av den forskning och undervisning som de bedriver. Andra lärosäten har dock lyckats inkludera alla dimensioner av hållbar utveckling, enligt högskolelagens lydelse, i flera utbildningar. UKÄ menar att genom förankrade mål, en tydlig ledning, uppföljning och genom att systematiskt sprida goda exempel blir det lättare att integrera alla dimensioner. UKÄ kan konstatera att utvärderingen i sig har skapat viss aktivitet och aktualiserat frågor kring hållbar utveckling vid flera lärosäten. Detta visar på hur en utvärdering i sig kan leda till förändring genom att den utvärderade får en möjlighet att göra en genomlysning av verksamheten.

För att åstadkomma förändring även på längre sikt kommer UKÄ att följa upp denna utvärdering. Uppföljning kommer att ske i form av en nationell konferens, till vilken samtliga lärosäten bjuds in. Utifrån konferensen kommer UKÄ att överväga om ytterligare uppföljning bör genomföras.

Denna utvärdering har baserats på analyser av självvärderingar. Bedömarnas yttranden har sedan delats för att ge lärosätena möjlighet att korrigera eventuella feltolkningar. Den metod som använts i denna utvärdering kommer att följas upp och erfarenheterna kommer att utgöra underlag för kommande tematiska utvärderingar.

Metod och bedömningsprocess

En tematisk utvärdering av hållbar utveckling

I denna rapport redovisas Universitetskanslersämbetets (UKÄ:s) tematiska utvärdering av universitets och högskolors arbete med att främja en hållbar utveckling. Den 17 mars 2016 fick UKÄ följande uppdrag av regeringen:

Utvärdering av hållbar utveckling

Universitetskanslersämbetet ska genomföra en utvärdering av universitets och högskolors arbete med att främja en hållbar utveckling utifrån det krav i högskolelagen (1992:1434) som anger att universitet och högskolor i sin verksamhet ska främja en hållbar utveckling som innebär att nuvarande och kommande generationer tillförsäkras en hälsosam och god miljö, ekonomisk och social välfärd och rättvisa (1 kap. 5 §).

Utvärderingen ska redovisas till Regeringskansliet (Utbildningsdepartementet) senast den 1 september 2017.¹

UKÄ har genomfört utvärderingen som en *tematisk utvärdering*. I och med detta har UKÄ gjort avgränsningen att utvärderingen fokuserar på utbildning. Tematiska utvärderingar är en av fyra komponenter i det nationella systemet för kvalitetssäkring av högre utbildning, vilket beskrivs i UKÄ:s rapport *Nationellt system för kvalitetssäkring av högre utbildning. Redovisning av ett regeringsuppdrag* (2016:15). Där anges bland annat att de tematiska utvärderingarna ska utgå från uppgifter som lärosätena ansvarar för enligt lag och förordning och som bedöms väsentliga för kvaliteten i högre utbildning.

Syftet med utvärderingen är att bidra med viktig kunskap och nationella jämförelser av hur lärosätena arbetar med temat hållbar utveckling, samt av de resultat som har nåtts inom detta tema. Ett syfte är vidare att bidra till lärosätenas utvecklingsarbete. Detta är i linje med vad som gäller för syftet med tematiska utvärderingar generellt.

Utvärderingens utgångspunkter och uppläggning

Utvärderingen, som omfattar samtliga universitet och högskolor, är processorienterad till sin karaktär. Det innebär att den utgår från de mål lärosätet ställer upp inom området hållbar utveckling och söker avgöra i vilken mån lärosätet arbetar systematiskt för att förverkliga dessa mål. Utvärderingen tillåter alltså en variation i den operativa definitionen av hållbar utveckling, exempelvis med avseende på var lärosätet lägger

1. Vid regeringsbeslut 2017-07-06 ändrades regleringsbrevet och utvärderingen ska redovisas till Regeringskansliet (Utbildningsdepartementet) senast den 2 oktober 2017.

tonvikten – inom de ramar som HL 1 kap. 5§ anger. Utvärderingen har som ett viktigt syfte att bidra till lärosätenas kvalitetsutveckling.

Det främsta underlaget för bedömningen är de *självvärderingar* där lärosätena skrivit om sitt arbete med hållbar utveckling i utbildning. Lärosätena har genom dessa självvärderingar beskrivit och värderat hur väl uppföljnings-, åtgärds- och återkopplingsrutiner på ett systematiskt sätt bidrar till att säkra och utveckla arbetet med att främja hållbar utveckling i utbildningarna.

För utvärderingen har UKÄ tillsatt en *bedömggrupp* som granskat lärosätenas arbete med hållbar utveckling i utbildningen. I sina *yttranden* om respektive lärosäte ger bedömggruppen återkoppling på såväl de goda exempel som de utvecklingsområden som de har identifierat. Bedömggruppen sammanfattar också sina generella observationer om lärosätenas arbete med hållbar utveckling, samt framställer rekommendationer för att stärka arbetet med hållbar utveckling, i en *nationell bild*.

Aspektområden, perspektiv och bedömningsgrunder

Utvärderingsprocessen har skett med utgångspunkt i dokumentet *Vägledning för tematisk utvärdering av hållbar utveckling* (UKÄ 2016). Denna vägledning innehåller de instruktioner lärosätena har utgått från i sitt arbete med att ta fram en självvärdering för sitt arbete med hållbar utveckling inom utbildningarna, samt de bedömningsgrunder bedömggruppen har tillämpat i sin granskning av lärosätenas självvärderingar.

Utvärderingen av hållbar utveckling omfattar följande fyra aspektområden:

- styrning och organisation
- miljö, resurser och område
- utformning, genomförande och resultat
- uppföljning, åtgärder och återkoppling

samt följande två perspektiv:

- studenters och doktoranders perspektiv
- arbetslivets perspektiv.

Varje aspektområde granskas utifrån tillhörande bedömningsgrunder, och ett samlat omdöme ges för varje aspektområde, där de olika bedömningsgrunderna berörs. Aspektområden och bedömningsgrunder finns presenterade i bilaga 2.

Aspektområdet *Styrning och organisation* omfattar det lärosätesövergripande arbetet, huruvida det finns lärosätesövergripande mål för hållbar utveckling inom utbildning och huruvida det sker en systematisk uppföljning och utveckling av arbetet med hållbar utveckling. Det följande aspektområdet, *Miljö, resurser och område*, omfattar kompetensen hos berörd personal kring hållbar utveckling, samverkan med studenter och med arbetslivet i arbetet med hållbar utveckling, samt även interdisciplinär samverkan i detta arbete. Aspektområdet *Utformning, genomförande och*

resultat berör den utbildningsnära nivån. Här redovisar lärosätet exempel på utbildningar där hållbar utveckling har integrerats, samt exempel på institutioner, programansvariga eller motsvarande som aktivt arbetar med att följa upp och utveckla arbetet med hållbar utveckling.

För att begränsa omfattningen av självvärderingen och lärosätenas arbetsinsats, har aspektområdet *Uppföljning, åtgärder och återkoppling* integrerats i de två aspektområdena styrning och organisation samt utformning, genomförande och resultat. Bedömningsgrunder kring *studenters och doktoranders perspektiv* samt *arbetslivets perspektiv* har integrerats i aspektområdet miljö, resurser och område. Ett *jämställdhetsperspektiv* ingår i det nationella kvalitetssäkringssystemet, inom vilket de tematiska utvärderingarna är en del, men utgör inte ett uttalat perspektiv i denna utvärdering. Jämställdhet är dock en del i lärosätenas uppdrag och en integrerad del i begreppet hållbar utveckling.

Bedömningsgrunderna har tagits fram och beslutats av UKÄ efter att synpunkter har inhämtats från bedömargruppen vid två möten under hösten 2016. Referensgruppen för det nationella kvalitetssäkringssystemet har också lämnat synpunkter, liksom lärosätena, som erbjöds möjlighet att kommentera en preliminär version av bedömningsgrunderna.

Bedömningsprocessen

Bedömargruppen har gjort sin granskning med självvärderingarna som främsta underlag. I instruktionerna till lärosätena i *Vägledning för tematisk utvärdering av hållbar utveckling* framgår att redogörelsen i självvärderingen ska vara fullständig. Lärosätena har i många fall lagt in hänvisningar till andra dokument, till exempel kursplaner och andra styrdokument, i form av webblänkar i självvärderingen. Dessa har dock – i enlighet med vad som fastställdes i vägledningen – endast använts som kompletterande information, i de fall bedömargruppen funnit ett behov av att verifiera eller fördjupa sig i något.

Bedömargruppen har sammanträtt vid tre tillfällen under våren 2017 för att diskutera bedömningar och bedömningsnivåer. Projektgruppen vid UKÄ har bidragit i processen genom att stödja bedömargruppen i arbetet med att kalibrera bedömningarna och redigera texterna språkligt och omfångsmässigt. Bedömargruppen har dock haft sista ordet både i fråga om yttranden innehåll och de bedömningar de innehåller.

Bedömning, yttrande och beslut

Bedömargruppen har gjort dels en samlad bedömning för respektive aspektområde, dels en samlad bedömning av lärosätets arbete med hållbar utveckling baserad på det samlade underlaget och bedömningen av de ingående bedömningsgrunderna i samtliga aspektområden. Den samlade bedömningen återges under en särskild rubrik i varje yttrande, *Sammanvägd bedömning av lärosätets arbete med hållbar utveckling i utbildningen*. Bedömargruppens resonemang i samband med bedömningen i respektive yttrande (se kapitel Bedömargruppens yttranden om lärosätena) ger också

återkoppling till lärosätet om de utvecklingsmöjligheter bedömarna identifierat genom att ge exempel från lärosätets självvärdering.

Med stöd av bedömargruppens yttrande beslutar UKÄ om lärosätets omdöme. Beslutet innebär inte några sanktioner för lärosätena. De två omdömesnivåerna för varje aspektområde är följande:

- Lärosätet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning avseende aspektområdet.
- Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling avseende aspektområdet.

Den samlade bedömningen har följande två bedömningsnivåer:

- Lärosätet har en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning.
- Lärosätets process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling.

För att lärosätet ska anses ha en väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning, krävs det ett positivt omdöme inom samtliga tre aspektområdena Styrning och organisation, Miljö, resurser och område och Utformning, genomförande och resultat.

Uttrycket "väl utvecklad *process* för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning" har valts för att markera det utvecklande perspektivet. Det innebär att lärosätet är på god väg i sitt arbete med hållbar utveckling inom utbildning, men ska inte tolkas som att man nått en slutpunkt i detta arbete.

Innan UKÄ fattade beslut, skickades de preliminära yttrandena till respektive lärosäte för delning. Syftet med delningen var att ge lärosätena möjlighet att korrigera eventuella sakfel.

Den nationella bilden

Utöver yttrandena, som innehåller enskilda omdömen för varje lärosäte, framställer bedömargruppen även observationer på en generell nivå, vilket sker i *den nationella bilden*, som är bedömargruppens yttrande fram till kapitlet *Bedömargruppens yttranden om lärosätena*. Innehållet i den nationella bilden har diskuterats på bedömargruppens möten samt även vid ett särskilt möte i augusti. Här beskrivs de generella mönster som framträder i underlaget. Särskilt goda exempel lyfts fram, återkommande utmaningar och utvecklingsbehov redovisas och rekommendationer för fortsatt utveckling sammanfattas ur ett nationellt perspektiv. Bedömargruppen framställer också där sina rekommendationer till regeringen för att långsiktigt stärka arbetet med hållbar utveckling inom högre utbildning.

Underlag för den nationella bilden är främst lärosätenas självvärderingar och bedömargruppens yttranden.

Uppföljning

Uppföljning kommer att ske i form av en nationell konferens till vilken alla lärosäten bjuds in. Konferensen äger rum i början av 2018. Syftet är dels att

sprida resultatet av utvärderingen, inklusive goda exempel som kan bidra till lärosätenas utvecklingsarbete, dels att inhämta synpunkter från lärosätena angående utvärderingsmetoden samt processen i övrigt. Synpunkterna kan utgöra underlag för kommande tematiska utvärderingar.

Rapportens övergripande upplägg

Efter denna inledning följer bedömargruppens del av rapporten. Denna inleds med ett avsnitt där bakgrunden till högskolelagens skrivning om hållbar utveckling återges, liksom några aspekter av begreppet hållbar utveckling så som de framträder i vissa centrala deklamationer och överenskommelser. Därefter följer kapitlet *Utvärderingsresultat på nationell nivå*, följt av kapitlet *Lärdomar: Universitets och högskolors analys*, som tillsammans med *Reflektioner och analys* och kapitlet *Slutsatser och rekommendationer* sammantaget ger en *nationell bild* av universitets och högskolors arbete för att främja en hållbar utveckling inom utbildning. Kapitlet *Bedömargruppens yttranden om lärosätena* innehåller bedömargruppens omdömen om respektive lärosäte.

Bedömargruppen

Bedömarna har rekryterats efter sedvanligt nomineringsförfarande i samverkan med lärosäten, studentkårer (via SFS) och arbetslivsorganisationer. Det är dock UKÄ som tillsätter bedömargruppen. Gruppen har valts ut så att den sammantaget har så bred och djup kompetens att den kan bedöma samtliga aspektområden som ingår i utvärderingen.

Bedömargruppen består av:

- sakkunniga bedömare
- student- och doktorandrepresentanter
- företrädare för arbetslivet.

Kunskapen och erfarenheten hos de sakkunniga, företrädare för arbetslivet och student- och doktorandrepresentanter ska användas gemensamt av bedömargruppen för att göra gemensamma bedömningar av de aspektområden och perspektiv som ingår i utvärderingen. För utvärderingen av hållbar utveckling har de sakkunniga valts ut för sin kunskap om och erfarenhet av utbildning för hållbar utveckling, samt representerar olika ämnesområden (naturvetenskap och teknik, medicin, samhällskunskap och humaniora, konstnärlig utbildning samt lärarutbildning). Hos de sakkunniga finns även erfarenhet av ledningsuppdrag inom högskolan samt erfarenhet av att ha verkat i en samordningsfunktion för hållbar utveckling inom ett lärosäte. Hänsyn har också tagits till kön och geografisk spridning. Samtliga bedömare har redogjort för eventuella jävsförhållanden. Bedömarna har inte deltagit i beredning eller bedömning av ärenden där de uppgett jäv. En förteckning över jävsförhållanden återfinns i bilaga 1, *Anmälda jäv* bedömargruppens yttrande.

Bedömargruppens sammansättning presenteras i bedömargruppens missiv till bedömargruppens rapport.

Bedömargruppens yttrande

Missiv

Till Universitetskanslersämbetet

2017-10-02

Ref.nr 111-202-16

Tematisk utvärdering av hållbar utveckling vid svenska universitet och högskolor

Universitetskanslersämbetet (UKÄ) fick i mars 2016 av regeringen i uppdrag att genomföra en utvärdering av universitets och högskolors arbete med att främja en hållbar utveckling. Uppdraget utgick från de bestämmelser i högskolelagen (1992:1434), där det anges att högskolor i sin verksamhet ska främja en hållbar utveckling, som innebär att nuvarande och kommande generationer tillförsäkras en hälsosam och god miljö, ekonomisk och social välfärd och rättvisa (1 kap. 5 §).

UKÄ valde att genomföra utvärderingen som en tematisk utvärdering av utbildning. Tema utvärderingen av hållbar utveckling tog sin utgångspunkt i det nationella system för kvalitetssäkring av högre utbildning som Universitetskanslersämbetet fått i uppdrag av regeringen att vidareutveckla och implementera.

En bedömargrupp tillsattes av Universitetskanslersämbetet efter sedvanligt nomineringsförfarande från universitet och högskolor. Bedömargruppen för utvärderingen består av:

Professor Göran Finnveden, vicerektor för hållbar utveckling,
Kungl. Tekniska högskolan, ordförande, sakkunnig

Filosofie doktor Eva Friman, föreståndare Swedesd,
Svenskt internationellt centrum för utbildning för hållbar utveckling,
Uppsala universitet, sakkunnig

Docent Sofia Lundberg, rektor Handelshögskolan
vid Umeå universitet, sakkunnig

Konstnärlig professor Henrietta Palmer, Chalmers tekniska högskola och
vice vetenskaplig chef Mistra Urban Futures, sakkunnig

Medicine doktor Barbro Robertsson, miljösamordnare
Göteborgs universitet, sakkunnig

Teknologie doktor Håkan Rodhe, universitetslektor Lunds universitet,
sakkunnig

Docent Per Sund, universitetslektor vid Karlstads universitet och Stockholms universitet. Vid huvuddelen av tiden för utvärderingen verksam vid Mälardalens högskola, sakkunnig

Filosofie doktor Göran Carstedt, egenföretagare och rådgivare med inriktning mot ledarskap för en hållbar framtid och hållbar affärsutveckling, arbetslivsföreträdare

Doktorand Anna Mogren, Karlstads universitet, studeranderepresentant

Studerande Linn Svärd, Lunds universitet, studeranderepresentant,

Samtliga bedömare har redogjort för eventuella jävsförhållanden. Bedömare har inte deltagit i beredning eller bedömning av ärenden där de uppgett jäv. En förteckning över jävsförhållanden återfinns i bilaga 1 i bedömargruppens yttrande, *Anmälda jäv*.

Bedömargruppen har arbetat tillsammans med tjänstemän från UKÄ. Universitetskanslersämbetets sekretariat för utvärderingen har bestått av Yvonne Fors, Henrik Holmquist, Per Helldahl, Anna Lundh och Thomas Öst. I processen har bedömargruppen skrivit utlåtanden om lärosätena vilka sedan har redigerats av UKÄ, dock utan att de ändrat bedömningarna. Bedömargruppen har godkänt slutversionerna av de enskilda yttrandena. Den nationella bilden har skrivits av både bedömargruppen och tjänstemän. Bedömargruppen har dock haft det slutgiltiga avgörandet av texten.

Vi grundar vår bedömning på den information vi fått från utbildningsanordnarnas självvärderingar och våra gemensamma diskussioner. För den nationella bilden har vi även använt annan information och utgått från den kunskap om hållbar utveckling som vi besitter i egenskap av sakkunniga när det varit relevant.

Härmed överlämnas gruppens yttrande till Universitetskanslersämbetet.

För bedömargruppen
Göran Finnveden

Rapportens fortsatta disposition och avgränsning

I nästkommande avsnitt Bakgrund till högskolornas uppgift att främja en hållbar utveckling, tecknas bakgrunden till den bestämmelse i högskolelagen som ger universitet och högskolor i uppgift att främja en hållbar utveckling. Kapitlet tar upp händelser och processer i såväl omvärlden som i Sverige som har påverkat utvecklingen. Fokus ligger på utbildningsområdet, med vissa fördjupningar som gäller specifikt den högre utbildningen. I detta kapitel finns också en kort introduktion till begreppet lärande för hållbar utveckling. I kapitlet Utvärderingsresultat på nationell nivå ges en nationell bild av resultatet genom en sammantagen genomgång av bedömargruppens värderingar från yttrandena. Detta görs dels genom att redogöra för utfallet på nationell nivå för varje aspektområde och dels genom en undersökning av utfall per bedömningsgrund, grundat på en analys av skrivningarna i de enskilda yttrandena. Avslutningsvis i detta kapitel finns en genomgång av hur utfallet ser ut för olika typer av lärosäten samt hur det eventuellt kan se ut för olika typer av utbildningar.

I kapitlet Lärdomar: Universitets och högskolors analys, presenteras en kort sammanställning av lärosätenas egna reflektioner kring arbetet med att integrera hållbar utveckling, baserad på självvärderingarna. Tonvikten ligger på de lärdomar och återstående utmaningar i detta arbete som lärosätena identifierat. Baserat på resultatet av utvärderingen görs därefter, i kapitlet Reflektioner och analys, en analys av de viktigaste resultaten. I kapitlet Samverkan för omställning – studenter, arbetsliv och lärosäte vill bedömargruppen särskilt lyfta upp student- och arbetslivsperspektiven. Därutöver lyfts i kapitlet Internationalisering internationaliseringen upp, vilket är en viktig faktor vad gäller hållbar utveckling. Bedömargruppen gör i kapitlet Om utvärderingar reflektioner om utvärderingen, med särskilt fokus på metodfrågor. Näst sist ligger kapitlet Bedömargruppens slutsatser och rekommendationer. I kapitlet Bedömargruppens yttranden om lärosätena finns slutligen bedömargruppens enskilda yttranden om samtliga 47 lärosäten som ingått i utvärderingen.

Bedömargruppen gör inte anspråk på att ge en fullständig bild av arbetet med hållbar utveckling inom utbildning vid svenska lärosäten. Bilden som ges görs utifrån den inblick i lärosätenas verksamhet som ges i självvärderingarna och utifrån de exempel som däri presenteras. De enskilda yttrandena utgår utifrån UKÄ:s aspektområden och bedömningsgrunder. Det har i denna utvärdering inte funnits utrymme att genomföra intervjuer eller ta in kompletterande material från lärosätena.

Bakgrund till högskolornas uppgift att främja en hållbar utveckling

Följande sammanställning visar ett urval av de viktigaste initiativen, utredningarna och besluten som föregick bestämmelsen om hållbar utveckling i högskolelagen. Sammanställningen fokuserar på hållbar utveckling och utbildningsområdet, främst högre utbildning, och inte på hållbar utveckling i en vidare bemärkelse.

Inledning

I december 2005 beslutade riksdagen enligt regeringens förslag om en bestämmelse i högskolelagen (SFS 1992:1434) som skulle ge universitet och högskolor ett särskilt uppdrag att främja hållbar utveckling i sin verksamhet. I sitt betänkande argumenterade utbildningsutskottet att högskolans utbildning och forskning har stor betydelse för om målsättningen om en hållbar utveckling ska kunna uppnås, och ansåg inte att lagförändringen skulle inverka på utbildningens och forskningens frihet. Utskottet konstaterade också att bestämmelsen i högskolelagen var en konkretisering av det mål om hållbar utveckling som redan fanns i regeringsformen, vilken styr hela det allmännas verksamhet.²

Bestämmelsen, som infördes i första stycket i 1 kap. § 5, löd³:

Högskolorna skall i sin verksamhet främja en hållbar utveckling som innebär att nuvarande och kommande generationer tillförsäkras en hälsosam och god miljö, ekonomisk och social välfärd och rättvisa.

Bestämmelsen trädde i kraft den 1 februari 2006. Tio år senare gav regeringen UKÄ i uppdrag att utvärdera universitets och högskolors arbete med uppdraget.

Redan i början av 1990-talet hade enskilda riksdagsledamöter motionerat om att ändra högskolelagens målparagraf så att all högskoleutbildning skulle främja miljömedvetandet och förståelsen för människans roll i det globala ekologiska systemet. Genom åren har flera motioner som handlat om miljö och högskoleutbildningen behandlats av riksdagen⁴. Lärarutbildningen har flera gånger uppmärksammats i dessa motioner. När utredningen om konsumenterna och miljön presenterade sina förslag 1996 var ett av förslagen att ändra högskolelagens portalparagraf.⁵ Regeringen gjorde dock vid den tiden bedömningen att integreringen av miljöhänsyn och resurshushållning i högskoleutbildningen i första hand skulle drivas framåt av högskolans studenter, lärare, forskare och anställda.⁶

Även om det tidigare har funnits olika uppfattningar i de politiska partierna om statens styrning av universitet och högskolor och deras bidrag till en hållbar utveckling kan detta främjandeuppdrag till universitet och högskolor numera anses ha ett brett politiskt stöd bland riksdagspartierna.

2. Utbildningsutskottets betänkande 2005/06:UbU1 och Regeringsformen (RF) 1 kap. 2 §.

3. SFS 2005:1208, Lagen om ändring i högskolelagen (1992:1434).

4. T.ex. i Utbildningsutskottets betänkande 1991/92:UbU03.

5. *Konsumenterna och miljön* (SOU 1996:108).

6. *Ekologisk hållbarhet*. Regeringens skrivelse 1997/98:13.

Politiska initiativ i omvärlden avseende hållbar utveckling och utbildningsområdet

Det finns flera internationella milstolpar som har påverkat arbetet med hållbar utveckling och synen på utbildningens roll för att stödja en hållbar utveckling. Många av dem har uppnåtts inom FN-samarbetet. När FN:s Världskommission för miljö och utveckling, även kallad Brundtlandkommissionen, lämnade sin slutrapport 1987 lanserades begreppet hållbar utveckling. Det stod för "en utveckling som tillfredsställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov". I handlingsplanen Agenda 21, som antogs av 180 länder vid FN:s världskonferens för miljö och utveckling i Rio de Janeiro 1992, formulerades för första gången i ett större sammanhang att utbildning är avgörande för att främja en hållbar utveckling och förbättra människors förmåga att lösa miljö- och utvecklingsproblem. Länderna uppmanades bl.a. att stödja nätverk för miljö- och utvecklingsundervisning inom högre utbildning. Tvärvetenskap lyftes fram, likaså samarbete med t.ex. näringslivet och över nationsgränserna samt behovet av forskning. Alla svenska kommuner arbetade fram egna Agenda 21 och i en del kommuner deltog universitet och högskolor i samarbeten för att främja en hållbar utveckling.

Året efter världskonferensen i Rio tillsatte Unesco en internationell kommission, under ledning av Jacques Delors, med uppdraget att reflektera över utbildning och lärande i det tjugoförsta århundradet. Kommissionen identifierade bl.a. hållbar utveckling och livslångt lärande som centrala frågor.⁷ Rapportens beskrivning av lärandets fyra grundpelare – 1) Att lära för att veta, 2) Att lära för att göra, 3) Att lära för att vara, och 4) Att lära för att leva tillsammans – har varit användbar inom utbildning för hållbar utveckling.

År 2000 antog världens stats- och regeringschefer den s.k. milleniedeklarationen som innehöll åtta mål för global utveckling, samt fastställde att utvecklingen skulle ske i ett partnerskap mellan fattiga och rika länder. Mål 2 handlade om utbildning. Samtliga mål skulle vara uppnådda 2015. Samma år beslutade medlemsländerna i Unesco om en handlingsplan med sex mål som handlade om rätten till utbildning. Målen skulle vara uppfyllda 2015. Bakgrunden till detta initiativ, kallat Utbildning för alla, var utbildningens viktiga roll för hållbar utveckling.

Även inom EU pågick ett arbete med hållbar utveckling vid millennieskiftet. Vid ett toppmöte i Göteborg 2001 antog EU en strategi för hållbar utveckling (EU SDS) som byggde på det nya strategiska målet för EU vilket ingår i Lissabonfördraget. I strategin uttryckte medlemsländerna att ekonomisk tillväxt, social sammanhållning och miljöskydd måste gå hand i hand.⁸

Internationellt har Sverige varit drivande i fråga om utbildningens stora betydelse för en hållbar utveckling. Ett tidigt exempel är Baltic 21-samarbetet i Östersjöregionen. Sverige stod år 2000 värd för ett möte med regionens utbildningsministrar, vilket resulterade i en överenskommelse,

7. *Learning: The Treasure Within. Report to UNESCO of the International commission on education for the twenty-first century.* Unesco, 1996.

8. Läs mer om EU:s strategi för hållbar utveckling, inklusive vilka indikatorer som används för uppföljningen samt fortsättningen efter 2016, på <http://ec.europa.eu/eurostat/web/sdi/context>

Hagadeklarationen. Hagadeklarationen vägledde arbetet med att även ta fram en agenda 21 för utbildningsområdet, den s.k. Baltic 21E.⁹ Detta initiativ inspirerade i sin tur ett arbete inom UNECE med en strategi för utbildning för hållbar utveckling.¹⁰ Sverige tillsammans med Litauen ledde detta arbete och strategin antogs 2005 av utbildnings- och miljöministrar från 55 länder i regionen. UNECE-strategin i svensk översättning har tryckts i 8000 exemplar och distribuerats till bl.a. alla högskolor och universitet.¹¹

Årtiondet för utbildning för hållbar utveckling

År 2002, tio år efter världskonferensen i Rio, hölls ett nytt toppmöte om hållbar utveckling, denna gång i Johannesburg. Begreppet hållbar utveckling erkändes som en överordnad princip för FN:s arbete: all utveckling ska vara hållbar med en integrerad behandling av ekonomiska, sociala och miljömässiga aspekter. Länderna var överens om att hållbar utveckling ska integreras i utbildningssystemet på alla nivåer för att lyfta utbildning som ett av de viktigaste verktygen för att nå förändring. Världstoppmötet riktade även en rekommendation till FN:s generalförsamling att anta ett årtionde om utbildning för hållbar utveckling.¹²

FN:s generalförsamling följde rekommendationen och utsåg 2005–2014 till årtiondet för utbildning för hållbar utveckling. Unesco fick uppdraget att samordna och driva arbetet. Återkommande och på olika sätt under årtiondet uppmärksammades lärarutbildningens stora betydelse för utbildning för hållbar utveckling och för att uppnå kvaliteten i utbildningen.

Årtiondet för utbildning för hållbar utveckling inspirerade till en rad initiativ för att stödja förändring och utveckling. Till exempel initierade UN University ett globalt nätverk av regionala expertcentra för utbildning för hållbar utveckling (RCE). I Sverige finns fyra sådana nätverk som samlar breda grupper av aktörer i syfte att uppnå årtiondets mål: RCE Skåne (med bl.a. Lunds universitet och Malmö högskola), RCE Västra Götaland (med bl.a. Göteborgs miljövetenskapliga centrum och Högskolan Väst), RCE Uppsala-Gotland (med bl.a. Sveriges lantbruksuniversitet och Uppsala universitet) och RCE North Sweden (med Umeå universitet).¹³ Vidare har tre svenska Unescoprofessurer inrättats inom Unescos program UNESCO Chairs, med inriktning på utbildning för hållbar utveckling. Dessa tre (av totalt 17 Unescoprofessurer inom området globalt) finns vid Chalmers tekniska högskola, Göteborgs universitet och Lunds universitet. Tanken bakom Unescoprofessurerna är att de ska fungera som brobyggare mellan forskningsområdet lärande för hållbar utveckling, det omgivande samhället, det civila samhällets organisationer och beslutsfattare.¹⁴

9. *Agenda 21 för utbildning för hållbar utveckling i Östersjöområdet – Baltic 21E*. Antagen av utbildningsministrarna vid möte på Haga slott den 24–25 januari 2002.

10. UNECE är FN:s ekonomiska kommission för Europa. Hämta UNECE-strategin för utbildning för hållbar utveckling i svensk översättning på UNECE:s webbplats, www.unece.org/env/esd.html (under rubriken "About the Strategy...").

11. Carl Lindbergs högtidsföreläsning på temat "Att främja utbildning för hållbar utveckling" vid hans utnämning till hedersdoktor, Uppsala universitet, 2012-01-25.

12. *Plan of implementation of the World summit on sustainable development*. A/CONF.199/20. United nation, 4 september 2002. från <https://sustainabledevelopment.un.org/milestones/wssd>

13. Läs mer på www.rcenetwork.org/portal/rce-vision-and-mission.

14. Läs mer om Unescoprofessurerna på Svenska Unescorådets webbplats, www.unesco.se.

Till Unescos världskonferens för utbildning för hållbar utveckling i Bonn, Tyskland 2009, var ett av de svenska bidragen de s.k. Gothenburg recommendations on education for sustainable development. Rekommendationerna hade arbetats fram i en serie internationella workshoppar mellan 2005 och 2008, på initiativ av Chalmers tekniska högskola och Göteborgs universitet.^{15 16}

Inför den avslutande världskonferensen om utbildning för hållbar utveckling i Nagoya, Japan 2014, hade svenska rekommendationer för utbildning för hållbar utveckling tagits fram i en deltagande process med seminarier, organiserade av Swedesd, (vid Uppsala universitet) Svenska Unescorådet, Den globala skolan (vid Universitets- och högskolerådet) och WWF Sverige. Syftet med processen var att bidra med de svenska erfarenheterna och insikterna från arbetet under årtiondet till världskonferensen, och till det fortsatta svenska arbetet, samt att genom beslutsfattares och experters analys stärka Sveriges ledande roll inom området. Rekommendationerna, Recommendations for implementing education for sustainable development in Sweden, lämnades över till den officiella svenska delegationen inför världskonferensen.¹⁷

I den avslutande rapporten om årtiondet betonar Unescos generaldirektör vikten av ett starkt politiskt ledarskap för att nå framgång inom utbildning för hållbar utveckling.¹⁸ Slutrapporten visar att universitet och högskolor har gjort betydande ansträngningar för att bidra till hållbar utveckling inom sina verksamheter, såväl vad gäller byggnader, avfall etc. som utbildningsinnehåll och lärande, samt genom forskning som kan bidra till hållbar utveckling. Utmaningar som kvarstår är t.ex. att stuprör mellan discipliner fortsätter att vara ett hinder för att undersöka komplexa frågeställningar och för att förbereda studenterna på att hantera komplexa problem.¹⁹

Bestämmelsen i högskolelagen tar form

Vid världstoppmötet i Johannesburg 2002 underströk statsminister Göran Persson i det svenska huvudtalet bl.a. utbildningens viktiga roll för omställningen av samhällsutvecklingen i en ekonomiskt, socialt och miljömässigt hållbar riktning och aviserade att Sverige skulle bjuda in till ett internationellt seminarium om utbildning för hållbar utveckling.²⁰

15. *The Gothenburg recommendations on education for sustainable development.* Adopted November 12, 2008.

16. Rapporten om högre utbildning och utbildning för hållbar utveckling: *Drivers and barriers for implementing learning for sustainable development in higher education*, eds. J. Holmberg och B. E. Samuelsson. Unesco, technical paper no 3, 2006.

17. Rekommendationerna finns publicerade på såväl engelska som svenska på Swedesds webbplats, www.swedesd.uu.se (Under rubrikerna "Bibliotek" och "Rapporter och policydokument"). Svensk titel: *Genomförande av lärande för hållbar utveckling i Sverige*.

18. *Shaping the future we want. UN decade of education for sustainable development (2005–2014). Final report. Summary.* Unesco, 2014.

19. *Shaping the future we want. UN decade of education for sustainable development (2005–2014). Final report. Summary.* Unesco, 2014.

20. Kommittédirektiven (Dir. 2003:68) samt *Johannesburg. FN:s världstoppmöte om hållbar utveckling.* Regeringens skrivelse till riksdagen, skr. 2002/03:29.

Att lära för hållbar utveckling

Kort efter världstoppmötet i Johannesburg tillsatte regeringen Kommittén för utbildning för hållbar utveckling under Utbildningsdepartementet. Kommittén arbetade dels med att planera och genomföra det aviserade internationella seminariet (rådslaget), dels med en kartläggning och analys av hur utbildningssystem på alla nivåer arbetar för ekonomiskt, socialt och miljömässigt hållbar utveckling.²¹

I maj 2004 öppnades det internationella rådslaget i Göteborg under namnet Learning to change our world med omkring 350 deltagare från ett sjuttiofem länders – däribland politiker och andra beslutsfattare samt representanter från såväl civilsamhället som utbildningsområdet och forskarsamhället. I anslutning till seminariet anordnades ett stort antal arrangemang i regionen om utbildning för hållbar utveckling, där även lärosätena var aktiva. Inför rådslaget tog ett svenskt forskarnätverk initiativ till en antologi om svensk forskning om utbildning och hållbar utveckling vilken delades ut till seminariedeltagarna.²²

I sitt betänkande, Att lära för hållbar utveckling, föreslog Kommittén för utbildning för hållbar utveckling att såväl högskolelagen som skollagen (och förordningen om statsbidrag till folkbildningen) skulle ändras så att verksamheterna fick i uppdrag att främja en social, ekonomisk och miljömässigt hållbar utveckling. Den föreslog även att instruktionerna till myndigheter inom utbildningsområdet borde ändras, så att myndigheterna i sin verksamhet skulle främja utbildning för hållbar utveckling. I betänkandet ingår en beskrivning av vad som karaktäriserar utbildning för hållbar utveckling.²³

Med uppdrag att främja en hållbar utveckling

Regeringen presenterade 2002 den första nationella strategin för hållbar utveckling. Den integrerade de tre dimensionerna av hållbar utveckling: den ekonomiska, sociala och miljömässiga dimensionen och inleddes med orden: "Hållbar utveckling är det övergripande målet för regeringens politik. Målet gäller för alla politikområden". Efter världstoppmötet i Johannesburg 2002 reviderades strategin. I avsnittet om utbildning förklaras bl.a. vad utbildning för hållbar utveckling är och vilka förutsättningar som krävs för sådan utbildning. Det finns ett utbildningsmål, vilket uttrycks som att alla individer ska få en kompetens som bidrar till en utveckling vilken möter behovet hos en nuvarande generation utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillgodose sina. De som genomgått en högskoleutbildning ska ha fått sådana färdigheter och kompetenser som är relevanta för framtida arbetsliv och framtida roller som beslutsfattare. Regeringen skriver även att den högre utbildningen ska spela en aktiv roll lokalt, nationellt och internationellt i att öka kunskap och handlingsförmåga med tanke på hållbar

21. *Att lära för hållbar utveckling* (SOU 2004:104). Kommittén leddes av biträdande statssekreterare Carl Lindberg. I den ingick flera representanter från högre utbildning.

22. Per Wickenberg et al. (eds.), *Learning to change our world? Swedish research on education & sustainable development* (2004). Studentlitteratur. Även intervju med Per Wickenberg 2017-02-16. Antologin omfattar 23 artiklar och har ett förord av Bert Bolin, ordförande för FN:s klimatpanel 1988-1997.

23. *Att lära för hållbar utveckling* (SOU 2004:104).

utveckling genom forskning och utbildning i samarbete med det omgivande samhället.²⁴

År 2003 infördes i Regeringsformens första kapitel som reglerar statsskickets grunder, en främjandeuppgift om hållbar utveckling: "Det allmänna ska främja en hållbar utveckling som leder till en god miljö för nuvarande och kommande generationer." Även andra stycken i paragrafen rör aspekter på hållbar utveckling, som demokrati, icke-diskriminering, jämlikhet och välfärd.²⁵ När Utbildningsdepartementets jurister skulle formulera tillägget i högskolelagen var andra lagar, däribland regeringsformen, en viktig utgångspunkt.²⁶

När statsministern Göran Persson, under Sveriges EU-ordförandeskap, i sitt öppningsanförande vid det internationella rådslaget i Göteborg 2004 framhöll den högre utbildningens ledande roll för en hållbar utveckling och presenterade regeringens avsikt att införa en uppgift kring detta i högskolelagen, var uttalandet alltså inte en ingivelse i stunden eller en isolerad händelse. Som detta bakgrundskapitel visar hade uttalandet föregåtts av en längre tids arbete på bred front lokalt, nationellt och internationellt, i riksdagen och i olika regeringar. Uttalandet att komplettera högskolelagen hade förankrats i Utbildningsdepartementet inför rådslaget.²⁷ När förslaget om den nya bestämmelsen i högskolelagen remissbehandlades, tillsammans med övriga förslag i utredningsbetänkandet Att lära för hållbar utveckling, tillstyrktes det av en stor majoritet av remissinstanserna, däribland flertalet universitet och högskolor.²⁸

Hållbar utveckling – fortsatt relevant för utbildningsområdet

Sverige har på flera olika sätt spelat en viktig roll i Unescos arbete. När årtiondet för hållbar utveckling började närma sig ett slut drev Sverige, tillsammans med Japan och Tyskland, på för en fortsättning. Som ett resultat beslutade medlemsländerna vid Unescos generalkonferens hösten 2013 att sätta upp ett s.k. Global Action Programme (GAP) on Education for Sustainable Development. Programmet prioriterar uppskalning och implementering inom fem områden: 1) Utveckla policy, 2) Förändra (eng. *transform*) lärandemiljöer, 3) Kompetensutveckla lärare och utbildare, 4) Stärka, mobilisera och synliggöra ungdomars viktiga roll och engagemang, samt 5) Engagera medborgare, lokalsamhällen och kommuner i utbildning för hållbar utveckling.

Regeringen utsåg från januari 2016 Swedesd till nationell samordnare av GAP i Sverige.²⁹ I uppdraget ingår, förutom att samordna, att stimulera och följa det nationella arbetet med utbildning för hållbar utveckling samt att

24. *En svensk strategi för hållbar utveckling – ekonomisk, social och miljömässig.* Regeringens skrivelse 2003/04:129.

25. Regeringsformen (1974:152), 1 kap. 2 § tredje stycket.

26. Intervju med Carl Lindberg, f.d. biträdande statssekreterare, Utbildningsdepartementet, 2017-02-14.

27. Ibid.

28. *Sammanfattning av remissyttrande för SOU 2004:104 Att lära för hållbar utveckling.* Dnr U2004/4755/IS, Utbildningsdepartementet.

29. Swedesd står för Svenskt internationellt centrum för lärande för hållbar utveckling.

delta i Unescos internationella nätverk för GAP. Arbetet ska genomföras i samverkan med Universitets- och högskolerådet och Skolverket.^{30 31} Inom ramen för uppdraget erbjuder Swedesd bl.a. arenor för lärare vid universitet och högskolor och andra aktörer, i form av konferenser för erfarenhetsutbyte och utveckling av området samt en rad kompetensstimulerande aktiviteter för t.ex. lärare och lärarutbildare.³²

Agenda 2030 och de globala målen

Trots tidigare toppmöten, världskonferenser och stora satsningar på global utveckling och hållbar utveckling – och betydande framsteg – uppfylldes inte alla millenniemålen. Vid FN:s världstoppmöte för hållbar utveckling i Rio de Janeiro 2012 (Rio+20) enades därför stats- och regeringscheferna om att ta fram nya globala utvecklingsmål. Den nya utvecklingsagendan, *Agenda 2030*, består av 17 globala mål med sammanlagt 169 delmål och den antogs 2015.³³

Agenda 2030 och de globala målen syftar till att utrota fattigdom och hunger, förverkliga de mänskliga rättigheterna för alla, uppnå jämställdhet och egenmakt för alla kvinnor och flickor samt säkerställa ett varaktigt skydd för planeten och dess naturresurser. De 17 globala målen är integrerade och ska ses som en helhet; de är odelbara. Målen balanserar de tre dimensionerna av hållbar utveckling: den ekonomiska, den sociala och den miljömässiga.³⁴ Utbildning av god kvalitet (eng. *quality education*) lyfts av FN och Unesco som centralt för att uppnå de 17 målen. Global Action Programme (GAP) on Education for Sustainable Development kan ses som ett verktyg som bidrar till samtliga globala mål, inte bara till utbildningsmålet (mål 4). Utbildningsmålet formuleras som att "Säkerställa en inkluderande och likvärdig utbildning av god kvalitet och främja livslångt lärande för alla"³⁵

Alla statsråd i regeringen har ansvar för genomförandet av Agenda 2030 inom sina respektive ansvarsområden. Regeringen har även tillsatt en särskild delegation – Agenda 2030-delegationen – som ska stödja och stimulera Sveriges genomförande av agendan. Delegationen ska bl.a. ta fram en handlingsplan för genomförandet och lyfta fram goda exempel på området. Ett åttiotal statliga myndigheter fick i uppdrag att kartlägga och redovisa till regeringen hur deras verksamheter bidrar till att Sverige kan uppnå de globala målen för hållbar utveckling. Bland myndigheterna återfinns fyra lärosäten, forskningsråd, Vetenskapsrådet och Universitets- och högskolerådet.³⁶

Världens länder ska regelbundet rapportera in sina resultat från utvecklingsarbetet inom Agenda 2030 till FN. I Sverige har Statistiska centralbyrån ett uppdrag att samla in uppgifter från andra relevanta myndigheter. Den första rapporteringen av data för de globalt överenskomna

30. Läs mer på Svenska Unescorådets webbplats, www.unesco.se.

31. Läs mer på Swedesds webbplats, www.swedesd.se.

32. Läs mer om verksamheten på www.swedesd.uu.se.

33. Läs mer på UNDP:s webbplats www.globalamalen.se och www.regeringen.se/regeringens-politik/globala-malen-och-agenda-2030.

34. Regeringens webbplats, www.regeringen.se/regeringens-politik/globala-malen-och-agenda-2030/.

35. Svenska Unescorådets webbplats, www.unesco.se.

36. Läs mer på www.regeringen.se/regeringens-politik/globala-malen-och-agenda-2030/globala-mal-for-hallbar-utveckling/.

indikatorerna gjordes 2017 – *Sverige och Agenda 2030 – rapport till FN:s politiska högnivåforum 2017 om hållbar utveckling*. I denna rapport finns uppgifter som rör t.ex. tillgången på eftergymnasial utbildning för kvinnor, män och utsatta personer (inklusive personer med funktionsnedsättning) och andelen lärare med pedagogisk högskoleexamen i skolan (könsuppdelade uppgifter). Sverige rapporterade också att kunskaper om mänskliga rättigheter i stor utsträckning är inskrivet i utbildningsplaner och kursplaner på socionomprogrammet och flera av lärarprogrammen samt att examensmål om hållbar utveckling på nationell nivå ingår i samtliga fyra lärarexamina. Att UKÄ genomför en tematisk utvärdering om hållbar utveckling i högre utbildning nämns.³⁷

Lärande för hållbar utveckling – introduktion och centrala begrepp

Utbildningens betydelse för en hållbar utveckling är numera erkänd och det finns en allt djupare förståelse för dess viktiga roll för att nå nödvändiga förändringar som världssamfundet kommit överens om (t.ex. Agenda 2030 och de globala målen). Forskningsområdet utbildning för hållbar utveckling (förkortat ESD på engelska) fortsätter att utvecklas av forskare över världen – i Sverige publiceras t.ex. flera avhandlingar inom området varje år.

Unesco, som har ett särskilt ansvar för utbildning för hållbar utveckling inom FN, har beskrivit området utifrån vad en sådan utbildning syftar till att uppnå (2017):

”Education for sustainable development empowers learners to take informed decisions and responsible actions for environmental integrity, economic viability and a just society, for present and future generations, while respecting cultural diversity. It is about lifelong learning, and is an integral part of quality education. ESD is holistic and transformational education which addresses learning content and outcomes, pedagogy and the learning environment. It achieves its purpose by transforming society.”³⁸

Det handlar bl.a. om ett holistiskt synsätt, om att integrera ekonomiska, miljömässiga och sociala aspekter, om tvärvetenskap, om att tänka på såväl nuvarande som framtida generationer och såväl lokalt som globalt. Utbildning för hållbar utveckling omfattar både innehåll, pedagogiska metoder och lärandemiljö. Problem och utmaningar som studenterna möter inom utbildning för hållbar utveckling kännetecknas av komplexitet. Ett nyckelord är förändring. För förändring krävs handlingskompetens. Kommittén för utbildning för hållbar utveckling har beskrivit handlingskompetens på följande vis:

”Handlingskompetens är ett centralt begrepp i en utbildning för hållbar utveckling. Det inkluderar både kunskap om utvecklingen och vilja att påverka den. Utbildning för hållbar utveckling kan således inte stanna vid att ge individen kunskap om tillståndet i världen utan måste även underlätta för individen att känna engagemang och vilja att handla för att påverka.”³⁹

37. Rapporten finns att hämta på www.regeringen.se/rapporter/2017/06/sverige-och-agenda-2030-rapport-till-fns-politiska-hognivaforum-2017-om-hallbar-utveckling/.

38. Unescos webbplats, <http://en.unesco.org/themes/education-sustainable-development/what-is-esd>

39. *Att lära för hållbar utveckling* (SOU 2004:104), s. 72.

I målet för utbildning för hållbar utveckling inom högre utbildning som formulerats i Baltic 21E, återfinns flera av ovan nämnda komponenter:

”Den studerande ska ha sådana färdigheter och kompetens som är relevant för framtida arbetsliv och framtida roll som beslutsfattare. Högre utbildning ska också spela en aktiv roll lokalt, nationellt och internationellt i att öka kunskap och handlingsförmåga med tanke på hållbar utveckling genom forskning och utbildning i samarbete med omgivande samhälle.”⁴⁰

I anslutning till årtiondet för utbildning för hållbar utveckling (2005–2014) angav Unesco sex kännetecken på utbildning för hållbar utveckling, vilka kan vara vägledande för förståelsen av begreppet och i ett utvecklingsarbete.

- Ämnesövergripande och holistisk: lärande för hållbar utveckling ska vara integrerat i hela läroplanen och inte utgöra ett separat ämne.
- Värdegrundad: det är centralt att de underliggande värderingarna görs uttalade så att de kan granskas, debatteras, testas och tillämpas.
- Kritiskt tänkande och problemlösande: skapa tillförsikt när man tar itu med dilemman och utmaningar för en hållbar utveckling.
- Metodpluralism: ord, konst, drama, erfarenhet – varierad pedagogik ska forma processerna.
- Deltagande beslutsfattande: de lärande deltar i beslut om hur de ska lära sig.
- Lokalt relevant: utbildningen tar upp såväl lokala som globala problem på det språk som de lärande själva använder.⁴¹

I avsnittet Goda exempel: Integrering av hållbar utveckling i undervisning reflekterar bedömargruppen över lärosätenas arbete med hållbar utveckling vad avser arbetssätt inklusive pedagogik.

40. *Agenda 21 för utbildning för hållbar utveckling i Östersjöområdet – Baltic 21E*. Regeringskansliet, 2002, s. 10.

41. Hämtat från sista sidan i UNECE – Strategi för utbildning för hållbar utveckling (2000). Utbildningsdepartementet.

Utvärderingsresultat på nationell nivå

I föregående kapitel gjordes en genomgång av bakgrunden till föreskriften om uppdraget att högskolorna ska främja hållbar utveckling. Som nämnts trädde lagen i kraft 1 februari 2006. Tio år senare gav regeringen UKÄ i uppdrag att utvärdera lärosätenas arbete med uppdraget. I kapitlet som nu följer redogörs för utvärderingens resultat på övergripande nationell nivå.

I en genomgång redovisas utfallet per aspektområde för lärosätena, inklusive en översikt av bedömningsgrunderna utifrån skrivningarna i yttrandena. För att belysa utfallet väljer vi att nämna ett antal exempel på hur lärosätena arbetar med de olika bedömningsgrunderna. Vi har valt vissa exempel men skulle i flera fall även kunnat välja exempel på liknande företeelser på andra lärosäten. Det rör sig alltså inte om en inventering.

Styrning och organisation

Detta aspektområde handlar om huruvida det vid lärosätet finns lärosätesövergripande mål vad avser hållbar utveckling inom utbildningen och i vilken utsträckning de i så fall är förankrade inom lärosätet. Vidare rör aspektområdets andra bedömningsgrund i vilken utsträckning det sker en systematisk uppföljning och utveckling av arbetet för hållbar utveckling inom utbildningen. Totalt har 15 av landets 47 utvärderade lärosäten, cirka en tredjedel (32 %), fått omdömet ”en väl utvecklad process” i den samlade bedömningen för hela aspektområdet. Lite drygt två tredjedelar av lärosätena bedöms således vara i behov av utveckling vad gäller åtminstone en av de båda bedömningsgrunderna.

Bedömningsgrund: Det finns lärosätesövergripande mål fastställda för hållbar utveckling inom utbildning. Dessa mål omfattar samtliga utbildningsnivåer (grundnivå och i förekommande fall avancerad nivå och forskarnivå) och är förankrade inom lärosätet.

Cirka hälften av lärosätena har bedömts ha lärosätesövergripande mål fastställda för hållbar utveckling inom utbildning. Återstoden av landets lärosäten bedöms alltså vara i behov av utveckling när det gäller förekomsten av sådana mål. Bedömmargruppens genomgång visar att mål för hållbar utveckling i utbildningen kan förekomma i olika former. Det finns vid flera lärosäten översiktliga måldokument gällande hela verksamheten, i vilka värdegrund och långsiktiga strategier formuleras och där även hållbar utveckling mer eller mindre utförligt adresseras. Några exempel är det universitetsövergripande ”Program för hållbar utveckling” vid Uppsala universitet och ”Vision och strategier” vid Högskolan Väst. På en något lägre organisatorisk nivå finns i flera fall också mer specifika riktlinjer med bäring på hållbar utveckling avseende bl.a. nämnder eller programansvariga. Exempel på detta är de mål och riktlinjer till forsknings- och utbildningsnämnden som formulerats vid Högskolan i Halmstad, de programspecifika kvalitetsprogram som förutom ett lärosätesövergripande kvalitetsprogram finns vid Beckmans Designhögskola, och de riktlinjer för inrättande av utbildningsprogram som gäller vid Högskolan i Skövde. I de fall då det finns lärosätesövergripande mål för hållbar utveckling kan dessa också

skilja sig åt mellan lärosätena med avseende på hur pass konkretiserade de är. Det förekommer att begreppet hållbar utveckling återfinns i måldokument utan att det där ges någon närmare information om vad som i praktiken avses, medan en del lärosäten kan uppvisa t.ex. handlingsplaner utifrån måldokumenterna vilka innehåller konkreta åtgärder eller resultatindikatorer avseende olika aspekter av hållbar utveckling. Exempelvis har det vid Högskolan i Borås utvecklats resultatindikatorer avseende mål med koppling till FN:s hållbarhetsmål som återfinns i det stora flertalet av lärosätets utbildningsplaner, och vid Karolinska institutet finns en handlingsplan för miljö och hållbar utveckling i vilken tidsbestämda aktiviteter preciseras för utbildningen, aktiviteter som är relaterade till de övergripande målen. En del av de lärosäten som har övergripande måldokument specifikt inriktade mot hållbar utveckling har på detta sätt också inrättat tidsbestämda och mer konkretiserade handlingsplaner som är knutna till de övergripande målen.

De formulerade mål och strategier för hållbar utveckling som finns skiljer sig alltså åt mellan lärosätena med avseende på hur konkreta och informativa de är. Det är likaså långt ifrån alltid som formuleringarna i de övergripande måldokumenterna konkretiseras i form av en tillhörande handlingsplan där adekvata åtgärder anges. Bedömggruppen anser det positivt när måldokumenterna inkluderar skrivningar om t.ex. lärares kompetens inom hållbar utveckling, pedagogiska metoder, studenters ansvarstagande med avseende på hållbar utveckling eller att hållbar utveckling ska vara ett integrerat inslag i alla utbildningsprogram. Sådana måldokument innefattande exempelvis lärosätets övergripande lärandemål återfinns vid bl.a. Sveriges lantbruksuniversitet, Konstfack, Stiftelsen Högskolan i Jönköping, Högskolan i Borås, Linnéuniversitetet, Göteborgs universitet och Chalmers tekniska högskola. Inte sällan återfinns i lärosätens måldokument formuleringar som mer eller mindre uttalat ger vid handen att det främst är *en* dimension av hållbar utveckling (i de flesta fall den sociala dimensionen) som är aktuell. Likaså tenderar hållbar utveckling ibland att i de lärosätets övergripande målen likställas med bl.a. direkt miljöpåverkan, breddad rekrytering, praxisnära utbildning eller "hälsosam miljö och stärkt social välfärd". Sådana mål kan dock bara sägas representera enstaka aspekter av hållbar utveckling men inte hållbar utveckling som samlat begrepp.

Vad avser förekomsten av mål eller policydokument är det tydligt att många lärosäten i samband med denna utvärdering initierades har tagit olika former av initiativ i frågan. En övergripande genomgång av yttrandena och självvärderingarna visar att omkring en tredjedel av lärosätena införde sådana dokument under 2016 eller 2017.

Något som lyfts fram av flera lärosäten när det gäller aspektområdet Styrning och organisation är miljöledningssystem som t.ex. ISO 14001 och EMAS (European Eco-Management and Audit Scheme). För att miljöledningssystem ska kunna anföras som belägg för att lärosätet har mål för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning krävs emellertid att det finns mål för hållbar utveckling inom just utbildning, vilket inte är fallet i en del lärosätets miljöledningssystem. Men om ett lärosäte har satt upp mål om integrering av hållbar utveckling i sitt certifierade miljöledningssystem med angivna uppdrag och indikatorer som visar på hur man följer upp och ständigt förbättrar, så bör detta garantera att mål och uppföljning finns på

plats eftersom certifieringen bl.a. innebär att lärosätet årligen revideras mot målen.

Lärosätenas redogörelser skiljer sig också åt beträffande hur utförligt ansvarsfördelningen för arbetet med hållbar utveckling inom utbildningen beskrivs. En del lärosäten beskriver inrättandet av särskilda funktioner eller befattningar för just hållbar utveckling. Sådana funktioner, befattningar och instanser kan underlätta förankringen av hållbar utveckling inom lärosätet.

Förekomsten av instanser med särskilt ansvar för hållbar utveckling är utmärkande för de flesta lärosäten som i utvärderingen fått det högre omdömet i utvärderingen. Det kan röra sig om en vice rektor för hållbar utveckling, ett rektorsråd eller en kommitté för hållbar utveckling, och särskilda koordinatörer eller samordnare för hållbar utveckling på central eller operativ nivå. Uppsala universitet är ett exempel på ett lärosäte som har ett särskilt rektorsråd för hållbar utveckling. Vid lärosätet har ett universitetsövergripande program för hållbar utveckling tagits fram på initiativ från ledningen, vilket dock har beretts och utarbetats under medverkan av medarbetare på alla nivåer inom organisationen. Rektorsrådet för hållbar utveckling följer tillsammans med universitetsledningen upp programmet för hållbar utveckling, liksom även de tidsbestämda handlingsplaner som är förenade med programmet. Vid Kungl. Tekniska högskolan utgör sedan en tid tillbaka KTH Sustainability Office en del av lärosätets förvaltning. Denna samordnande inrättning leds av miljöchefen som samråder med lärosätets vicerektor för hållbar utveckling, vilken ansvarar för integrering av hållbar utveckling i såväl utbildning som forskning och samverkan. Tidigare bedrevs vid Kungl. Tekniska högskolan arbetet för hållbar utveckling i utbildningen nästan enbart på operativ nivå och det var då i hög grad beroende av engagerade lärare. Med den nuvarande organisationen kring hållbar utveckling på central nivå, har ett betydande inslag av systematik och samordning tillförts verksamheten. Ledningens roll är således stor vad gäller främjandet av hållbar utveckling i utbildningen, då det endast är på central nivå som lärosätets övergripande mål för verksamheten kan formuleras och iscensättas.

Emellertid är det inte enbart särskild personal det här kan handla om för att skapa förankring på lärosätet. Vid Högskolan i Skövde finns exempelvis ett centralt utlyst, strategiskt investeringsprogram med medel som kan sökas för verksamheter syftande till integration av hållbar utveckling i utbildningen. Ett annat exempel utgörs av sådan klassificering av kurser med stor relevans för hållbar utveckling som genomförs vid Göteborgs universitet, Högskolan i Borås och Högskolan i Gävle. Detta slags speciella aktiviteter bidrar sannolikt till att stärka förankrandet av de lärosätets övergripande målen.

Det är företrädesvis vid universitet och högskolor med en relativt stor ämnesmässig bredd som denna typ av inrättningar återfinns. Ett undantag är dock Beckmans Designhögskola där årligen ett kvalitetsforum äger rum vid vilket hållbar utveckling utgör ett tema och utifrån vilket arbetsgrupper har tillkommit som ägnar sig åt hållbar utveckling i relation till bl.a. utbildning, arbetsmiljö, personal och studenter, samt högskolan som förändringsagent i samhället. Vid högskolan finns som nämnts dessutom både ett lärosätets övergripande kvalitetsprogram och ett specifikt kvalitetsprogram för vart och ett av de tre utbildningsprogrammen. I dessa sistnämnda

kvalitetsprogram återfinns även lärandemål där hållbar utveckling utgör ett viktigt inslag. Detta exempel visar att konkretisering och förankring av lärosätesövergripande mål inte nödvändigtvis måste förutsätta nyttjande av stora resurser.

Bedömningsgrund: Lärosätet följer upp och utvecklar arbetet för hållbar utveckling inom utbildning på ett systematiskt sätt.

Knappt en tredjedel av lärosätena bedöms arbeta systematiskt med uppföljning och utveckling av arbetet för hållbar utveckling i utbildningen. Uppföljningsarbete med avseende på hållbar utveckling i utbildningen framstår således som den svagaste punkten i denna utvärdering, sett till landets lärosäten sammantaget. Ett stort antal lärosäten väljer här att lyfta fram miljöledningssystem som exempel på systematiskt arbete med uppföljning och utveckling. I flera fall utan direkt koppling till hållbar utveckling.

Flera lärosäten redogör för planer och idéer för att introducera eller väcka ett intresse för hållbar utveckling inom organisationen. Inte sällan beskrivs också nyligen inrättade åtgärder som t.ex. enkäter och andra kartläggande insatser för att kunna få en bild av situationen beträffande hållbar utveckling i utbildningen. Den så kallade Linnébarometern, vid Linnéuniversitetet, inkluderar en fråga om hur pass mycket hållbar utveckling studenterna har lärt sig. Sådana uppslag och enstaka insatser är emellertid inte att betrakta som systematisk uppföljning om än berömvärda.

Vid sidan om ISO 14001 och EMAS har lärosäten med ekonomutbildningar nämnt European Quality Improvement System (EQUIS). EQUIS är ett kvalitetssystem för utbildning och internationella ackrediteringar med mission att utbilda ekonomer med medvetenhet om globala utmaningar och ansvarstagande. Kvalitetssystemet har utvecklats särskilt för ekonomiutbildningar, som en del av deras arbete med hållbar utveckling i utbildning. Utöver detta finns också Principles for Responsible Management Education (PRME) som är en internationell organisation för handelshögskolor med koppling till FN.⁴²

Detta system för ackreditering används som nämnts vid flera av landets handelshögskolor och ekonomiutbildningar, och det har satt fokus på hållbar utveckling som inslag i utbildningen. De flesta av dem har också fått det högre omdömet för denna bedömningsgrund i utvärderingen.

Vid sidan om sådana system med återkommande miljörevisioner finns i yttrandena också exempel på systematik i uppföljningsverksamheten. Då tidsbestämda handlingsplaner finns knutna till lärosätesövergripande måldokument gällande hållbar utveckling, så infinder sig också en regelbundenhet i uppföljningen av resultaten av de angivna åtgärderna i handlingsplanerna. Exempel som är mer specifika för enstaka lärosäten ges också. Ett sådant exempel är Högskolan i Borås, där det sker en årlig diplomering av kurser med starka inslag av hållbar utveckling och där även en särskild uppföljning på forskarnivå äger rum med indikatorer för

42. PRME anger själva att de kontinuerligt följer upp de skolor som signerat att de följer de grundläggande principer som PRME anger för hållbar utveckling och socialt och globalt ansvarstagande.

doktoranders publikationer av relevans för hållbar utveckling. Vidare förs en kontinuerlig dialog mellan prorektor, en central handläggare för hållbar utveckling och de tre akademiernas respektive samordnare för hållbar utveckling kring hur integrationen av hållbar utveckling i utbildningen vid Högskolan i Borås fortlöper.

Ytterligare exempel på åtgärder av uppföljningsrelevans är: eget lärosätesspecifikt kvalitetssystem där utbildnings- och forskningsnämnden ansvarar för uppföljningen av hållbar utveckling i utbildningen (Konstfack), återkommande ämnesutvecklingsmöten med lärare då hållbar utveckling diskuteras (Beckmans Designhögskola), personalenkäter om bl.a. hur lärare arbetar med hållbar utveckling som genomförs vart femte år (Högskolan i Gävle), lärosätesövergripande direktiv om att samtliga kursvärderingar ska innehålla frågor om hållbar utveckling (Sveriges lantbruksuniversitet) och riktlinjer om att alla nyinrättade utbildningsprogram ska innefatta hållbar utveckling (bl.a. Högskolan Dalarna och Högskolan i Skövde).

Flera lärosäten beskriver system med uppföljning av examensmål. Om examensmålen inkluderar relevanta mål för hållbar utveckling kan det leda till att sådan uppföljning blir en uppföljning av hur hållbar utveckling integrerats i utbildningen. Men om hållbar utveckling inte finns med bland examensmålen, leder en sådan uppföljning inte till att hållbar utveckling följs upp.

Sådan uppföljning är inte tillräckligt för att lärosätet ska uppnå det högre omdömet avseende denna bedömningsgrund. Det tycks inte föreligga något tydligt samband mellan lärosätets storlek och vilket omdöme de har fått på aspektområdet Styrning och organisation.

Miljö, resurser och område

Av de 47 lärosäten som medverkat i utvärderingen, har drygt två femtedelar (43 procent), fått omdömet "en väl utvecklad process" i den samlade bedömningen för hela aspektområdet. Det är svårt att se några tydliga samband mellan olika typer av lärosäten – exempelvis mellan universitet och mindre, regionala högskolor – men ett par sådana skillnader är tämligen naturliga och berörs i avsnittet *Generella tendenser i utfallet, olika förutsättningar - olika möjligheter*.

Bedömningsgrund: Lärosätet arbetar aktivt med att säkerställa den pedagogiska och forskningsbaserade kompetensen hos berörd personal i frågor som rör hållbar utveckling i utbildningen.

Drygt en tredjedel arbetar aktivt med säkerställande av pedagogisk och forskningsbaserad kompetens hos berörd personal i frågor som rör hållbar utveckling i utbildningen. Återstoden av landets lärosäten bedöms således ha en utvecklingspotential när det gäller denna bedömningsgrund. Landets lärosäten skiljer sig åt med avseende på huruvida högskolepedagogiska kurser överhuvudtaget ges, huruvida de är obligatoriska eller inte och om de innehåller tydliga inslag av hållbar utveckling.

Cirka en fjärdedel av alla lärosäten beskriver högskolepedagogiska kurser i sina självvärderingar, men det är inte vid alla lärosäten som dessa kurser är

obligatoriska. Likaså är det bara i vissa högskolepedagogiska kurser där just hållbar utveckling utgör ett väsentligt inslag. Säkerställandet av personalens kompetens inom hållbar utveckling bedöms ha utvecklingspotential vid majoriteten av lärosätena.

Det bör också noteras att några av de lärosäten som på det hela taget fallit mycket väl ut i denna utvärdering inte har en obligatorisk högskolepedagogisk kurs med inslag av hållbar utveckling.

Det finns flera exempel där lärosäten ägnar resurser åt personalens fortbildning bl.a. inom hållbar utveckling på annat sätt än genom kurser. Vid några av landets större lärosäten finns exempelvis webbaserade verktyglådor för lärare, med exempel på lämpliga övningar m.m. för lärande för hållbar utveckling. Det förekommer även lärosätesövergripande mål för hållbar utveckling som även innefattar kompetensutveckling hos lärare, bl.a. vid Högskolan i Halmstad och vid Linnéuniversitetet. Andra exempel på hur lärosäten på olika sätt ägnar sig åt fortbildning av den undervisande personalen är introduktionsveckor för nyanställda med inslag av hållbar utveckling, högskolepedagogiska och lärosätesövergripande lärarlag, seminarier, symposier, utbildningsdagar och resurstilldelning för medverkan i nätverk med fokus på hållbar utveckling. Centrumbildningar för hållbar utveckling (bl.a. Högskolan Väst och Göteborgs universitet) och särskilda pedagogiska utvecklare med inriktning mot hållbar utveckling, såsom exempelvis vid Chalmers tekniska högskola, förtjänar att lyftas fram. För att sådana resurser ska komma studenterna till godo erfordras ett eget engagemang hos lärare. Ett gott exempel är här Linnéuniversitetet som har en kurs i lärande för hållbar utveckling där även lärare vid andra lärosäten bjuds in.

Några av de lärosäten som ger utbildningar enbart inom avgränsade ämnesområden framhåller t.ex. samverkan med branschorganisationer och den egna, fortlöpande pedagogiska verksamheten som vägar till kompetensutveckling hos de involverade lärarna. Det förefaller dock i dessa fall osäkert i vilken utsträckning sådan kompetensutveckling även innefattar hållbar utveckling. Deltagande i lokala och globala nätverk anförs också som källor till kompetensutveckling, men också här förefaller de eventuellt förekommande inslagen av hållbar utveckling vara i hög utsträckning person- och situationsberoende. Slutligen kan nämnas att det vid några lärosäten förekommer att specifika anställningskriterier gällande hållbar utveckling tillämpas vid nyrekrytering av personal. Också dessa tycks emellertid vara aktuella bara i specifika fall, dvs. då den utlysta tjänsten har inslag av hållbar utveckling i sin beskrivning.

Bedömningsgrund: Lärosätet samverkar med studenter i arbetet med hållbar utveckling.

Beträffande samverkan med studenter i arbetet med hållbar utveckling, så finns också stora skillnader mellan lärosätena. Drygt två femtedelar har fått omdömet att denna samverkan är väl utvecklad. Det är svårt att här se några tydliga samband mellan lärosätets storlek vad gäller samverkan med studenter. Inrättningar med inriktning mot hållbar utveckling som uppbär finansiellt stöd från lärosätet förekommer dock av naturliga skäl

främst vid landets större och mer resursstarka lärosäten. En inrättning av den typen som kan nämnas är *Students for Sustainability Office* som bedriver sin verksamhet vid Göteborgs miljövetenskapliga centrum (GMV), vilket i sin tur drivs gemensamt av Göteborgs universitet och Chalmers tekniska högskola. Göteborgs universitet har här anställt studenter på deltid för att bl.a. stötta lärosätets studentföreningar inom hållbar utveckling. Ett slags motsvarighet vid ett litet och ämnesmässigt mer avgränsat lärosäte som förtjänar att nämnas är studentgruppen *Sustainable Konstfack* som också den erhåller stöd från lärosätet. Kursutveckling, anordnande av temadagar, populärvetenskapliga föreläsningar för allmänheten och deltagande i nätverk är exempel på aktiviteter som äger rum inom ramen för verksamheten. Studentdrivna samverkansföretag av detta sistnämnda slag och som är över tid bestående är emellertid få. Däremot förekommer det vid en del lärosäten att olika slags tidsbegränsade och personberoende studentinitiativ uppmuntras och åtnjuter visst finansiellt stöd. Exempel på samverkan med studenter i arbetet för hållbar utveckling i utbildning är anordnande av årliga hållbarhetsdagar och -veckor, studentinitierade projekt på campus och medfinansiering av Miljöbron, som bl.a. ordnar praktiktäta examensarbeten med inslag av hållbar utveckling i samverkan med arbetslivet är. Särskilda hållbarhetspriser till studenter är ett annat exempel. Ett ytterligare gott exempel är Högskolan i Halmstads uppmuntran till studenterna att reflektera över hållbar utveckling i sina examensarbeten.

Vid flera av landets mindre lärosäten, men också vid några av de större lärosätena, utgörs samverkan med studenterna mest av representation i olika råd och nämnder som föreskrivs i högskolelagen. I de fall då det vid lärosätet finns lärosätesövergripande råd för hållbar utveckling innebär en sådan representation en institutionaliserad form av samverkan med studenter för hållbar utveckling. Några av landets mindre lärosäten hänvisar i detta sammanhang till de fortlöpande informella samtalen mellan lärare och studenter som där sker i den dagliga verksamheten. Ett litet antal av de mindre lärosätena redovisar inte alls några exempel på samverkan med studenter.

Bedömningsgrund: Lärosätet samverkar med arbetslivet i arbetet med hållbar utveckling.

Drygt hälften av lärosätena bedöms ha samverkan med arbetslivet i arbetet med hållbar utveckling. Bland annat kan här nämnas medfinansiering av och deltagande i centrumbildningar och utvecklingscentra som bygger på samverkan med aktörer i lärosätenas omvärld. Samverkan av det slaget finns bl.a. vid Uppsala universitet, Karlstads universitet, Malmö högskola, Högskolan i Gävle och Lunds universitet. Likaså representerar adjungerade professorer med kompetens inom hållbar utveckling, som i sin ordinarie tjänstgöring verkar inom bl.a. företag, en förhållandevis utvecklad form av samverkan med arbetslivet. Denna sistnämnda form av samverkan med arbetslivet äger dock bara rum inom vissa professionsutbildningar eller inom vissa ämnesområden. På forskarnivå sker vid en del lärosäten samverkan med arbetslivet inom ramen för forskarskolor. Något enstaka lärosäte anger

i självvärderingen att mål avseende hållbar utveckling ofta aktualiseras i de programråd där representanter från arbetslivet ingår. I sådana fall är det tveklöst fråga om samverkan med arbetslivet inom hållbar utveckling, men i många andra fall är kopplingen till hållbar utveckling tveksam eller i varje fall outtalad. Likaså är det i flera fall bara en eller kanske två dimensioner av hållbar utveckling som är aktuell; några av landets minsta lärosäten uppger att samverkan enbart berör social hållbarhet.

Det ges också en rad exempel på samverkansaktiviteter som inte berör hållbar utveckling i utbildningen. Flera både större och mindre lärosäten har uppdragsutbildningar som en del av sin verksamhet. Verksamhetsförlagd utbildning är likaså inslag i lärosätenas utbildningsprogram, som i hög grad vilar på samverkan med aktörer inom arbetslivet. En del mindre och ämnesmässigt avgränsade lärosäten präglas också av ett stort branschinflytande, vilket på sitt sätt kan sägas representera ett slags samverkan med arbetslivet. En del av personalen är deltidsanställda och arbetar inom ramen för sin övriga tjänstgöring i lärosätets omvärld, såsom exempelvis de konstnärliga högskolorna, vilket också det kan ses som en åtminstone potentiell samverkan. Vad dessa typer av samverkan har gemensamt är emellertid att de eventuella inslagen av hållbar utveckling i hög grad kan vara beroende av individuella lärares, studenters eller samverkanspartners egna engagemang vad gäller hållbar utveckling. En hel del av denna samverkan är alltså i hög grad omvärldsberoende eller beroende av individuella initiativtagare.

Det ges många exempel på lokala och tidsbegränsade samverkansprojekt vid landets lärosäten, vilka äger rum inom specifika utbildningsprogram eller ämnesområden. Lokalisering av kurser till lokaler tillhörande verksamheter inom kommunen, samråd mellan lärare och näringslivschefer kring etik och hållbar utveckling, hållbarhetsdagar till vilka såväl politiker som andra aktörer inom civilsamhället inbjuds, medfinansiering av Miljöbron och alumninätverk utgör sådana exempel. De representerar olika grader av koppling till hållbar utveckling. Ett tydligt exempel på samverkan med arbetslivet är naturligtvis det samarbete som i många utbildningar sker mellan student och arbetsliv i samband med examensarbetena.

I avsnittet Samverkan för omställning – studenter, arbetsliv och lärosäte utvecklar vi närmare samverkan mellan studenter, arbetsliv och akademien avseende hållbar utveckling. Där ges också fler exempel från lärosätena.

Bedömningsgrund: Lärosätet främjar interdisciplinär samverkan i arbetet med hållbar utveckling i utbildningen.

Drygt hälften av lärosätena främjar interdisciplinär samverkan i arbetet med hållbar utveckling i utbildningen. Här har lärosätena ofta skrivit om olika lärosätesövergripande inrättningar, eftersom åtminstone större lärosäten har ett flertal ämnesområden inom sina olika fakulteter. Det finns exempel på lärosätesövergripande centrumbildningar inriktade mot forskning kring hållbar utveckling, där samverkan över ämnesgränserna sker. Ett sådant exempel bland andra som kan nämnas är forskningscentret Mistra Center for Sustainable Markets vid Handelshögskolan i Stockholm, vilket av

lärosätet även tilldelats ett koordinerande ansvar för hållbar utveckling inom utbildningen. Likaså ges det vid en del lärosäten programöverskridande kurser, vilka studenter från en mängd olika ämnesområden kan läsa. Här kan nämnas Sveriges lantbruksuniversitets arbete med att utbilda pedagoger inom tvärvetenskap. Lärosätesövergripande utbildningsdagar och hållbarhetskonferenser är andra exempel på inslag där många olika delar av lärosätet inbegrips i interdisciplinär samverkan. Centrala utlysningar av medel till tvärvetenskapliga projekt av olika slag kan också räknas hit.

Det ges, i lärosätenas självvärderingar, många exempel på enstaka kurser eller program som har en tvärvetenskaplig prägel. Flera av dem representerar dock inte alla tre dimensionerna av hållbar utveckling; också i detta sammanhang förefaller det vid ett antal av de mindre högskolorna vara endast social hållbarhet som berörs. Bland några av de mindre högskolorna, finns de som inte anser att interdisciplinär samverkan är aktuellt hos dem p.g.a. att de är så pass ämnesmässigt avgränsade; de anser sig med andra ord vara för små för interdisciplinär samverkan. Här kan däremot nämnas befintlig samverkan (i form av t.ex. vissa kurser) mellan konstnärliga högskolor och bl.a. tekniska högskolor som intressanta exempel på samverkan över vetenskapsområden. Konstfack och Kungl. Tekniska högskolan samt Stockholms konstnärliga högskola och Sveriges lantbruksuniversitet har etablerat sådan samverkan, vilken kretsat kring exempelvis resiliens. Lärosätena har också gett exempel på samverkan som bedömts som snarare interprofessionell än interdisciplinär då det handlar om samverkan mellan professioner inom närliggande ämnesområden.

Några lärosäten gör gällande att tvärvetenskapligheten ligger i själva organisationen, så till vida att själva huvudämnet (vid ett mindre lärosäte) är till sin natur tvärvetenskapligt eller så till vida att fakulteterna (vid större lärosäten) är utpräglat tvärvetenskapliga. Det är dock i begränsad utsträckning som denna tvärvetenskaplighet kan sägas representera interdisciplinär samverkan i arbetet med hållbar utveckling i utbildningen; snarare är det där fråga om tvärvetenskaplighet i största allmänhet. Likaså finns det lärosäten som hänvisar till en holistisk grundsyn och liknande, men också i de fallen är relevansen för hållbar utveckling tämligen oklar.

Hållbar utveckling är ju i grunden ett tvärvetenskapligt begrepp och det är därför nödvändigt med någon form av interdisciplinaritet. Hur lärosätena främjar detta har varit en central fråga i denna del av utvärderingen. Den tydligaste och mest uppenbara formen är hur man organiserat interdisciplinära kurser och program, där då också ofta hållbar utveckling har en central plats i utbildningen såsom t.ex. olika varianter av samhällsbyggnadsutbildningar. Även ämnesövergripande forskningssamarbete som når utbildningen kan ses som exempel. Andra former av interdisciplinaritet, som kan vara mera tillfälliga och växlande är där en utbildning bjuder in föreläsare från andra discipliner eller rent allmänt uppmuntrar till samverkan med andra områden. Det finns således en rad olika former för interdisciplinär samverkan som redovisas av lärosätena och det är inte i alla fall som exemplen är uttryck för ett aktivt främjande av samverkan mellan discipliner.

Utformning, genomförande och resultat

Lärosätena uppnår bäst resultat för aspektområdet Utformning, genomförande och resultat i förhållande till övriga aspektområden. Drygt två tredjedelar (68 procent) av lärosätena har fått omdömet ”en väl utvecklad process”. Här fokuseras på arbetet på operativ lokal nivå vad avser om det finns utbildningar där hållbar utveckling integreras, där det arbetet utvecklas och följs, och om det finns utbildningar där forskning används.

Bedömningsgrund: Lärosätet har utbildningar som utformas och genomförs så att hållbar utveckling integrerats. Detta kan avse både innehåll och arbetssätt.

Här uppvisar lärosätena sammantagna det allra bästa utfallet. Nästan fyra femtedelar kan ge exempel på utbildningar som utformats och genomförts så att hållbar utveckling integrerats. Eftersom endast exempel har efterfrågats så finns här t.ex. inga uppgifter om hur stor andel av lärosätets studenter som därmed får sådan utbildning. De exempel som lärosätena här har fått lämna kan avse både ämnesinnehåll och arbetssätt. De flesta lärosätena har valt exempel vad avser ämnesinnehåll snarare än arbetssätt, medan bara ett fåtal i första hand har fokuserat på arbetssättet i sina exemplifieringar av hållbar utveckling inom utbildningen. Ett exempel där arbetssättet står i fokus ges av Handelshögskolan i Stockholm som beskriver en s.k. strimma – som utgörs av ett antal kurser med stark prägel av hållbar utveckling och som återkommer parallellt med de andra kurserna under två års tid – vilken är obligatorisk för studenterna på ett av lärosätets utbildningsprogram. Strimman uppehåller sig vid globala utmaningar och hur de risker som dessa medför skulle kunna hanteras. I självvärderingen beskrivs att strimman fokuserar kring begreppen ”...Knowing, Doing, Being and Expressing, signifying not only a difference in content, but also a deepening of engagement for the students.” Här kan också nämnas Stockholms musikpedagogiska institut vars utbildningsprogram på en övergripande nivå präglas av en pedagogik som delvis sammanfaller med de mål för utbildning för hållbar utveckling som formulerats av UNECE. Några andra lärosäten har gjort gällande att ett ”studentaktivt lärande” eller en pedagogik i linje med lärande för hållbar utveckling präglar deras utbildningar. Ett exempel är Ersta Sköndal Bräckes högskola där studentaktivt lärande sägs utgöra en del av högskolans pedagogiska grundidé och pedagogiska plattform. Vid Lunds universitet nämner man parallellt lärande i sin självvärdering, och i Stockholms musikpedagogiska instituts självvärdering beskrivs ”formativt lärande”.

Många lärosäten har i självvärderingen genom hänvisning till internationella dokument skrivit fram ett integrativt perspektiv på hållbar utveckling, i linje med hur det beskrivs i högskolelagen. Dock ges i flera fall sedan exempel från utbildningar som inte motsvarar ett sådant innehåll. I vissa självvärderingar finns också en tendens att ämnesmässigt hamna inom en av dimensionerna av begreppet hållbar utveckling.

De allra flesta lärosätena fokuserar som nämnts på ämnesinnehållet i sina exemplifieringar av hållbar utveckling inom utbildningen. Ett sådant exempel utgörs av en utbildning som präglas av ett globalt, integrativt perspektiv på hållbar utveckling och som ges av Mittuniversitetet. I detta

utbildningsprogram för socialt arbete innefattas kunskap om människors utsatthet i relation till en rad globala faktorer inklusive klimatförändringar, krig och fattigdom etc. Detta är således ett exempel på hur den ekologiska, den ekonomiska och den sociala dimensionen av hållbar utveckling samexisterar i en utbildning. Ett annat sådant exempel ges av Karolinska institutet som i sin redogörelse för bl.a. barnmorskeprogrammet och en kurs i socialpsykologi framhåller hur innehållet "belyser sambandet mellan hälsa, socioekonomiska faktorer och mänsklig miljöpåverkan". Även Linnéuniversitetet har ett exempel som här kan nämnas, där mastersprogrammet i akvatisk ekologi förutom inslag av marin ekologi även innefattar kunskaper viktiga för en konsult inom området samt globala och mångkulturella perspektiv. Dessa utbildningar kan tjäna som exempel för lärosäten där man är osäker på hur utbildning inom sociala områden också kan omfatta samtliga dimensioner av hållbar utveckling.

Många av de stora och medelstora lärosätena ger exempel från lärarutbildningar, såsom exempelvis Göteborgs universitet där lärarutbildningsnämnden kontinuerligt följer upp utbildningen med avseende på hållbar utveckling och mänskliga rättigheter. Som exempel på en specifik kurs inom lärosätets lärarutbildning där hållbar utveckling är integrerad nämns kursen *Ett globalt perspektiv på förskola och tidiga åldrar i skolan – lärande för hållbar utveckling*. Det finns också flera exempel inom teknikområdet. Vid Karlstads universitet ingår i ingenjörsprogrammet olika kurser där bl.a. naturmiljöförändringar, livsstil, organisationsfrågor och mänskligt beteende behandlas integrerat. Inom bl.a. civilingenjörsprogrammen vid såväl Chalmers tekniska högskola som Kungl. Tekniska högskolan återfinns hållbar utveckling både i form av särskilda kurser och moduler, och i form av inslag av hållbar utveckling som integrerats med annat kursinnehåll. Ett ytterligare exempel bland många andra är utbildningsprogrammet *Energiingenjör – förnybar energi* som ges av Högskolan i Halmstad och där såväl framtidens energitillförsel som minimal miljöpåverkan och hållbar energianvändning utgör viktiga parallella teman. I dessa exempel finns både den ekonomiska, den ekologiska och den sociala dimensionen av hållbar utveckling väl representerade.

Att hållbar utveckling i utbildningen är ett i många fall framträdande inslag inom just lärar- och ingenjörsprogram beror sannolikt på att högskoleförordningens examensordning för dessa utbildningar innehåller examensmål om just hållbar utveckling. Inte desto mindre kan lärar- och ingenjörsprogrammen vid landets lärosäten därmed utgöra en inspirationskälla för andra utbildningsanordnare när det gäller att kunna få de tre dimensionerna av hållbar utveckling att samexistera inom ramen för kurser och program.

Bedömningsgrund: Vid lärosätet finns institutioner, programansvariga eller motsvarande som arbetar systematiskt med att följa upp och utveckla integreringen av frågor kring hållbar utveckling i utbildningen.

Medan över tre fjärdedelar av landets lärosäten har kunnat ge exempel på att hållbar utveckling har integrerats i utbildningen, tycks det vid bara drygt hälften av lärosätena pågå ett systematiskt uppföljnings- och

utvecklingsarbete vad gäller integreringen av frågor kring hållbar utveckling i utbildningen.

Flera lärosäten väljer att i det här sammanhanget redogöra för organisationen för den ordinarie kvalitetsuppföljningen och fokuserar därmed på ansvarsfördelningen mellan rådgivande organ och program- och kursansvariga m.m. Utbildnings- och forskningsnämnd, ämnesråd, programråd, områdes- och fakultetsansvariga, miljösamordnare, pedagogiska utvecklare och särskilda handläggare för hållbar utveckling är exempel på funktioner vilka framhålls som viktiga i samband med uppföljningen av integreringen av hållbar utveckling i utbildningen. En del lärosäten, bl.a. Umeå universitet och Mälardalens högskola, har när det kommer till uppföljning en tämligen utvecklad handläggningsordning där bl.a. målmatriser används och där utfallet i dem sedan följs upp i verksamhetsplanerna. Redogörelserna kretsar ofta kring kvalitetssäkring och uppföljningsverksamheten i största allmänhet.

Ett par exempel ges på hur resultat från uppföljningar resulterat i förändringar av kurser och på hur både skriftliga kursvärderingar och samråd mellan lärare och studenter gett information om förändringsbehov som sedan dryftats först i utbildningsnämnden och därefter i lärosätets kvalitetsråd. Både formella uppföljningssystem och mer informella kanaler kan således vara värdefulla för kvalitetsutvecklingen, inte minst när det gäller lärande för hållbar utveckling.

Det går här att dra en parallell till det första aspektområdet, Styrning och organisation, där betydligt fler lärosäten kunde ange mål än ange hur de systematiskt följer upp arbetet. Arbetet med uppföljning och utveckling av hållbar utveckling i utbildningen tycks således vara en utmaning för lärosätena såväl när det gäller lärosätesövergripande uppföljning som uppföljning på kurs- och programnivå. Uppföljning kräver i båda fallen att man angett något som går att följa upp. På lärosätetsnivå är det tydligt att uppföljning och utveckling är kopplat till att det finns formulerade mål som ska följas upp. På kurs- och programnivå, där de flesta lärosätena har kunnat ge exempel på att hållbar utveckling har integrerats, tycks det i bara drygt hälften av dessa pågå ett uppföljnings- och utvecklingsarbete ute i verksamheten. Drivkraften till att integrera hållbar utveckling kan komma från många olika håll, förutom från det egna lärosätets ledning. Enskilda eldsjälar eller forskare och lärare med kontakter med arbetslivet, andra lärosäten, internationell forskning inom hållbar utveckling driver fram förändring i utbildningens innehåll. Däremot kräver sannolikt mer systematiskt uppföljnings- och utvecklingsarbete ett uttalat engagemang från ledningen och mera organisatoriska ledningsstrukturer.

Bedömningsgrund: Vid lärosätet finns utbildningar där forskning/konstnärlig forskning för hållbar utveckling används i utbildningen.

Drygt två tredjedelar av lärosätena kan ge exempel på utbildningar där forskning för hållbar utveckling används i utbildningen. Även här har ett tiotal lärosäten helt avstått från att lämna någon redogörelse och samtliga av dem är mindre, ämnesmässigt avgränsade lärosäten. Flertalet övriga lärosäten har gett exempel på hur forskning används i utbildningen, men

i några fall tycks det vara enbart vissa aspekter av hållbar utveckling som forskningsanknytningen omfattar. Inte sällan tillkännages att lärosätets forskande personal också undervisar på ämnesmässigt relaterade utbildningsprogram och att "all utbildning vilar på vetenskaplig grund". Typen av forskningsanknytning skiljer sig något åt mellan lärosätena; en del lärosäten framhåller betydelsen av externa gästforskare medan andra betonar den egna forskningens bidrag och några andra lärosäten ger i stället exempel på hur litteraturlistor präglas av stark forskningsanknytning. Exemplifieringarna skiljer sig även åt med avseende på hur utförliga de är.

Som exempel kan nämnas Karlstads universitet som har egna forskare bl.a. inom klimat och samhällsbyggande som bidrar med egna rön i undervisningen på ämnesmässigt relaterade kurser och program. Där bedrivs även pedagogisk forskning inom lärande för hållbar utveckling, vilken kommer studenterna på lärarutbildningen till godo. Chalmers tekniska högskola beskriver hur forskningen vid det egna lärosätet används framför allt i olika examensarbeten på grundnivå och avancerad nivå, samt i kurser på avancerad nivå i de fall då det finns en ämnesmässig koppling till hållbar utveckling. Likaså redogör Linköpings universitet för hur flera av lärosätets mångvetenskapliga temainstitutioner har koppling till hållbar utveckling och hur de fungerar som en "forskningsöverbyggnad" till olika relevanta utbildningsprogram på grundnivå. Kungl. Tekniska högskolan framhåller i sin självvärdering att också *spetsforskare* medverkar i utbildningen, vilket för forskningsanknytningens vidkommande framstår som önskvärt.

Generella tendenser i utfallet, olika förutsättningar – olika möjligheter

Av de lärosäten som bedöms ha en väl utvecklad process inom samtliga aspektområden förekommer flera större högskolor och universitet. Det kan finnas flera olika förklaringar till detta, bl.a. att det sannolikt är lättare för ett stort lärosäte med en mångfald ämnesområden att ge exempel på utbildningar som integrerat hållbar utveckling och som sedan också har resurser för att följa upp och utveckla detta. Dock visar exempel från ett antal medelstora och små lärosäten (Högskolan i Borås, Beckmans Designhögskola, Handelshögskolan i Stockholm, Konstfack) att i de fall lärosätet medvetet och engagerat verkat för att skapa en profil inom hållbar utveckling så har processen troligen underlättats av de kortare beslutsvägarna och det lägre antalet utbildningar som ofta karakteriserar ett mindre lärosäte. Två av de tolv lärosätena som av bedömargruppen anses ha en sammantagen väl utvecklad process för integrering av hållbar utveckling i utbildningen är inriktade mot konst och design (Konstfack, Beckmans Designhögskola). De tolv lärosätena visar således sammantaget att varken lärosätets storlek eller bredden på ämnesområdena är avgörande för hur aktivt man arbetar mot hållbar utveckling i utbildningen. Hållbar utveckling blir också ett mer naturligt konsekvent inslag vid de lärosäten där det finns utbildningar där hållbar utveckling ingår som ett examensmål.

Av lärosätena fick fjorton den lägre bedömningen (i behov av utveckling) inom alla tre aspektområdena. Samtliga utgörs av små lärosäten med fokus på huvudsakligen en enstaka inriktning såsom exempelvis psykoterapi,

omvårdnad, teologi, konst eller musik. Samtidigt finns bland de mindre lärosätena med en huvudsaklig inriktning mot konst, design och omvårdnad sex stycken som bedömts ha en väl utvecklad process inom ett eller flera enskilda aspektområden.

Gällande de mindre lärosätena med inriktning mot omvårdnad förefaller dessa i viss utsträckning fokusera på delbegreppet social hållbarhet. Ett arbete för ökad hälsa och välbefinnande identifieras som en del av social hållbarhet och lärosätet anser i sin självvärdering därmed uppfylla kravet på integrering av hållbar utveckling i utbildningen. Denna tolkning återfinns även i självvärderingar från större lärosäten med omvårdnadsutbildning, bl.a. med exempel från sjuksköterskeutbildningar. Teman som humanitet, rättvisa, jämlikhet, sårbarhet, utsatthet, opartiskhet och neutralitet, välbefinnande och hälsa hör historiskt till omvårdnadens kärna. Genom att relatera dessa till de globala utmaningarna, klimat- och naturmiljöförändringar, pågående samhällsomställning, och samtidigt studera sjukvårdens påverkan på klimat och naturmiljö, finns stora möjligheter att integrera hållbar utveckling i utbildningen. Det finns idag mycket forskning att tillämpa som stöd inom dessa områden, vilket t.ex. visas i Karolinska Institutets självvärdering.

På motsvarande sätt finns lärosäten med konstnärlig inriktning som valt ett avgränsat tema, som exempelvis pedagogiska dimensioner, eller sociala dimensioner, såsom t.ex. breddad rekrytering, och framhåller dessa som exempel på hållbar utveckling i utbildningen, medan andra (t.ex. Konstfack och Beckmans Designhögskola) relaterar såväl till de globala hållbarhetsutmaningarna och till det konstnärliga uttryckets betydelse likväl som till konstens roll i en samhällsomvandling. I Beckmans Designhögskolas utvärdering lyfter man särskilt fram hur en syn på designern som förändringsagent i samhället genomsyrar utbildningen. I designutbildningarna är inte bara utbildningsområdet design i fokus utan fokus ligger även på designern själv. Man diskuterar i självvärderingarna designerns agens, dvs. med vilken möjlighet man som designer kan påverka samhällsutvecklingen. Som designer har man ständig kontakt med materiella eller immateriella tillblivelseprocesser, och förhållandet mellan dessa och en hållbar utveckling är tydlig och tycks i utvärderingarna vara fundamental. Designtänkande är också ett begrepp som allt mer lyfts fram som forskningsmetod, även inom ämnesområden utanför designdisciplinerna⁴³, för att det möjliggör ett iterativt och icke-linjärt prövande som lämpar sig väl för interdisciplinära och samverkande processer kring komplexa frågeställningar, såsom just frågeställningar rörande hållbar utveckling.⁴⁴ Designutbildningarna, men även de övriga konstnärliga utbildningarna, har således möjlighet att inta en viktig position inom metodutveckling för lärande och forskning för hållbar utveckling.

Många av de exempel som ges i självvärderingarna, där hållbar utveckling finns väl integrerat, och där exemplen sedan återgivits i yttrandena, är utbildningar inom ingenjörsprogram och miljöinriktade (naturvetenskapliga) utbildningar. Exempel på att hållbar utveckling integrerats tas också ofta fram inom program vid ekonomi- och

43. Se t.ex.: Johansson-Sköldberg, U., Woodilla, J., (2013) Design Thinking: Past, Present and Possible Futures, *Creativity and Innovation Management* (June).

44. Se t.ex.: Gray C., Pirie, I. et. al. (1995), 'Artistic' Research Procedure: Research at the edge of Chaos? The Robert Gordon university, Aberdeen.

handelshögskolor, men även inom annan samhällsvetenskaplig utbildning såsom turism, internationella och globala studier, och psykologprogram. Med tanke på att antalet utbildningar inom konst och design är få så har det även här getts flera goda exempel på integrering av hållbar utveckling. Likaså ges exempel från pedagogik och didaktik som i många fall anammat begreppet, och vissa framsteg kan även skönjas vad avser exempel inom vård- och teologiutbildningar. Det ges dock inte så många exempel på hållbar utveckling inom humaniora i självvärderingarna. Ett undantag är dock kursen människa och miljö vid Uppsala universitets litteraturvetenskapliga institution som direkt utgår från hållbar utveckling och förmedlar tvärvetenskapliga perspektiv.

Utvärderingen visar att statens styrning, via exempelvis examensmålen, kan ha betydelse för hur väl utvecklad processen för arbetet med hållbar utveckling är. Sett till de exempel som har angivits har ingenjörsutbildningar och andra tekniskt inriktade lärosäten ofta kommit förhållandevis långt i sitt arbete med hållbar utveckling. Att antalet exempel på integrering av hållbar utveckling är mer synliga på teknikfokuserade lärosäten kan bero på att yrkesutbildningarna inom detta område har skrivningar om hållbar utveckling i examensordningens mål, vilket är något som också tagits upp i kapitlet *Utvärderingsresultat på nationell nivå*. Hållbar utveckling finns med i examensmålen för totalt 10 examina⁴⁵.

45. Brandingenjörsexamen, forskollärarexamen, högskoleingenjörsexamen, sjuksköterskeexamen, sjökaptensexamen, yrkeslärarexamen, arkitektexamen, civilingenjörsexamen, grundlärarexamen och ämneslärarexamen. Skrivningarna ser lite olika ut. I forskollärarexamen, ämneslärarexamen, yrkeslärarexamen och grundlärarexamen står exempelvis att studenten som värderingsförmåga och förhållningsätt ska kunna "visa förmåga att i det pedagogiska arbetet göra bedömningar utifrån relevanta vetenskapliga, samhälleliga och etiska aspekter med särskilt beaktande av de mänskliga rättigheterna, i synnerhet barnets rättigheter enligt barnkonventionen, samt en hållbar utveckling, ...". I högskoleingenjörsexamen och civilingenjörsexamen är fokus delvis ett annat: "visa förmåga att utforma och hantera produkter, processer och system med hänsyn till människors förutsättningar och behov och samhällets mål för ekonomiskt, socialt och ekologiskt hållbar utveckling, ...".

Lärdomar: Universitets och högskolors egen analys

I den självvärdering som varje lärosäte sammanställt om sitt arbete för att främja hållbar utveckling inom utbildning, ingick en inledande bakgrundsfråga, som inte var direkt kopplad till någon av de bedömningsgrunder och aspekter som bedömdes. Syftet med frågan var istället att ge lärosätet möjlighet och utrymme att beskriva sitt övergripande arbete med hållbar utveckling, för att förse UKÄ och bedömargruppen med bakgrundsinformation, som kan vara av betydelse för att få en bild av arbetet för hållbar utveckling, inte bara vid det aktuella lärosätet, utan även vid Sveriges högskolor i stort. Sammanlagt 47 lärosäten besvarade frågan. Frågan löd:

”Den nuvarande skrivningen om hållbar utveckling infördes i HL 1 kap 5 § år 2006. Beskriv övergripande och reflektivt hur lärosätet arbetat med hållbar utveckling de senaste åren, inklusive:

- vilka utmaningar lärosätet ställts inför i detta arbete,
- vilka lärdomar som dragits.”

Nedan sammanställs några centrala observationer ur lärosätenas svar. Urvalet har främst koncentrerats till de tolv lärosäten som erhöll det högre omdömet, ”väl utvecklad process”, för sitt arbete med hållbar utveckling inom utbildning, det vill säga *Beckmans Designhögskola, Chalmers tekniska högskola, Göteborgs universitet, Handelshögskolan i Stockholm, Högskolan i Borås, Högskolan i Skövde, Konstfack, Kungl. Tekniska högskolan, Linnéuniversitetet, Stiftelsen Högskolan i Jönköping, Sveriges lantbruksuniversitet och Uppsala universitet*. Syftet med sammanställningen är främst att identifiera de viktigaste lärdomarna dessa lärosäten själva lyfter fram: Vilka är de viktigaste framgångsfaktorerna för att integrera hållbar utveckling i utbildning? De två övergripande teman som återkommer oftast i lärosätenas analyser är betydelsen av ledning och styrning samt förankring och stöd.

Avslutningsvis redovisas även ett urval av utmaningar och lärdomar som framhållits av de lärosäten som erhöll det lägre omdömet, ”processen för hållbar utveckling inom utbildning är i behov av utveckling”.

Betydelsen av ledning och styrning

Bland de tolv lärosäten vars arbete med hållbar utveckling i utbildning erhållit omdömet ”en väl utvecklad process”, lyfter en majoritet (två tredjedelar) fram lärdomar som har att göra med betydelsen *övergripande ledning och styrning*. Högskolan i Borås skriver att beslutet om att certifiera miljöledningssystemet, vilket blev en grund för ett systematiskt hållbarhetsarbete, var ett nödvändigt top-down-beslut, som idag ifrågasätts av få. Kungl. Tekniska högskolan och Handelshögskolan i Stockholm lyfter båda fram betydelsen av ett tydligt och kontinuerligt stöd från ledningen för att integrationen av hållbar utveckling i utbildningarna ska bli lyckosam. Kungl. Tekniska högskolan: ”En av de viktigaste faktorerna för ett progressivt arbete med integrering av hållbar utveckling i utbildningsprogram är att

programansvariga känner stöd från ledningen på skolorna, att detta arbete prioriteras”.)

Flera av de tolv högskolorna nämner också betydelsen av att arbetet med att implementera hållbar utveckling sker *systematiskt* samt även att det *integreras i centrala beslutsprocesser och policydokument*. Enligt Högskolan i Borås innebar ställningstagandet att bli certifierade att en tidslinje skapades med specifika hållpunkter för högskolans utbildningsarbete, och att ett systematiskt arbete utifrån en tydlig målbild kunde påbörjas. Sveriges lantbruksuniversitet betonar att det är väsentligt att hållbar utveckling finns med i alla relevanta strategiska dokument samt att centrala beslut och mål antas för arbetet med hållbar utveckling. Enligt Chalmers tekniska högskola har det varit väsentligt att ”processägare och -ledare för huvudprocesserna (utbildning, forskning, nyttiggörande) [ansvarar] för att målsätta, följa upp och vidareutveckla hållbarhetsarbetet”.

Uppsala universitet beskriver ett inledande försök att integrera hållbar utveckling som föll mindre väl ut. Genom ett rektorsbeslut 2006 uppdrogs fakultetsnämnderna att integrera hållbar utveckling i utbildningarna. En styrelse skulle stödja, samordna och följa upp detta arbete, men bland annat genom sin organisatoriska placering inom teknisk-naturvetenskaplig fakultet, saknade de ett tillräckligt tydligt mandat att verka över hela universitetet. ”Mot bakgrund av dessa lärdomar – samt en granskning från Naturvårdsverket 2011 – utarbetades vid universitetet ett väl förankrat Program för hållbar utveckling samt en Handlingsplan för hållbar utveckling 2016–2018. Syftet var att tydliggöra att UHU [utbildning för hållbar utveckling] är hela universitetets ansvar samt att brett stimulera engagemang, initiativ och nytänkande kring HU [hållbar utveckling].”

Förankring och stöd

Komplementärt till ovannämnda tema – ledning och styrning – lyfter ett stort antal lärosäten fram vikten av att *arbetet med hållbar utveckling förankras* bland relevanta personalgrupper, främst lärare. Bland de lärosäten som bedömts ha en väl utvecklad process för sitt arbete med hållbar utveckling inom utbildning, tar en klar majoritet (ungefär tre fjärdedelar) upp detta tema. Högskolan i Borås beskriver hur man rent organisatoriskt sökt åstadkomma en sådan förankring genom att utse nyckelpersoner inom de olika akademierna, som har ett samordningsansvar för hållbar utveckling inom sin respektive akademi, samtidigt som de ingår i en övergripande Strategigrupp för hållbar högskola, där rektor är ordförande. Handelshögskolan i Stockholm konstaterar att medvetenheten om hållbar utveckling bland lärarna är varierande, vilket gör att det är viktigt att det finns ett antal ”ambassadörer” som kan driva förändring.

I flera av självvärderingarna beskrivs ett initialt motstånd mot ledningens strävan att integrera hållbar utveckling, som ibland har uppfattats som ett modebegrepp med otydligt innehåll. Enligt Kungl. Tekniska högskolan har en viktig beståndsdel i arbetet varit att visa relevansen av hållbar utveckling för teknikämnet, och att konkretisera innebörden av hållbar utveckling i förhållande till samtliga ämnen vid lärosätet. Arbetet sker bland annat genom dialoger med programledning och undervisande personal för att

säkerställa att integreringen av hållbar utveckling är ämnesinriktad inom det specifika programmet. Chalmers tekniska högskola skriver att för att en integration av hållbar utveckling på längre sikt skulle kunna ske, var det nödvändigt att "kompetenser, attityder och själva systemet var [...] riktat mot den nya visionen". Utifrån erfarenheten att programansvariga och lärare inte vill bli undervisade om hur det bör vara, valde man istället att driva förändring genom ett coachande förhållningssätt. Genom diskussioner och workshoppar sökte man främja känslan av ansvar och initiativ på institutionerna och programmen, en strategi som lärosätet uppger gav effekt både direkt och på lång sikt. Linnéuniversitetet på sin sida skriver i sin självvärdering: "Ett sätt att öka förutsättningarna för integrering och minska uppfattningen att hållbar utveckling bara är ytterligare ett perspektiv som ska adderas, är att istället tala om hur varje ämne kan bidra till att möta de globala samhällsutmaningar vi står inför. Ett sådant sätt att rama in integrering av hållbar utveckling i utbildningen sätter fokus på varje enskilt ämnes betydelse i ett större samhälleligt perspektiv."

Nära relaterad till frågan om förankring är förekomsten av relevant stöd till lärare och övrig personal som möjliggör att hållbar utveckling kan integreras i utbildningsverksamheten. Ett flertal bland de tolv lärosätena som uppnått den högre omdömesnivån understryker betydelsen av att lärare får tillgång till relevant kompetensutveckling. Sveriges lantbruksuniversitet skriver t.ex.: "För att lyckas med att integrera hållbarhetsperspektivet i all utbildning vid ett lärosäte är det viktigt att [...] kompetensutveckling för nyckelgrupper är obligatorisk". Ätminstone tre av de tolv lärosätena, Göteborgs universitet, Kungl. Tekniska högskolan och Linnéuniversitetet, arbetar med särskilda verktyglådor för att underlätta integration av hållbar utveckling i utbildningar. Verktyglådorna vänder sig till lärare och innehåller olika former av hjälpmedel som den enskilda läraren kan använda sig av för att integrera hållbar utveckling inom det aktuella ämnesområdet.

Utmaningar som återstår

Arbetet med att integrera hållbar utveckling i utbildning är en ständigt pågående process, som inte har något given slutpunkt. Samtalen om vad en utbildning innebär som förbereder studenterna för att möta de globala utmaningarna måste ständigt hållas levande i samverkan med omvärlden, då karaktären av dessa utmaningar förändras över tid. Detta avspeglas i att UKÄ valt uttrycket "väl utvecklad process för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning" – omdömet innebär inte att arbetet nått sin slutpunkt, utan att processen är på god väg.

Några av de tolv lärosäten som fått det högre omdömet, utvecklar också i sina respektive självvärderingar vilka utmaningar som återstår i arbetet med hållbar utveckling. Bland de utmaningar som nämns mest frekvent, finns *interdisciplinär samverkan*, *kompetensförsörjning* och *samverkan med studenter*. Sveriges lantbruksuniversitet skriver att man arbetar kontinuerligt för att säkerställa att undervisningen är studentaktiverande och leder till en ökad grad av förståelse för och förmåga att arbeta i tvärvetenskapliga sammanhang, något som krävs för att studenterna ska utveckla en kompetens att arbeta med "uthållighetsfrågor" efter examen.

En utmaning här är att många programstudierektorer och lärare tycker att det är svårt att hinna med utvecklingsarbetet samt att ha tid för fortbildning och samverkan över program- och kursgränser. Högskolan i Skövde beskriver å sin sida att den tvärvetenskapliga samverkan inte har varit svår att få till stånd, men att det är en utmaning att etablera ett systematiskt kompetensutvecklingsarbete som omfattar alla nivåer, såväl ledningsnivå som operativ nivå. Enligt Högskolan i Borås har man som en kvarstående utmaning att på rätt sätt fånga upp de initiativ som tas i verksamheten, dvs. att integrera ett bottom-up-perspektiv på hållbar utveckling. Här nämner man särskilt studentsamverkan; inom vissa utbildningsområden, vid Högskolan i Borås, finns ett stort engagemang gällande hållbarhetsfrågor, men när det gäller studentengagemang inom högskolan som helhet finns en förbättringspotential. Göteborgs universitet, slutligen, uttrycker att det har varit en utmaning att skapa plattformar som säkerställer kontinuitet i studenternas engagemang, samt att utveckla former för att integrera de studentdrivna frågorna om hållbar utveckling i själva utbildningarna.

Lärdomar och utmaningar: Lärosäten som erhöll det lägre omdömet

I flera självvärderingar nämns att mindre högskolor ställs inför särskilda utmaningar när det gäller att integrera hållbar utveckling i utbildning, vilket kanske särskilt gäller små enskilda utbildningsanordnare med ett smalare utbildningsutbud. Ett lärosäte beskriver i sin självvärdering att man "är en liten högskola och [att] det är en utmaning att tolka uppdraget utifrån dessa förutsättningar". Utöver tolkningen av uppdraget lyfter andra mindre högskolor, samt några större, brist på resurser eller tid som ett problem. Ett lärosäte skriver att mindre lärosäten, till skillnad från större, inte har tillräckliga resurser för att skapa särskilda funktioner för hållbar utveckling, och att lösningen istället blir att integrera hållbar utveckling i övrigt kvalitetsarbete samt att söka synergieffekter i arbetet med hållbar utveckling och med andra högskolegemensamma mål, till exempel internationalisering, likabehandlingsfrågor och pedagogisk utveckling.

I vissa självvärderingar uttrycks en osäkerhet kring begreppet hållbar utveckling, ibland kopplat till en explicit eller implicit kritik av begreppet och dess användning. Omkring en femtedel av lärosätena uttrycker en sådan osäkerhet. Enligt ett lärosäte är det en utmaning att arbeta med hållbar utveckling, då man anser att det är ett brett och i vissa fall otydligt begrepp. Universitetet har därför inlett ett utvecklingsarbete som syftar till att förtydliga innebörden i begreppets tre dimensioner och nå fram till en definition av hållbar utveckling som är relevant för det egna lärosätet. Ett annat lärosäte anser likaså att arbetet med hållbar utveckling lider av att begreppet är vidsträckt och "med god vilja kan sägas innehålla nästan vilket innehåll som helst". Högskolan efterfrågar därför en precisering i de lagar och förordningar som styr högskolans verksamhet.

Reflektioner och analys

I föregående avsnitt har bakgrunden till lagen tecknats och hur lärosätena arbetat med dessa frågor de senaste åren. Därefter gjordes en genomgång av utvärderingsresultatet på nationell nivå. I kommande kapitel följer analys som sedan avslutningsvis utmynnar i ett antal reflektioner.

Inledningsvis avhandlas den övergripande ledningens och styrningens betydelse för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning. I det avsnitt som sedan följer, anläggs ett mer verksamhetsnära perspektiv och ett antal exempel på hur hållbar utveckling integrerats i utbildning behandlas. Därefter diskuteras i tur och ordning samverkan med studenter och arbetsliv, samt kopplingen mellan hållbar utveckling och internationalisering, med ytterligare några goda exempel ur lärosätenas självvärderingar. Avslutningsvis presenterar bedömargruppen sina reflektioner om utvärderingen, med särskilt fokus på metodfrågor.”

Ledning och styrning

Ledningens roll: Mål och uppföljning

Internationell forskning pekar på ledningens betydelse för integrering av hållbar utveckling i högre utbildning⁴⁶. Flera exempel finns när aktiviteter startar eller avstannar i samband med byte av rektorer. Det är bara lärosätets ledning som kan sätta upp lärosätets övergripande mål och fatta beslut om uppföljning, vilket sedan kan driva utvecklingen. Ledningens agerande är centralt för att möjliggöra arbetet hos engagerade medarbetare och också få med sig de mindre engagerade.

Att sätta upp lärosätets övergripande mål för utbildning för hållbar utveckling är ett uppdrag för lärosätets ledning. Påfallande många av lärosätena saknar sådana mål. För en del som har sådana mål, tycks det dock inte alltid ha omsatts i examensmål och lärandemål på programnivå. Här uppstår en lucka, där ledningens beslut inte implementeras. Det kan exempelvis hända om det övergripande målet tas i ett policybeslut eller liknande som inte åtföljs av ett beslut om implementering. Om beslutet inte heller följs upp så riskerar det att bli ett tomt åtagande.

I utvärderingen är, som vi visat tidigare, frågan om förekomst av uppföljning och utveckling av arbetet med hållbar utveckling den bedömningsgrund som har sämst utfall. För att undvika att lärosätets övergripande mål blir tomma ord, är uppföljning centralt. Även uppföljning är en fråga som ledningen måste fatta beslut om. Många lärosäten beskriver att hållbar utveckling i utbildningen följs upp genom

46. Lozano, R., Ceulemans, K., Alonso-Almeida, M., Huisinigh, D., Lozano, F.J., Waas, T., et al. (2015). A review of commitment and implementation of sustainable development in higher education: results from a world-wide survey. *Journal of Cleaner Production*, 108 (part A), 1–18; Leal Filho, W. et al. (2017): Identifying and overcoming obstacles to the implementation of sustainable development at universities. *Journal of Integrative Environmental Sciences*, 14, 93–108.

de ordinarie kvalitetssystemen. Ett problem som dock uppstått för flera lärosäten är att de lärosätesövergripande målen för hållbar utveckling inte har följt med in i kvalitetssystemets uppföljningssystem. Det kan exempelvis hända om kvalitetssystemen följer upp examensmål eller lärandemål och de lärosätesövergripande målen inte har omsatts i sådana mål. Om utbildning för hållbar utveckling ska följas upp i ordinarie kvalitetssystem så är det därmed av vikt att säkerställa att hållbar utveckling finns med som en explicit aspekt i det systemet.

En del andra lärosäten har valt att följa upp mål för utbildning för hållbar utveckling i miljöledningssystemet. Det förutsätter då att det finns mål för utbildning i miljöledningssystemet och att interna och externa revisorer uppmärksammar dessa frågor. Enligt *Förordning (2009:907) om miljöledning i statliga myndigheter* ska de lärosäten som sorterar under Utbildningsdepartementet samt även Sveriges lantbruksuniversitet ha ett miljöledningssystem. Syftet med ett miljöledningssystem är att organisationen ska förbättra sin miljöprestanda, uppfylla de bindande krav som finns inom miljöområdet och bidra till att de nationella miljömålen samt FN:s globala mål för hållbar utveckling uppnås.⁴⁷

Naturvårdsverket har rankat flertalet av de statliga lärosätenas miljöledningsarbete⁴⁸. I en jämförelse mellan denna rankning och resultatet från den här utvärderingen kan det noteras att det totalt sett är endast en fjärdedel av lärosätena som fått det högre omdömet i denna utvärdering. Av dem som hamnat i den högsta klassen i Naturvårdsverkets rankning, så är det en majoritet som fått det högre omdömet i vår utvärdering. Man kan också notera att av de lärosäten som hamnat i Naturvårdsverkets lägsta klasser, så har ingen fått det högre omdömet i denna utvärdering. Det kan alltså finnas ett samband mellan hur utvecklat miljöledningssystemet är och hur väl processerna för integrering av hållbar utveckling i undervisningen är. Sannolikt finns det inget enkelt orsakssamband utan det är snarare två processer som kan stödja varandra. För en del lärosäten (bl.a. Göteborgs universitet och Kungl. Tekniska högskolan) har miljöledningssystemet fungerat som ett verktyg för att arbeta också med utbildningsfrågor.

47. Miljöledningssystemet innefattar en initial miljöutredning där myndighetens direkta och indirekta miljöpåverkan preciseras. Det innefattar också utvecklande av en miljöpolicy med stipulerade miljömål för verksamheten, upprättande av handlingsplaner där även ansvarsfördelning anges, samt årliga miljörevisioner. Resultaten från de årliga miljörevisionerna rapporteras till Utbildningsdepartementet och till Naturvårdsverket. Miljöledningssystemet ska omfatta en verksamhets betydande direkta och indirekta miljöpåverkan. Många universitet och högskolor definierar utbildning som en betydande indirekt miljöpåverkan och inkluderar det i systemet. Miljöledningssystemet kan också användas för bredare hållbarhetsfrågor.

48. Naturvårdsverkets rankning av miljöledningsarbetet hos Sveriges myndigheter grundas på nio olika kriterier eller variabler, vilka mäts med skalor om mellan två till fyra värden. Den totala poängsumma som blir resultatet av denna mätning ligger så till grund för den rankning som görs. Kriterierna är: Certifiering, Aktiviteter med miljöpåverkan, Mål för betydande miljöpåverkan, Mätbarhet för målen, Vidtagna åtgärder för att uppnå målen, Måluppfyllelse, Kunskapshöjande åtgärder för anställda, Krav har ställts på produktionsspecificerad förnybar el i myndighetens elavtal och Minskad energianvändning som ett resultat av samverkan med fastighetsägare. För mer detaljerad information om mätningen och kriterierna hänvisas till rapporten *Miljöledning i staten 2016. En redovisning* (Stockholm: Naturvårdsverket).

Integration av de tre dimensionerna av hållbar utveckling

I resultatkapitlet nämndes (under rubriken "aspektområdet Utformning, genomförande och resultat") att lärosätena i sina självvärderingar, som exempel på utbildningar där hållbar utveckling integrerats, i många fall tar upp utbildningar där främst en av de tre dimensionerna av hållbar utveckling – den ekologiska, sociala eller ekonomiska – behandlas. I själva innebörden av begreppet utbildning för hållbar utveckling ligger dock att ekonomiska, sociala och miljömässiga förhållanden bör behandlas på ett integrerat sätt. Exempelvis anger betänkandet *Att lära för hållbar utveckling* att ett kännetecken för en utbildning för hållbar utveckling är att "[m]ånga och mångsidiga belysningar av ekonomiska, sociala och miljömässiga förhållanden och förlopp behandlas integrerat med stöd av ämnesövergripande arbetssätt."⁴⁹

I arbetet med att integrera hållbar utbildning inom högre utbildning har lärosätenas ledningsnivå ett övergripande ansvar. I detta arbete bör ledningen också – genom målformuleringar, handlingsplaner och andra relevanta dokument – förmedla till hela organisationen att begreppet lärande för hållbar utveckling innebär att de ekologiska, sociala och ekonomiska dimensionerna ska behandlas på ett integrerat sätt.

Organisation, förankring och stöd

Ledningens ansvar sträcker sig inte bara till att sätta upp lärosätesövergripande mål och fatta beslut om uppföljningssystem. För att säkerställa att målsättningar implementeras krävs också ändamålsenliga organisatoriska lösningar, att arbetet förankras bland personalen och att man tillför resurser och stöd.

Arbetet med hållbar utveckling behöver korreleras mellan lärosätenas olika enheter. Annars riskerar arbetet ske parallellt vid de administrativa avdelningarna och på institutionsnivå utan kontakt med varandra. Det är viktigt att skapa system där det sker kunskapsöverföring mellan olika enheter både vertikalt och horisontellt i organisationen. En observation från självvärderingarna är att de lärosäten som fått omdömet "väl utvecklad process" ofta också har haft särskilda instanser med ansvar för hållbar utveckling på central nivå (se avsnittet Styrning och organisation ovan). Samtidigt bör inte hållbar utveckling vara ett separat spår i organisationen. Bland de tolv lärosäten som erhöll omdömet "väl utvecklad process" lyfter flera fram betydelsen av att hållbar utveckling integreras i centrala beslutsprocesser och policydokument (se kapitlet Lärdomar: Universitets och högskolors analys). Ett av de tolv lärosätena är Chalmers tekniska högskola, som understryker vikten av att processägare och -ledare ansvarar för hållbarhetsarbetet.

Bland lärosätena som fick det högre omdömet, underströk många i sin självvärdering betydelsen av att arbetet för hållbar utveckling förankras och vinner stöd hos personalen (se avsnittet *Lärdomar och utmaningar: Lärosäten som erhöll det lägre omdömet*). Några av dem lyfter även fram lärdomar från detta förankringsarbete. Deras svar tyder på att integreringen

49. SOU 2004:104, s. 12

av hållbar utveckling inte bör ske enbart genom en "top-down"-process, även om initiativet ofta kommer från ledningen. En nyckel i förankringsarbetet är, enligt bl.a. Linnéuniversitetet och Kungl. Tekniska högskolan, att visa relevansen av hållbar utveckling inom det specifika ämnesområdet, och att ge lärarna stöd i att utifrån sin ämnesexpertis konkretisera hållbar utveckling. Kungl. Tekniska högskolan, exempelvis, har lagt ansvaret för att integrera hållbar utveckling i enskilda utbildningsprogram på skolor och programansvariga, samtidigt som en specialiserad enhet – KTH Sustainability Office – har i uppdrag att kontinuerligt ge stöd i detta arbete.

För att kunna arbeta med hållbar utveckling i ledningen krävs att det finns kunskap och engagemang. Detta är en faktor som bör beaktas vid rekrytering av ledningspersoner. Behovet av kompetensutveckling finns på alla nivåer. Ett intressant exempel på hur man kan arbeta är SLU:s miljömål att alla programstudierektorer ska genomgå en tredagars workshop om utbildning för hållbar utveckling.

Goda exempel:

Integrering av hållbar utveckling i undervisning

I UKÄ:s självvärderingsmall för granskning av hållbar utveckling i utbildning finns inom aspektområdet *Utformning, genomförande och resultat* bedömningsgrunden: "Lärosätet har utbildningar som utformas och genomförs så att hållbar utveckling integreras."

Formuleringen kan uppfattas som att bedömningen gäller hur undervisning för hållbar utveckling genomförs i praktiken, eller hur sådan undervisning uppfattas till sin karaktär vid respektive lärosäte. Undervisningsforskning har visat att implementeringen från policy och forskningsrön till praktik är komplicerad, vilket också framgår i lärosätenas självvärderingar.

Många lärosäten har visat goda exempel på utbildningar där hållbar utveckling integreras. Lärosätena har i sina självvärderingar dock främst fokuserat på innehållsfrågan inom undervisning. Det förekommer en del exempel på hur kurser och utbildningar integrerat innehåll ur olika discipliner, exempelvis från naturvetenskap- och teknikområdet där ämnesinnehåll från samhälls- och vårdvetenskaper ingår i undervisningen. Däremot kan det vara svårt att bedöma hur djupt integrerad ämnessamverkan är i praktiken. Exempelvis kan en kurs beskrivas som integrerad genom att olika ämnesspecialister föreläser, men det framgår sällan huruvida syntesen av ämnesperspektiven lämnas till studenterna att utföra. Det framgår inte heller huruvida, eller i vilken grad föreläsarna samverkar kring kursens innehåll, metoder eller uppgifter innan föreläsningarna. Lärosätena Uppsala universitet och Sveriges lantbruksuniversitet ger däremot exempel på kurser där kompletterande ämnesintegrerade fortbildningsinsatser bland personalen stärker intrycket av ett pågående djupare interdisciplinärt utvecklingsarbete kring hållbar utveckling.

Högskolan i Skövde och Umeå universitet är exempel på lärosäten som explicit lyfter fram behovet av att utveckla studenters kritiska förhållningssätt, för att utveckla handlingsberedskap att möta de

utmaningar som utvecklingen till ett mer hållbart samhälle kräver. För att få möjlighet att utveckla en handlingsberedskap behöver studenter förutom goda integrerade ämneskunskaper också beredas möjligheter att utveckla förmågor som att söka fakta, utöva källkritik, analysera, argumentera, debattera, reflektera och ta ställning. Mindre lärosäten som har nära anknytning och stark styrning av sina branschorganisationer, exempelvis Gammelkroppa skogsskola och Beckmans Designhögskola, påtalar det kritiska förhållningssättet som ett sätt för studenter att utmana och utveckla rådande normer och ideal inom sina respektive branscher, vilket beskrivs som en metod att ge sina studenter verktyg för en hållbar samhällsomställning. Beskrivningar i självvärderingarna om behovet att utveckla studenters handlingsberedskap visar på att undervisningen, förutom att innehållsmässigt arbeta mer interdisciplinärt, också behöver utveckla undervisningssituationer där studenter kan öva och utveckla dessa förmågor.

Det finns goda möjligheter att utveckla undervisningssituationer och förslag finns i självvärderingarnas genomgång av uppfyllandet av bedömningsgrunder inom aspektområde *miljö, resurser och område*. Där bedöms samverkan med studenter och näringslivet och arbetslivet, samt hur väl lärosätet främjar interdisciplinär samverkan. Diskussioner om att utveckla studenters handlingsberedskap visar på att bedömningsgrunden om undervisning i aspektområdet *utformning, genomförande och resultat* är djupt integrerad med flera av dessa bedömningsgrunder inom aspektområde *miljö, resurser och område*. Den interdisciplinära samverkan är central för att främja en hållbar utveckling, men på vilket sätt den sker inom ett utbildningsprogram eller en kurs är som redan nämnts också viktigt att beakta. Samverkan med studenter, arbetslivet, omvärlden och näringslivet bedöms utifrån utvärderingens resultat alltjämt som en outnyttjad undervisningsresurs vid många lärosäten.

Undervisningsforskning har visat att en undervisning för hållbar utveckling är pluralistisk⁵⁰. Det innebär exempelvis att den ofta arbetar med verkliga uppgifter i nära samverkan med omvärlden. Det innebär även att studenter inom sina utbildningar arbetar med komplexa uppgifter i samverkan med näringsliv, skola eller andra delar av det omgivande samhället. Inom olika professionsutbildningar är denna koppling ofta naturlig, men även mer teoretiskt inriktade program kan samarbeta med lokalsamhället, utföra fältstudier eller bjuda in externa föreläsare. Studentmedverkan för att utforma utbildningar av god kvalitet är centralt vilket regelbundet framhålls i flera självvärderingar. Inom en pluralistisk undervisning utvecklas denna samverkan ytterligare. Där har inte studenter bara mer formellt inflytande utan de uppfattas som aktiva medskapare av undervisningsinnehållet och är viktiga för undervisningens genomförande. Studenter kan ofta bidra med kunskaper och förmågor som gör undervisningen mer relevant och meningsfull för alla involverade, inklusive läraren. Ett exempel på pluralistisk undervisning finns i Stiftelsen Stockholms Musikpedagogiska Institutets självvärdering, där studenternas

50. Rudsberg, K. & Öhman, J. (2010). Pluralism in practice: experiences from Swedish evaluation, school development and research. *Environmental Education Research*, 16 (1).

förkunskaper och kompetens beskrivs som en resurs och en grundval i den praktikbaserade undervisningen. Den pedagogiska personalen likväl som studenternas möjlighet att påverka utbildningen via praktiska erfarenheter gör utbildningen formativ.

Det pluralistiska förhållningsättet i undervisningen, mot omvärlden, gör att kunskapsbegreppet förskjuts från att fokusera på att lära sig faktakunskaper till att också inkludera användningen av dem inom exempelvis en professionsutbildning eller i annan samverkan med omvärlden. Omfattningen med *vilken* omvärldens perspektiv ska appliceras kan variera från deltagandet i lokala diskussioner till att arbeta i ett större, globalt perspektiv. Omfattningen och utsträckningen av omvärldskontakterna bestäms till stor del av kunskapernas, förmågornas och uppgifternas karaktär. Kunskap inom sjukvård utvecklas och används exempelvis i det regionala sjukhuset medan kunskaper om havsströmmar och global uppvärmning kommer till uttryck i internationella samarbeten. Mälardalens högskola som exempelvis i sin självvärdering anger samverkan som sitt viktigaste utvecklingsområde, påpekar vidare att denna ska vara ömsesidig och till gagn för både lärosätet och det omgivande samhället. Detta är ett exempel på vad det som skiljer en pluralistisk undervisning från en mer traditionell. Studenterna är som tidigare nämnts aktiva samhällsmedborgare redan under sin utbildning.

Som nämndes i resultatkapitlet (under "aspektområdet Utformning, genomförande och resultat") är det vanligt att lärosätena i självvärderingarna redovisar att de inom sina utbildningar främst arbetar med en av dimensionerna av begreppet hållbar utveckling, vilket ofta har att göra med lärosätets inriktning. T.ex. diskuterar vissa lärosäten med inriktning mot psykoterapi främst den sociala dimensionen. För att uppnå en pluralistisk undervisning bör läraren vara medveten om sin egen ämnesbegränsning och samtidigt ha en kunskap om vidden i begreppet hållbar utveckling. Det innebär för den praktiska undervisningen att olika ämnesspecialister till exempel kan bilda ett arbetslag runt en ämnesintegrerad kurs eftersom de var och en, på egen hand ofta kan ha svårt att på ett mer övergripande sätt undervisa där flera dimensioner av hållbar utveckling omfattas. Vid Örebro universitet sker en sådan samverkan mellan studenter och lärare från program för ekonomi, samhällsplanering, måltidsekologi, kemi och lärarutbildning, där alla bidrar konkret med olika perspektiv på framtidens livsmedsförsörjning. För den enskilda läraren kan det vara en fördel att reflektera över i vilka etiska överväganden undervisningen i regel tar sin utgångspunkt. Undervisning som främst diskuterar konsekvenserna av mänsklig aktivitet för miljön och ekosystemet har en miljöetisk utgångspunkt, där relationen mellan människa och natur står i fokus. En undervisning som förutom konsekvenserna för miljön och ekosystemet också diskuterar konsekvenser av resursanvändning i termer av exempelvis sociala konsekvenser för andra människor innefattar också en humanetisk utgångspunkt. Humanetik diskuterar frågor som mänskliga rättigheter, orättvisor, jämställdhet, intressekonflikter i fördelningen av naturresurser och postkoloniala effekter i världssamfundets gemensamma samtal om åtgärder för att möta hoten från klimatförändringarna. Det kan här t.ex.

handla om att lyfta frågor som det ansvar de länder som historiskt har stått för de största utsläppen har i förhållande till andra länder.

Sammantaget visar självvärderingarna att många lärosäten har en god insikt om att komplexa problem behöver bemötas av en interdisciplinär ämnesundervisning. Däremot visar också underlaget på att det finns mycket kvar att göra för att utveckla undervisningen pedagogiskt. Förskjutningen i undervisningen från att fokusera hållbar utveckling ämnesmässigt till en mer utvecklad undervisningspraktik innebär att synen på undervisning i grunden behöver diskuteras och revideras. Undervisning som begrepp har gått från att vara ett medel för att överföra nödvändiga faktakunskaper till studenter till att vara ett mål i sig. Det innebär att undervisningsprocessen där studenter utvecklar sin handlingsberedskap som medskapare i nära samverkan med samhälle och näringsliv och arbetsliv, är minst lika viktig som faktakunskaperna. Undervisningsbegreppet har i policydokument, GAP och inom forskning om hållbar utveckling i relation till utbildning gått från att vara produktorienterat till att vara allt mer processororienterat⁵¹. Vid Sveriges lantbruksuniversitet är till exempel tanken att samverkan mellan lärosätet och det omgivande samhället ska skapa samhällsnytta och i utbyte höja kvaliteten på lärosätets utbildningar. Förskjutningen innebär inte nödvändigtvis någon motsättning. En processororienterad undervisning kräver ett ämnesintegrerat vetenskapligt innehåll, vilket finns vid lärosätena. Däremot framgår det i självvärderingsunderlaget att samverkan med studenter, arbetsliv och omvärld ofta är underutvecklad. Det saknas också ofta beskrivningar av undervisningens arbetssätt och arbetsformer.

Samverkan för omställning – studenter, arbetsliv och lärosäte

Att ställa om samhället mot en mer hållbar utveckling innebär en omfattande förändringsprocess. Tillsammans med akademien måste arbetslivet, genom näringsliv, offentlig sektor och civilsamhälle, utgöra en viktig partner i detta omställningsarbete. En omställning mot en mer hållbar utveckling är inte bara en etisk och moralisk skyldighet gentemot kommande generationer. Det finns också ett yttre innovationstryck kring dessa frågor som innebär en utmaning och nödvändighet. De företag, organisationer och länder som inte ser och antar dessa utmaningar riskerar att konkurrensmässigt hamna på efterkälken. En omställning mot en mer hållbar utveckling kräver omprioritering av resurser och verksamma former för samverkan både innanför och utanför akademien, eftersom ingen aktör ensam kan hantera de komplexa utmaningarna. En utökad samverkan med arbetslivet innebär även andra möjligheter att arbeta med och implementera konkreta och utmaningsdrivna omställningsprojekt. Detta utvecklar

51. Sund P and Wickman PO (2014). "Socialization content in schools and education for sustainable development-I. A study of teachers' selective traditions." *Environmental Education Research* 17(5):599-624.

förmågan för alla inblandade parter att se och förstå komplexa system och skapar möjligheter till ett ömsesidigt lärande.⁵²

I denna utvärdering visas att knappt hälften av de svenska lärosätena har utvecklingsbehov avseende samverkan med arbetslivet i arbetet med hållbar utveckling. Utvärderingen visar samtidigt att det finns många goda enskilda exempel där lärosäten tillsammans med arbetslivet skapar denna typ av samarbeten, och ett antal ges i detta kapitel. Det kan ske i samband med strategiska partnerskap med företag, regioner och städer eller i form av centrumbildningar. Det förekommer också i form av inslag såsom examensarbeten, praktiktjänster, adjungerande professurer, gästföreläsare, seminarier och nätverksträffar på temat hållbar utveckling. På så sätt blir lärosätena och studenterna delaktiga i konkreta och tvärvetenskapliga hållbarhetsprojekt, medan de externa parterna i sin tur erbjuds ökad kunskap och förståelse för den akademiska världens perspektiv. Näringslivet, offentliga sektorn, civilsamhället och akademien måste som ett första steg få bättre insikt om varandras villkor och spelregler, likaså förståelse för olika språkbruk, begrepp- och föreställningsvärldar. En sådan ömsesidig förståelse uppstår enklast genom konkreta utvecklingsprojekt i form av utbildning, forskning eller i lärosätenas roll som beställare eller aktör i samhället och på marknaden.

Det har framkommit under arbetets gång att flera lärosäten i samband med denna utvärdering initierat olika former av initiativ kring dessa frågor.

Högskolorna skulle också i större utsträckning kunna använda sig själva i omställningsarbetet. Högskolorna i Sverige har en total budget på cirka 70 miljarder kronor, det finns knappt 350 000 studenter och drygt 60 000 anställda.⁵³ Detta gör att de därmed i sig själva också har en möjlighet att utnyttja sina befintliga resurser för att påverka samhällsutvecklingen. Ett sådant arbete skulle exempelvis också kunna kopplas till utbildningarna genom att initiera samverkansprojekt där studenter involveras. Det kan exempelvis handla om projekt kring högskolornas transporter, byggnader, energieffektivisering och avfallshantering. Här går det att dra en parallell till andra delar av samhället avseende arbetet med att motverka klimatförändringarna, där det visat sig att det ofta är städerna, till skillnad från nationerna, som har tagit ledningen i arbetet. Ett exempel som i det här sammanhanget kan nämnas är *HSB Living Lab* som är ett forskningsprojekt i samverkan mellan Chalmers tekniska högskola, HSB, Göteborg Energi, Akademiska Hus och ett antal företag inom bl.a. el- och byggbranschen. I ett experimenthus beläget på Chalmers tekniska högskola studeras bland mycket annat de boendes livsföring i relation till bl.a. energianvändning och klimatanpassning. Här kan även ett exempel från Konstfack nämnas, där studenterna inom ramen för en kurs på kandidatprogrammet i industridesign har fått utveckla olika slags åtgärder för att främja cykelpendling i Stockholm. Dessa åtgärder beskriver sammantagna ett stort spektrum av olikartade insatser; nya bagagelösningar, förbättrad cykeljacka, utveckling av ett kollektivt hyrcykelsystem och förädling av återvunna cyklar

52. Delar av resonemanget är taget från skrivelse till bedömargruppen, inkom UKÄ 2017-03-16, från Holmberg J. Professor, Chalmers Tekniska högskola och innehavare av Unesco-professur i Lärande för hållbar utveckling i högre utbildning.

53. Universitetskanslersämbetets årsrapport för universitet och högskolor 2017.

är exempel på vad studenterna ägnat sig åt och tagit fram. Den aktuella kursen är en kurs i hållbar marknadsföring, varför detta är att betrakta som ett bra exempel på hur såväl ekonomisk som social och ekologisk hållbarhet kan adresseras inom ett och samma projekt, eller kurs. I detta fall ett samverkansprojekt mellan Konstfack, Göteborgs universitet, Nationellt centrum för designforskning vid Kungl. Tekniska högskolan, Statens centrum för arkitektur och design samt företaget Fibers & Friends. Ett sådant helhetstänkande vad avser samverkansprojekt kan som synes iscensättas inom lärosätena, och skulle kunna göras så i större utsträckning.

Hållbar utveckling ska ses som en läroprocess och en viktig fördel med att involvera studenterna i arbetet är att de i viss mån har andra frihetsgrader än anställda på högskolorna att genomföra olika projekt. Studenterna borde i större utsträckning betraktas som viktiga samhällsaktörer och en förändringsresurs i detta samverkansarbete, inte minst för att perspektiv från flera olika generationer tas till vara. De som studerar idag ska inte bara förses med kunskap utan är också de som under sin yrkesverksamma tid måste ställa om samhället.

Lärosätenas uppgift är att låta studenterna ta del av vetenskapens bidrag till hållbar utveckling, genom förmedling av den vetenskapliga bilden, förmedling av relevanta sakkunskaperna samt ett kritiskt förhållningssätt. Studenterna bör utöver detta även tillgodogöra sig ett systemtänkande och en förståelse för hur sammanhangen hänger ihop.

Studentsamverkan i arbetet med hållbar utveckling

En genomgående iakttagelse som bedömargruppen gör efter att ha tagit del av självvärderingarna är att lärosätena ofta anser sig ha en god kontakt med studenterna, som bjuds in att medverka vid beslutfattande processer. Lärosäten följer på så sätt de gängse regleringarna för studentmedverkan, exempelvis genom kursutvärderingar och genom att studenter ska ha möjlighet att finnas representerade inom lärosätens beslutande och beredande organ. Inom dessa organ tar lärosätena långsiktiga beslut kring strategiska planer, måldokument, visioner, policys, etc. I sådana mål och visioner bör även mål som också berör hållbar utveckling ingå. Vid flera lärosäten finns dessutom särskilda organ som arbetar med frågor kring hållbar utveckling där studenter ingår. Vid Karlstads universitet ingår de exempelvis i ett särskilt tematiskt råd kring hållbar utveckling och vid Lunds universitet finns Hållbarhetsforum. Vidare finns vid Uppsala universitet rektorsrådet för hållbar utveckling och vid Högskolan i Borås finns strategigruppen för hållbar utveckling.

Lärosätenas samverkan med studenter i arbetet med hållbar utveckling har vid granskningen bedömts ha utvecklingsmöjligheter vid drygt hälften av lärosätena. Detta utfall skulle kunna bero på ett svagt intresse hos studenterna, en otillräcklig förankring för frågorna, eller att lärosätets ledning ännu inte inser frågornas allvar och den fulla nyttan med att involvera studenter i hållbar utveckling.

Ett tydligt engagemang från lärosätets ledning att prioritera området Hållbar utveckling inom utbildning har visat sig vara viktigt för framgång i arbetet. Det gäller avsättandet av både finansiella och tidsmässiga resurser.

Likaså leder det ofta till konstruktiva resultat när studenter, utöver sitt deltagande i beslutande organ, även ges möjlighet att ingå i exempelvis beredande arbetsgrupper som berör hållbar utveckling. Att lärosätet samverkar och stöttar studenter i deras engagemang ger framsteg inom området. Många studentföreningar och även enskilda studenter har goda och innovativa idéer, men behöver ofta lärosätets stöd för att fullfölja dem. De lärosäten som beskriver ett nära samarbete med studenter tenderar i granskningen även att visa på ett generellt mer utvecklat arbete inom hållbar utveckling. Det är även dessa lärosäten som gett studenterna möjlighet att konfronteras med hållbar utveckling på ett integrativt och transformativt sätt. Genom utvecklande lärandeformer kan studenterna ta till sig kunskap om hållbar utveckling på ett mer varierat sätt vilket gynnar flertalet.

Inom samtliga utbildningsdiscipliner finns det möjlighet att tydligare lyfta fram perspektivet hållbar utveckling, vilket skulle kräva kompetensutveckling hos den undervisande personalen. Studenterna bör under studietiden ges möjligheter att diskutera och reflektera över hur deras framtida yrkesroller kan påverka samhället, när det gäller miljö (ekologi), välfärd (ekonomi) och rättvisa. För många studenter är hållbar utveckling inom utbildningen ett viktigt område som bör prioriteras ytterligare genom att exempelvis ge studenter större möjlighet till närvaro vid exempelvis seminarier och planeringsdagar, kanske t.o.m. som ett obligatoriskt moment.

Exempel på samverkan mellan studenter, lärosäten och det omgivande samhället

Det finns flera goda exempel på studentsamverkan avseende hållbar utveckling. Lärosätena kan exempelvis stödja olika typer av föreningar som arbetar med frågor kopplade till hållbar utveckling. Detta görs exempelvis vid Chalmers tekniska högskola, Linköpings universitet, Malmö högskola och Göteborgs universitet. Dessa studentföreningar arbetar bland annat med olika konferenser och aktiviteter. Exempel på aktiviteter som studenterna medverkar till att skapa är "hållbarhetsdagarna" i Göteborg och Stiftelsen Högskolan i Jönköping, en "klimatvecka" i Linköping och en temadag vid Linnéuniversitetet. En annan typ av samverkan är att lärosätena utser så kallade "studentambassadörer" och "klimatambassadörer", såsom vid Chalmers tekniska högskola respektive Högskolan i Skövde, där studenter får till uppgift att exempelvis sprida information. Liknande projekt är samarbetsprojektet Cirkeln ska slutas där Luleå tekniska universitet tillsammans med Luleå Renhållning och fastighetsägare informerar kring exempelvis källsortering i hemmet och på universitetet.

För att tillvarata och fånga upp studenters intresse och engagemang för hållbarhetsfrågor bidrar en del lärosäten med medel för särskilda projekt. Exempelvis har Linnéuniversitetet under flera år utlyst medel för studentprojekt inom hållbar utveckling. Projekten har legat utanför studenternas ordinarie utbildning, men kan ses som ett lärande för hållbar utveckling i ett vidare perspektiv. Vid Göteborgs universitet arvoderas ett antal studenter för att arbeta med hållbar utveckling inom exempelvis utbildningsfrågor, upphandling, nätverkande, evenemang och kompetensutveckling.

Läroarbilden vid Stiftelsen Högskolan i Jönköping tog 2012 tillsammans med Swedesd fram ett internationellt undervisningsmaterial, – ”The parts and the whole”. Det utgör ett exempel där forskning, utveckling och utbildning integreras i samverkan med arbetslivet, och innehåller både en global och en lokal dimension. Materialet syftar bland annat till att ge studenterna ett mer holistiskt förhållningssätt inom hållbar utveckling.

Vid Malmö högskola finns ett samarbete med Malmö stad där studenterna gör examensarbeten inom bland annat området hållbar stadsutveckling. Samarbetet beskrivs i självvärderingen och består i att personal på Malmö stad identifierar kunskapsbehov och formulerar uppsatsämnen som sedan distribueras till studenterna. Vid Malmö högskola finns även ett samarbete med Naturskyddsföreningen med syfte att utveckla lärande för hållbar utveckling i skolan inom läroarbilden. Vid Linnéuniversitetet finns det liknande nätverket Algoland, som kombinerar forskning med kompetens från näringslivet för att nå mer hållbara lösningar. Under Kalmarundsveckan erbjuds bl.a. seminarier, workshops och konferenser kring hållbar utveckling.

Vissa studentsamverkansprojekt är mer direkt knutna till utbildning, såsom det tvärvetenskapliga, studentinitierade centrumet Cemus i Uppsala, som är ett samarbete mellan Uppsala universitet och Sveriges lantbruksuniversitet där studenterna aktivt medverkar till att ta fram utbildningar som kopplas till hållbar utveckling. Cemus bildades dessutom på initiativ från studenter.

UKÅ:s utvärdering är begränsad till hållbar utveckling inom utbildning och flera av exemplen ovan ligger något utanför den direkta utbildningssituationen. Studenternas engagemang i olika aktiviteter utanför den direkta utbildningen kan dock verka berikande även om det inte är en del av kurs- och utbildningsplaner. Ett generellt utvecklingsområde för lärosäten är dock att knyta de olika nämnda projekten kring hållbar utveckling närmare till undervisningen.

Den mest utbildningsnära formen av samverkan mellan student och lärosäte sker i den vardagliga undervisningssituationen, inte minst inom professionsinriktade utbildningar. Samarbete med arbetslivet förekommer inom olika i kurser, men särskilt framträdande blir denna samverkan i arbeten med examensprojekt. Som exempel på samverkan inom examensarbeten är Högskolan Väst, Chalmers tekniska högskola och Lunds universitets samverkan med finansierade organisationer såsom Miljöbron, Studenter får möjlighet att genomföra uppdrag för externa uppdragsgivare, samtidigt som företag får stöd att utveckla sin verksamhet i en hållbar riktning. Chalmers tekniska högskola internationellt prisbelönta Challenge Lab är här ett löftesrikt exempel. Vidare finns det exjobbportaler vid Kungl. Tekniska högskolan där studenterna kan se vilka möjliga projekt som arbetslivet önskar avseende examensarbeten med inriktning mot hållbar utveckling. Vid Ekonomihögskolan vid Lunds universitet arrangeras tävlingen Sustainable Business Challenge, där studenterna arbetar med olika interdisciplinära fall som fokuserar på aktuella hållbarhetsfrågor och utmaningar från näringslivet.

Om examensarbetena betydelse för arbetet med hållbar utveckling

Några av exemplen som har getts i denna rapport berör examensarbetena. Dessa lyfts dock inte fram i någon större utsträckning i självvärderingarna. Examensarbeten är dock särskilt intressanta i sammanhanget då de på många sätt är slutprovet, en reflektion av, och den mest självständiga delen av en utbildning. Därtill utgör examensarbeten en väsentlig del av den samverkan som sker med arbetslivet. Det är rimligt att anta att flertalet examensarbeten har implikationer för hållbar utveckling, om än i högst varierande utsträckning och sätt. Om man nu vill skapa en möjlighet för en student att begrunda hur utbildningen relaterar till en hållbar utveckling så är examensarbetet en bra möjlighet. Det ska noteras att examensarbetenas kvalitet i många fall ses som ett mått på hela utbildningens dito.

Internationalisering

Begreppet hållbar utveckling samt den verksamhet som förknippas med processen, har en tydlig internationell koppling. För att förstå och försöka angripa de globala utmaningar som hållbar utveckling omfattar är det nödvändigt att samverka utanför de nationella gränserna. Denna utvärdering har inte omfattat hur lärosätena arbetar med internationalisering, men trots det går det att skönja vissa tendenser i underlaget. Av de lärosäten som av bedömargruppen tilldelades det högre omdömet, väl utvecklad process, inom samtliga aspektområden, berörde en klar majoritet i sin självvärdering begreppet "internationalisering" eller "internationell"⁵⁴, i ett sammanhang förknippat med hållbar utveckling. Det kan jämföras med gruppen lärosäten som inte uppnådde det högre omdömet, där bara hälften så många nämnde begreppet "internationalisering" i ett sammanhang tydligt kopplat till hållbar utveckling. Kopplingen mellan internationalisering och hållbar utveckling har också uttryckligen uppmärksammats av bedömargruppen i några yttranden.

Internationalisering hör ofta ihop med ett tidigt och välförankrat arbete och verksamhet kring hållbar utveckling vid lärosäten, vilket exempelvis tas upp i Handelshögskolan i Stockholms, Sveriges lantbruksuniversitet och Uppsala universitets självvärderingar. Exempelvis stod Chalmers tekniska högskola värd för en internationell dialogkonferens 2004 kring lärande för hållbar utveckling där det bland annat föreslogs införandet av en punkt om lärande för hållbar utveckling i högskolelagen, vilket också skedde 2006. Vidare fick Chalmers tekniska högskola samma år (2006) världens första Unesco-professur i lärande för hållbar utveckling inom högre utbildning.

På liknande sätt tas internationalisering och hållbar utveckling upp i sammanhang som berör samverkan med studenter och arbetsliv. Bland de lärosätena som av bedömargruppen tilldelats det högre omdömet beskrivs i självvärderingen ofta ett konkret samarbete eller stödjande och samlande funktioner för studentföreningar, såsom Chalmers students for sustainability samt Ingenjörer utan gränser. Handelshögskolan i Stockholm beskriver Student Association of SSE (Sasse): "extended benchmarking against other top universities, nationally and internationally. Sasse meets with Sweden's

54. Sökord i samtliga självvärderingar: "internat".

nine largest associations and unions for business and economics students in a conference called U9 network, with the aim to promote education, development and the exchange of ideas.”

Flera lärosäten beskriver i självvärderingarna sitt internationella samarbete och konferenser, med anknytning till hållbar utveckling, exempelvis vid Kungl. Tekniska högskolan, Uppsala universitet och Lunds universitet. Lunds universitet stod 2011 värd för League of European Research Universities (LERU) Bright Student Conference, som är ett samarbete mellan 23 forskningsintensiva universitet i Europa. Tema för konferensen var rättvisa och miljömässigt hållbara samhällen, och cirka 180 studenter från LERU:s internationella nätverk deltog. Ett annat exempel på internationalisering är lärosätens representation i en mängd olika expertgrupper, exempelvis inom FN:s klimatpanel IPCC, FN:s kunskapsplattform för biologisk mångfald och ekosystemtjänster IPBES, samt Global Environmental Outlook (GEO-6) som är en del av United Nations Environment Programme, UNEP.

Mobilitet bland studenter, forskare och lärare mellan olika lärosäten och länder innebär möjligheter att sprida goda exempel för hållbar utveckling. Utöver erfarenheter och idéer utifrån, ges chansen att visa internationella studenter och lärare hur ett arbete för hållbar utveckling kan bedrivas i Sverige. Med ett globalt ökat intresse för dessa frågor utgör hållbar utveckling således en möjlighet till internationell marknadsföring av svensk högre utbildning.

Sverige har satsat resurser och ligger långt framme internationellt inom forskning om lärande för hållbar utveckling⁵⁵. Detta framgår dock inte alltid tydligt i självvärderingarna. De resurser och den kunskap om hållbar utveckling som finns lokalt vid svenska lärosäten kan ibland vara mer efterfrågad internationellt än inom Sverige. Samlande insatser bör därför göras för att bättre fånga upp och utnyttja dessa resurser nationellt. Lärosätena borde kunna lära mer och utvecklas med hjälp av varandra på internationell nivå med olika verktyg, indikatorer, värderingssystem, peer review-förfarande, etc. Exempelvis skulle Sveriges universitets- och högskoleförbund (SUHF) kunna inta en mer framträdande roll genom att organisera kontaktytor, nätverk och andra resurser. Liksom Naturvårdsverket genomför en ranking av miljöledningssystemen vid lärosätena, skulle något liknande förfarande kunna tillämpas här.

Om utvärderingar

Betydelsen av att göra utvärderingar syns tydligt i denna utvärdering. Det här är första gången som paragrafen i högskolelagen om hållbar utveckling utvärderas. Det är för tidigt att uttala sig om de långsiktiga effekterna av utvärderingen. Bedömarens intryck är dock att lärosätena som en följd av att utvärderingen initierades har arbetat fram processer och tagit beslut om nya mål och processer.

55. Jidesjö, A. (2014). *Preparing for Nagoya: The implementation of Education for Sustainable Development (ESD) in Sweden* (s. 1–21). från <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:liu:diva-109796>

Utvärderingar kräver arbetsinsatser, såväl av lärosätena som av UKÄ. Denna utvärdering har dock varit någorlunda effektiv. Lärosätenas arbetsinsats har bestått av att göra en självvärdering och att sätta samman webblänkar till relevanta dokument. Det har inte funnits tidsmässigt utrymme att genomföra intervjuer eller att inhämta kompletterande uppgifter. Beroende på vad som ska uppnås med en utvärdering kan den dock göras ännu effektivare än denna. Om fokus i utvärderingen enbart hade varit på den första aspekten hade slutresultatet ändå nästan blivit detsamma. Endast för tre lärosäten skulle omdömet då blivit annorlunda än för omdömet på den första aspekten. De andra bedömningsgrunderna har dock ett signalvärde och är aspekter som UKÄ anser är viktiga och som lärosätena därför bör jobba med. Möjligen kan framtida utvärderingar inom undervisning läggas upp mer stegvis, dvs. att fokus i första hand ligger på om det finns mål och ledning för hållbar utveckling inom undervisning, och först när dessa är på plats kan utvärdering av andra aspekter ske. Samtidigt skulle det ändå signaleras vad som är viktigt så att lärosätena har skäl att arbeta även med andra aspekter parallellt.

I arbetet med att skriva bedömningsrapporter blir betydelsen av länkade dokument tydlig. Det förekom att det i självvärderingarna hävdades att en viss kurs eller utvärdering innehåller moment av hållbar utveckling men när bedömargruppen sedan studerar det länkade dokumentet så finns det ingenting om hållbar utveckling i detta dokument. Detta illustrerar att det är viktigt att i utvärderingar begära in länkar till relevanta dokument och att utvärderarna också använder dessa.

De flesta lärosäten har kunnat redovisa exempel på kurser eller utbildningsprogram där hållbar utveckling har integrerats. Det är endast ett par mindre lärosäten som inte har gjort det, och i samtliga fall har de också fått ett lägre omdöme även på flera andra bedömningsgrunder. Ur utvärderingssynpunkt har därför inte denna bedömningsgrund tillfört så mycket ny information. Däremot ger den information om inom vilka områden lärosätena lättast kunnat hitta exempel. I de fall det finns tekniska utbildningar har det varit lättare att hitta sådana exempel. Denna bedömningsgrund säger dock ingenting om innehållet i de kurser och program som inte lyfts fram. För att få information om dessa hade ett annat tillvägagångssätt behövts.

Denna utvärdering bygger på att lärosätena beskriver sin verksamhet i självvärderingar. Dock saknas beskrivningar från studenter, arbetsliv och anställda. Sådana beskrivningar kan finnas i enstaka studier som lärosätena eller organisationer gjort på eget initiativ⁵⁶, och det är också information vi inte har systematiskt för alla lärosäten. Det kan vara intressant för UKÄ att se om man kan hitta former för att också fånga dessa röster i kommande utvärderingar, exempelvis genom enkäter eller fokusgrupper.

56. Hanning, A., Abelson, A.P., Lundqvist, U., & Svanström, M. 2012. Are We Educating Engineers for Sustainability? Comparison Between Obtained Competencies and Industry's Needs. *International Journal of Sustainability in Higher Education*, 13, 305-320.

Finnveden, G. and Schneider, A. (2017): Corporate-University Dialogue on Sustainable Development in Education. In *Educating for Sustainable Development, 2017 Sustainable Campus Best Practices from ISCEN and GULF Universities*, 7. ISCEN, Boston MA, USA.

Karvinen, M. et al. (2016): *Implementing Rio+20 in the Nordic higher education institutions – a survey report*. Nordic Sustainable Campus Network.

Tydliga kopplingar till hållbar utveckling återfinns ofta i lärosätenas samverkan med arbetslivet och med andra externa aktörer. Likaså hör hållbar utveckling nära ihop med internationalisering, men självvärderingarna tar sällan upp om, eller hur de följer upp hållbar utveckling utifrån ett internationaliseringsperspektiv. Här kan möjligen en utvärderingseffekt skönjas. Det vill säga, om internationalisering hade varit en separat bedömningsgrund i utvärderingen skulle det sannolikt tagits upp mer, vilket även kan tänkas gälla andra aspekter som kan sägas ligga utanför bedömningsgrunderna. Med tanke på den internationella mångfalden inom högskolesektorn inte minst bland forskare och undervisande personal, vikten av internationalisering för kvalitet i utbildning samt det faktum att hållbar utveckling är en global angelägenhet, är det anmärkningsvärt om inte personalens erfarenheter tas bättre tillvara i arbetet med hållbar utveckling. Det är också anmärkningsvärt att internationellt erfarenhetsutbyte i dessa frågor inte heller verkar ske i någon större skala. För handel-, turism-, designutbildningar kan dock en internationell utblick ibland antyd.

Framtida studier

Denna utvärdering har gett upphov till ett unikt empiriskt material, vilket hade varit svårt för en enskild forskare att samla in själv. I utvärderingsrapporten görs en analys, men däremot ingen vetenskaplig studie. Det empiriska materialet skulle dock kunna vara en utgångspunkt för en rad intressanta studier kring exempelvis vad som är viktiga faktorer för ett framgångsrikt arbete med att integrera hållbar utveckling i högre utbildning. Det empiriska materialet finns kvar och vi kan bara hoppas att det kommer till användning i framtida forskning. I samband med kommande utvärderingar skulle någon forskningsfinansiär kunna göra en riktad utlysning kopplat till utvärderingen för att underlätta för forskare att använda materialet.

Bedömargruppens slutsatser och rekommendationer

Högskolelagens skrivning om att universitet och högskolor ska främja en hållbar utveckling infördes 2006. När lärosätenas arbete nu utvärderas ungefär tio år senare är det en blandad bild som framträder. Till det positiva hör att de flesta lärosätena kan ge exempel på kurser eller utbildningsprogram där hållbar utveckling har integrerats. Till det negativa hör att endast cirka hälften har lärosätesövergripande mål för hållbar utveckling på plats, och ännu färre utför systematisk uppföljning av dessa mål eller arbetar med kompetensutveckling för sina lärare. Det är också anmärkningsvärt att många lärosäten inte åstadkommit mer inom arbetet för hållbar utveckling sedan lagens tillkomst. Många lärosäten har i samband med att denna utvärdering initierades tagit olika former av initiativ i frågan. Det är sent men det bör givetvis ändå ses som positivt att arbetet är igång. Totalt sett så har omkring en fjärdedel av lärosätena fått omdömet "en väl utvecklad process" för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning. Slutsatsen är därför att lärosätenas arbete med att främja en hållbar utveckling måste bli tydligare och nu ske i ett högre tempo. Bedömargruppen vill betona ledningens ansvar att på ett medvetet och engagerat sätt adressera hållbar utveckling. Det inkluderar både styrelse, rektor och olika centrala organ. Baserat på denna utvärdering följer i detta kapitel ett antal slutsatser och rekommendationer till lärosätena, till regeringen, och till Sveriges universitets- och högskoleförbund (SUHF). För slutsatser och rekommendationer har vi även använt annan information och utgått från den kunskap om hållbar utveckling som vi besitter i egenskap av sakkunniga.

UKÄ har valt att avgränsa denna utvärdering till utbildningsområdet. Bedömargruppen vill dock påminna om att formuleringen om hållbar utveckling i högskolelagen 1 kap 5 § omfattar högskolornas verksamhet som en helhet, dvs. även forskning och uppdraget att samverka med det omgivande samhället. Lärosätenas ansvar när det gäller hållbar utveckling gäller alltså även dessa verksamheter. Eftersom hållbar utveckling är att betrakta som en ständigt pågående process, kan bedömargruppen också konstatera att alla lärosäten har ett fortsatt behov av utveckling oavsett vilken sammantagen bedömning lärosätena fått i denna granskning.

Till lärosätena

- **Sätt tydliga mål och se till att de följs upp.** Utvärderingen visar att många lärosäten behöver utvecklas inom detta område. Det saknas ofta tydliga mål för arbetet med hållbar utveckling inom utbildning, och det finns brister i uppföljningen av de mål som finns. Då det på många lärosäten byggs kvalitetssystem för uppföljning, är det viktigt att de centrala mål som sätts för hållbar utveckling ingår i denna uppföljning.

- **Låt högskolelagens definition och Agenda 2030 vara utgångspunkter i arbetet med hållbar utveckling.** Utvärderingen visar att det på en del lärosäten finns en osäkerhet kring innebörden i begreppet "hållbar utveckling". Högskolelagens definition (HL 1 kap 5 §) bör vara en utgångspunkt för arbetet med hållbar utveckling i utbildning, och Agenda 2030 och de globala hållbarhetsmålen kan ses som målen för hållbar utveckling. Det är viktigt att målen uppfattas som en helhet, såsom universella, odelbara och kopplade. Helheten och systemperspektivet bör ingå i arbetet med hållbar utveckling. Det är en uppgift för lärosätets ledning att kommunicera detta till organisationen.
- **Styr arbetet med hållbar utveckling inom utbildning bort från lösningar som enbart omfattar specifika ämnen och strukturer inom lärosätet.** Organisera istället arbetet så att det omfattar fler individer, program och verksamheter inom lärosätet, för att utbildningens framskjutna roll ska kunna utgöra ett verkligt nationellt verktyg för förändring. Synen på utbildning som ett verktyg i förverkligandet av en hållbar utveckling har lyfts fram och förstärkts i senare internationella policyskrivningar, till exempel GAP och Agenda 2030. Utbildning av hög kvalitet presenteras tydligt som avgörande för en hållbar samhällsomställning vid sidan av tekniska lösningar och juridiska styrmedel. Lärosäten, som aktiva institutioner vilka bidrar till samhällsutvecklingen, bör därmed se hela sin utbildningsverksamhet i ljuset av hållbar utveckling.
- **Skapa en organisation för främjande av hållbar utveckling.** Arbetet med att främja en hållbar utveckling behöver en organisation som innehåller ansvar och resurser. Förekomsten av instanser med särskilt ansvar för hållbar utveckling är utmärkande för de flesta lärosäten som i utvärderingen fått omdömet "väl utvecklade processer". Det kan röra sig om en vice-rector med ansvar för hållbar utveckling, ett rektorsråd eller en kommitté för hållbar utveckling, och särskilda koordinatörer eller samordnare för hållbar utveckling både på central och operativ nivå. En sådan funktion kan ha en pådrivande roll eller fungera som en resurs i arbetet med hållbar utveckling, samtidigt som detta arbete bör bedrivas integrerat i de processer genom vilka centrala beslut om utbildning fattas.
- **Lyft kunskande om och engagemang för hållbar utveckling vid rekrytering av ledande personer.** Ledningens engagemang är centralt. Det är då viktigt att personer i ledande ställning har kunskap om och intresse för hållbar utveckling. Ett sätt att främja detta är att lyfta fram kunskap om hållbar utveckling i samband med rekrytering av personer till ledande poster.
- **Skapa långlivade, väl förankrade strukturer och institutioner.** Utvärderingen visar att det på många lärosäten tidigare har funnits initiativ och aktiviteter för integrering av hållbar utveckling i utbildningen, men att dessa vid senare tillfällen har avstannat. För varaktighet är det centralt att skapa strukturer och institutioner som är långlivade. Det kan handla om centrumbildningar, utbildningsprogram, lärartjänster, avdelningar och institutioner, men även certifierade miljöledningssystem kan vara en struktur som skapar resiliens när bärande initiativ förändras. Utvärderingen visar även att förankringen bland berörd personal, främst lärare, är central i arbetet med att integrera hållbar utveckling. Former för att främja delaktighet och ansvar bland lärare, samt att ta vara på initiativ från olika delar av verksamheten, bör därför utvecklas.

- **Stöd kompetensutveckling för hållbar utveckling.** Utvärderingen visar att det ofta saknas ett systematiskt arbete för att stödja den pedagogiska utvecklingen. Området hållbar utveckling är nytt för många lärare, och det behövs därför ett pedagogiskt utvecklingsarbete. Ett sätt att åstadkomma detta är exempelvis att integrera hållbar utveckling i de högskolepedagogiska kurserna. En annan åtgärd är att låta hållbar utveckling vara en del av ämnesbeskrivningar och bedömningskriterier när nya lärartjänster utlyses.
- **Inkludera även det pedagogiska uttrycket i arbetet med hållbar utveckling.** I sina självvärderingar beskriver lärosätena främst hur de arbetar med innehållsaspekterna, men berör bara i begränsad utsträckning formerna för utbildning för hållbar utveckling. Lärosätena bör se till att kunskap om lärande för hållbar utveckling, inklusive de pedagogiska aspekterna, sprids till relevanta personalgrupper.
- **Skapa förutsättningar för interdisciplinär samverkan kring hållbar utveckling.** En utbildning för hållbar utveckling bör innehålla interdisciplinära perspektiv, då den förbereder studenterna för att hantera komplexa problem där samverkan krävs mellan olika kunskapsfält. Lärosätena bör därför skapa organisatoriska strukturer som främjar interdisciplinär samverkan i arbetet med hållbar utveckling i utbildning. Detta kan ske genom särskilda centrumbildningar, men också exempelvis genom andra institutionaliserade samarbeten mellan institutioner, fakulteter och motsvarande enheter, t.ex. inom ramen för program.
- **Stöd studentmedverkan inom hållbar utveckling.** En utbildning för hållbar utveckling är studentcentrerad i den meningen att den aktiverar studenterna och ger dem möjlighet att delta i och ta ansvar för utbildningens utformning. Att i olika former samverka med studenter bör därför vara ett prioriterat område för lärosätena i arbetet med att integrera hållbar utveckling. Detta kan ske inom ramen för kurser och program, inom beslutande och beredande organ där studenter är representerade, genom kårerna, genom särskilda studentföreningar och -initiativ med inriktning mot hållbar utveckling, etc. Utvärderingen visar att eftersom studentinitiativ ofta är individbundna och därmed korta, bör de stötts med resurser för att kunna bli varaktiga.
- **Främja anknytningen till hållbar utveckling i studenternas examensarbeten.** Examensarbetet är ett bra sammanhang för den enskilda studenten att tillämpa sina kunskaper och färdigheter med koppling till hållbar utveckling, bland annat eftersom det kan erbjuda en möjlighet att applicera kunskaperna på ett verkligt problem med anknytning till arbetslivet. Lärosätena bör sträva efter att examensarbetet i högre grad används som ett verktyg för lärande för hållbar utveckling.
- **Samverka med andra lärosäten.** Det är viktigt att kunskap och erfarenheter från arbetet med att integrera hållbar utveckling sprids mellan lärosäten. Detta kan exempelvis ske genom korsvisa revisioner eller benchmarking. Sådan samverkan kan ske även internationellt.

Till Sveriges universitets- och högskoleförbund (SUHF)

- **SUHF bör uppmärksamma hållbar utveckling, integrera det i sina ordinarie processer men också tillsätta en arbetsgrupp eller motsvarande för att stärka arbetet.** Utvärderingen visar att många lärosäten utvecklar sitt arbete. Det innebär att det finns stora möjligheter till erfarenhetsutbyte, och också att skapa gemensamma resurser avseende till exempel pedagogisk utveckling.

Till regeringen

Det finns ett behov av utveckling avseende arbetet med hållbar utveckling inom utbildning som även regeringen bör agera på. Ett antal av de rekommendationer bedömaregruppen gör bör därför riktas till den nationella nivån. Fler konkreta åtgärdsförslag skulle kunna tas fram baserat på denna utvärdering och dess användningsområde skulle då bli större.

Resultaten av utvärderingen visar att lagstiftning kan vara otillräckligt för att åstadkomma resultat. I frånvaro av uppföljning, sanktioner eller belöningar finns en risk att utveckling och åtgärder uteblir. Det framgår också att flera av de aktiviteter som beskrivs i lärosätenas självvärderingar kommit till stånd till följd av denna utvärdering. En slutsats är att uppföljningar och utvärderingar bidrar till att förändringar sker och att åtgärder vidtas. Utvärderingen pekar på utvecklingsområden men också på att det pågår ett stort antal aktiviteter vid flera lärosäten. För att upprätthålla momentum är det således också viktigt att utvärderingsresultatet följs upp. Det bör därför inte dröja alltför lång tid innan en uppföljning eller ny utvärdering görs. Lärosätena skulle kunna få i uppdrag att om ett år redovisa hur de har tagit till sig utvärderingen och hur de då arbetar med att integrera hållbar utveckling i utbildningen. På basis av en sådan uppföljning skulle ytterligare åtgärdsförslag kunna tas fram.

I dagsläget finns det i högskoleförordningens examensordning tydliga krav för vissa examina att hållbar utveckling ska integreras. Förordningen kan ses över så att det blir tydligt att studenter bör få de kunskaper och färdigheter som behövs för att främja en hållbar utveckling i linje med delmål 4.7 i Agenda 2030 (De globala hållbarhetsmålen).

Denna utvärdering pekar på betydelsen av ledningens engagemang. Det är därför viktigt att kunnande om och intresse för hållbar utveckling blir ett av flera kriterier vid tillsättning av rektorer och styrelser.

I april 2017 tillsattes en utredning, Styrning för starka och ansvarsfulla lärosäten, med uppgift att föreslå ett styr- och resurstilldelningssystem som stöder universitet och högskolor och ger dem incitament att utveckla verksamheten i enlighet med kraven i högskolelagen⁵⁷. Enligt utredningens direktiv ska styr- och resurstilldelning utformas så att den stöder lärosätenas möjligheter att möta de stora samhällsutmaningar som Sverige står inför. En stor sådan samhällsutmaning är utvecklingen mot en hållbar utveckling. Denna utvärdering kring hållbar utveckling visar att det finns

57. Den 27 april (Dir 2017:46) fick en särskild utredare i uppdrag att göra en samlad översyn av universitetens och högskolornas styrning, inklusive resurstilldelning. Utredaren ska lämna förslag för styrningen enbart för statliga lärosäten senast 3 december 2018.

utvecklingsbehov vad avser hur hållbar utveckling integreras inom högre utbildning. Regeringen bör därför ge tilläggsdirektiv till utredningen om Styrning för starka och ansvarsfulla lärosäten om att den också ska ge förslag på hur lärosätenas arbete för att främja en hållbar utveckling kan stärkas och säkerställas.

Denna utvärdering visar alltså att det finns ett utvecklingsbehov, men också att det bedrivs ett gott arbete på flera lärosäten, liksom på enskilda utbildningar. Det finns därmed stora möjligheter för samverkan och lärandeprocesser lärosätena emellan. Att skapa mötesforum för detta är något alla parter har ett ansvar för, regeringen, SUHF såväl som lärosätena själva. Endast regeringen har dock i praktiken möjlighet att skapa en struktur som är varaktig, finansierad och omfattar samtliga lärosäten.

Referenslista

Agenda 2030, består av 17 globala mål med sammanlagt 169 delmål och antogs 2015.
Läs mer: Hämtat 2017-09-18:
www.regeringen.se/regeringens-politik/globala-malen-och-agenda-2030/

Agenda 21 för utbildning för hållbar utveckling i Östersjöområdet – Baltic 21E.

EU (2016), EU:s strategi för hållbar utveckling, inklusive indikatorer för uppföljningen samt fortsättningen efter 2016. Hämtad 2017-08-18:
<http://ec.europa.eu/eurostat/web/sdi/context>

FN (2002), *Plan of implementation of the World summit on sustainable development*. A/CONF.199/20. United nation, 4 September 2002. Hämtad 2017-09-17:
<https://sustainabledevelopment.un.org/milestones/wssd>

Finnveden, G. and Schneider, A. (2017): Corporate-University Dialogue on Sustainable Development in Education. In *Educating for Sustainable Development, 2017 Sustainable Campus Best Practices from ISCN and GULF Universities*, 7. ISCN, Boston MA, USA

Gray C., Pirie, I. et. al. (1995), *'Artistic' Research Procedure: Research at the edge of Chaos?* The Robert Gordon University, Aberdeen.

Göteborgs universitet, Chalmers tekniska högskola, Swedens,
The Gothenburg recommendations on education for sustainable development.
Adopted November 12, 2008.

Hanning, A., Abellsson, A.P., Lundqvist, U., & Svanström, M. 2012. Are We Educating Engineers for Sustainability? Comparison Between Obtained Competencies and Industry's Needs.
International Journal of Sustainability in Higher Education, 13, 305-320.

Jidesjö, A. (2014). Preparing for Nagoya: *The implementation of Education for Sustainable Development (ESD) in Sweden*. Världsnaturfonden WWF, Solna

Karvinen, M. et al. (2016): *Implementing Rio+20 in the Nordic higher education institutions – a survey report*. Nordic Sustainable Campus Network.

Skrivelse till bedömargruppen, inkom UKÄ 2017-03-16, från Holmberg J., Professor, Chalmers Tekniska högskola och innehavare av Unesco-professur i Lärande för hållbar utveckling i högre utbildning.

Johansson-Sköldberg, U., Woodilla, J. (2013), *Design Thinking: Past, Present and Possible Futures*, *Creativity and Innovation Management*, June 2013.

Kommittédirektiv (Dir 2017:46), Styrning för starka och ansvarsfulla lärosäten

Kommittédirektiven (Dir. 2003:68) samt *Johannesburg. FN:s världstoppmöte om hållbar utveckling*.

Leal Filho, W. et al. (2017), Identifying and overcoming obstacles to the implementation of sustainable development at universities.
Journal of Integrative Environmental Sciences, 14, 93-108, 2017

Lindberg, Carl (2012), Högtidsföreläsning vid utnämningen till hedersdoktor: *Att främja utbildning för hållbar utveckling*. Uppsala universitet, 2012-01-25.

Lindberg, C, intervju, f.d. biträdande statssekreterare, Utbildningsdepartementet 2017-02-14

Lozano, R., Ceulemans, K., Alonso-Almeida, M., Huisingh, D., Lozano, F.J., Waas, T., et al. (2015), A review of commitment and implementation of sustainable development in higher education: Results from a world-wide survey. *Journal of Cleaner Production*, 108 (part A), 1–18, 2015.

Regeringens skrivelse 1997/98:13, *Ekologisk hållbarhet*.

Regeringens skrivelse till riksdagen, skr. 2002/03:29.

Regeringens skrivelse 2003/04:129, *En svensk strategi för hållbar utveckling – ekonomisk, social och miljömässig*.

Regeringsformen (1974:152).

Rudsberg, K. and Öhman, J. (2010), Pluralism in practice: experiences from Swedish evaluation, school development and research, *Environmental Education Research*, 16 (1),.

SFS (1992:1434), Högskolelagen.

SFS (2005:1208), Lagen om ändring i högskolelagen (1992:1434).

SOU 1996:108 (1996), *Konsumenterna och miljön*.

SOU 2004:104 (2004), *Sammanfattning av remissyttrande Att lära för hållbar utveckling*. Dnr U2004/4755/IS, Utbildningsdepartementet.

Naturvårdsverket (2009:907) *Miljöledningssystem i statliga myndigheter*. Läs mer i rapporten *Miljöledning i staten 2016. En redovisning* (Stockholm: Naturvårdsverket).

Sund P., Wickman P.O. (2011), Socialization content in schools and education for sustainable development–I. A study of teachers' selective traditions. *Environmental Education Research* 17(5), 599-624.

Sverige och Agenda 2030 – rapport till FN:s politiska högnivåforum 2017 om hållbar utveckling. Hämtad 2017-09-18: www.regeringen.se/rapporter/2017/06/sverige-och-agenda-2030--rapport-till-fns-politiska-hognivaforum-2017-om-hallbar-utveckling/

Swedesd (Internationellt centrum för lärande för hållbar utveckling). *Genomförande av lärande för hållbar utveckling i Sverige*. Rekommendationerna finns publicerade, på såväl engelska som svenska, på Swedesd:s webbplats. Hämtad 2017-09-18: www.swedesd.uu.se

UKÄ (2016), *Vägledning för tematisk utvärdering av hållbar utveckling*.

UKÄ (2016), *Nationellt system för kvalitetssäkring av högre utbildning*. *Redovisning av ett regeringsuppdrag*. Rapport 2016:15.

UKÄ (2017), Universitetskanslersämbetets årsrapport för universitet och högskolor 2017. Rapport 2017:8.

UNECE (2008), *Strategi för utbildning för hållbar utveckling*. Utbildningsdepartementet. Tryck 2008.

UNECE (2017), FN:s ekonomiska kommission för Europa. UNECE – Strategi för utbildning för hållbar utveckling. Hämtad svensk översättning under rubriken "About the Strategy..." 2017-09-18: www.unece.org/env/esd.html

Unesco (1996), *Learning: The Treasure Within. Report to UNESCO of the International commission on education for the twenty-first century.*

Unesco (2006), *Drivers and barriers for implementing learning for sustainable development in higher education*, eds. J. Holmberg och B.E. Samuelsson. Unesco, Technical paper no 3, 2006.

Unesco (2014), *Shaping the future we want. UN decade of education for sustainable development (2005–2014). Final report. Summary.*

Universitetskanslersämbetets årsrapport för universitet och högskolor 2007

Utbildningsutskottets betänkande 1991/92:UbU03.

Utbildningsutskottets betänkande 2005/06:UbU1 och Regeringsformen (RF) 1 kap. 2 §.

Wickenberg, P. (red.) (2004), *Learning to change our world? Swedish research on education & sustainable development.* Studentlitteratur, Lund.

Wickenberg, P, intervju 2017-02-16.

Bilaga 1:

Anmälda jäv

Göran Carstedt	Chalmers tekniska högskola, Göteborgs universitet, Blekinge tekniska högskola
Göran Finnveden	Kungl. tekniska högskolan, Konstfack
Eva Friman	Uppsala universitet, Mälardalens högskola
Sofia Lundberg	Umeå universitet
Anna Mogren	Karlstads universitet
Henrietta Palmer	Chalmers tekniska högskola, Sveriges lantbruksuniversitet, Kungl. Konsthögskolan, Göteborgs universitet
Barbro Robertsson	Göteborgs universitet
Håkan Rodhe	Lunds universitet
Per Sund	Örebro universitet, Stockholms universitet, Karlstads universitet, Uppsala universitet, Mälardalens högskola
Linn Svärd	Lunds universitet

Bilaga 2:

Aspektområden och bedömningsgrunder

Aspektområde: Styrning och organisation

Bedömningsgrunder:

- A. Det finns lärosätesövergripande mål fastställda för hållbar utveckling inom utbildning. Dessa mål omfattar samtliga utbildningsnivåer (grundnivå och i förekommande fall avancerad nivå och forskarnivå) och är förankrade inom lärosätet.
- B. Lärosätet följer upp och utvecklar arbetet för hållbar utveckling inom utbildning på ett systematiskt sätt.

Aspektområde: Miljö, resurser och område

Bedömningsgrunder:

- A. Lärosätet arbetar aktivt med att säkerställa den pedagogiska och forskningsbaserade kompetensen hos berörd personal i frågor som rör hållbar utveckling i utbildningen.
- B. Lärosätet samverkar med studenter i arbetet med hållbar utveckling.
- C. Lärosätet samverkar med arbetsliv i arbetet med hållbar utveckling.
- D. Lärosätet främjar interdisciplinär samverkan i arbetet med hållbar utveckling i utbildningen.

Aspektområde:

Utformning, genomförande och resultat

Bedömningsgrunder:

- A. Lärosätet har utbildningar som utformas och genomförs så att hållbar utveckling integrerats. Detta kan avse både innehåll och arbetssätt.
- B. Vid lärosätet finns institutioner, programansvariga eller motsvarande som arbetar systematiskt med att följa upp och utveckla integreringen av frågor kring hållbar utveckling i utbildningen.
- C. Vid lärosätet finns utbildningar där forskning/konstnärlig forskning för hållbar utveckling används i utbildningen.

Universitetskanslersämbetet (UKÄ) ska bidra till att stärka den svenska högskolan och Sverige som kunskapssamhälle. Vi granskar kvaliteten på högskoleutbildningarna, vi analyserar och följer upp utvecklingen inom högskolan och vi bevakar studenternas rättssäkerhet.

www.uka.se

